

Univerzita Karlova v Praze

Filosofická fakulta

Katedra teorie kultury

(Kulturologie)

Diplomová práce

2007

Markéta Vrabcová

Univerzita Karlova v Praze

Filosofická fakulta

Katedra teorie kultury

(Kulturologie)

Markéta Vrabcová

Analýza městského prostředí

Urban environment analysis

Diplomová práce

Vedoucí práce: PhDr. Vladimír Czumalo, CSc.

Praha 2007

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím uvedených pramenů a literatury.

V Praze dne 12.12. 2007

Markéta Vrabcová

Obsah:

- 1. Úvod /5/**
- 2.1 Životní prostředí a religiozita /6/**
- 2.2 Architektura a duchovní život /10/**
- 2.3 Umění ve veřejném prostoru /22/**
- 2.4 Umělecký rozvoj měst /29/**
- 2.5 Naplnění lidských potřeb /39/**
- 2.6 Zrození genia loci /46/**
- 2.7 Etické principy architektonické tvorby / 51/**
- 3. Analýza městského prostředí /60/**
- 3.1 Metody rozboru /60/**
- 3.2 Vlastní rozbor míst v Praze, spojený s výsledky asociačního výzkumu /68/**
 - 3.2.1 Pražský hrad /70/**
 - 3.2.2 Sídliště Jižní město /73/**
 - 3.2.3 Park Letenské sady /75/**
 - 3.2.4 Klementinum /77/**
 - 3.2.5 Rozbor unikátní čtvrti v Kodani – Christianie /79/**
- 4. Závěr /83/**
- 5. Abstract /86/**
- 6. Literatura /88/**
- 7. Odpovědi respondentů asociačního výzkumu /90/**
- 8. Obrazová dokumentace /102/**

1. Úvod

Téma městského prostředí se mě bezprostředně dotýká. Narodila jsem se v Praze a mám zde až do dnešní doby i své trvalé bydliště. Městské prostředí tedy zkoumám již od svého raného mládí. Právě tehdy, v mladším školním věku, jsem si uvědomila, jak rozličně se lidé vztahují ke svému okolí. Sledovala jsem své malé přátele na dětském hřišti a jejich rodiče, jak každý svým jedinečným způsobem dokáže toto prostředí využívat. Děti ke hrám, maminky k popovídání s kamarádkami, babičky k pletení svetrů a zavzpomínání na staré časy, otcové k přečtení tisku atd. Přestože se jednalo o jedno místo, téměř každý jej využíval trochu jiným způsobem a také k němu choval odlišný vztah. Některé děti ničily jeho vybavení, jiné naopak přinášely vlastní hračky a obohacovaly toto prostředí o nové prvky. Někdo zde trávil mnoho času, jiný naopak málo. Každý člověk, který toto místo navštěvoval, si k němu vytvářel osobitý vztah. Obecně se dá říci, že podobný vztah navazuje člověk i s městem jako celkem.

Právě na tento vztah jsem se zaměřila v první části své práce. Město s člověkem spojuje mnoho věcí. Do městské struktury se otiskla velká část lidství, člověčenství. Proto je město stejně jako člověk tvořeno fyzickou a duchovní sférou, je prolnutím hmatatelného s nehmotným, má své zrození, počátek i konec. V průběhu času se neustále rozvíjí, roste či na některých místech odumírá.

Nabízí se zde analogie s pasáží ve Starém Zákoně, kde Bůh, který tvoří svět, se pokaždé za svým dílem pln otcovské starostlivosti ohlédne. Podobně je třeba se ohlédnout za architekturou, která vzniká a zhodnotit, zda skutečně respektuje základní lidské hodnoty, zda se podílí na vytváření harmonie mezi lidmi.

Ve druhé části své práce rozebírám jednotlivá místa a odhaluji jejich obsah i to, jak na různé lidi působí.

Díky tomu, že město vytváří s člověkem živý vztah, umožňuje mu také komunikovat s ním prostřednictvím různých míst, tj. skrze rušné ulice, barevná náměstí, velkolepé sochy, špinavé podchody, zničené lavičky v parku atd. Nové významy a emoce obsažené na jednotlivých místech působí na člověka různým způsobem: rozechvívají ho, nudí, odpuzují, baví, těší, zprostředkovávají mu kontakt mezi minulostí a budoucností, dávají jeho životu řád a rytmus, zakotvují ho v čase a prostoru, dávají jeho životu smysl. Pokud se chceme prostřednictvím architektury podílet na

pozitivním vývoji celé společnosti, je třeba si tento vliv na člověka uvědomit a začít se aktivně podílet na tvorbě míst. Právě proto jsem si zvolila za cíl své práce zamyslet se hlouběji nad vazbami, které nás k městu pojí, odkrýt etické a duchovní principy architektonické tvorby a rozebrat působení několika vybraných míst na psychiku člověka.

2.1 Životní prostředí a religiozita

Různé náboženské nauky zahrnují odlišné koncepce času a prostoru. Vědecký Západ a křesťanství pojímá čas a prostor odlišně od hinduistického a buddhistického modelu. Každé náboženství vytváří specifický postoj k životu, k přírodě a to vede v důsledku i k větší variabilitě životního prostředí.

„Západ používá lineární model času. Čas se pohybuje z bodu A do bodu Z. Běží dopředu. To je zachyceno v církevní písni ‚Bůh uskutečňuje své záměry rok za rokem‘, nebo ve vědeckém mýtu a vzestupné evoluci. Západní model nevyhnutelně vede k antropocentrismu, na lidské bytosti je pohlíženo jako na výsledek historického procesu a evoluce. V hinduismu a buddhismu není čas chápán jako lineární, ale jako cyklický a tato skutečnost hluboce ovlivňuje chápání světa, lidství a etiky.“¹

Hinduistický a buddhistický model je cyklický: vzestup- úpadek-vzestup; hinduisté i buddhisté věří v reinkarnaci (znovu vtělování). Tato víra se zakládá na představě, že život jedince po jeho fyzické smrti dále pokračuje.

„Hinduistický pohled na přírodu je prostoupen úctou k životu a vědomím, že velké přírodní síly země, obloha, vzduch, voda a oheň, stejně tak jako rozličné formy života zahrnující rostliny, stromy a zvířata, jsou společně spjaty v rámci ohromujícího rytmu přírody.“²

¹ Palmer, M. "The encounter of religion and conservation". In J.R. Engel and J.G. Engel (eds.): Ethics of Environment and Development. Global Challenge, I. Response, London: Belhaven Press, 1990, s. 53

² Tamtéž, s. 53

Hinduismus zakazuje svým stoupencům jíst maso, doporučuje jim řídit se vegetariánskou etikou, která je odvozena z karmy: používat, ale nezabíjet život. Podle Gándhího tato etika vede svět k větší humanitě a je velkým přínosem Indie. V zákazu pojídání masa můžeme vidět také ekonomický důvod. Ochrana krav má také funkční význam. Živá kráva poskytuje pítí a jídlo, její exkrementy slouží jako palivo a to je přínosnější, než ji zabít kvůli masu.

V buddhismu jsou velmi populární „Jataka příběhy“ pojednávající o minulých životech Buddhy. Sdělují důležitou informaci, že život je na různých úrovních propojen a naplněn láskou a péčí.

„Buddhistický přístup k přírodě můžeme objevit také ve slovech Dalai Lamy: ‚Dovedeš si představit, jak nádherný by byl svět, kdyby každý pečoval o všechna zvířata a veškerý život stejným způsobem? Uvědom si skutečnost, že schopnost cítit bolest a štěstí je společná jak pro složité lidské společenství, tak i pro jednodušší formy života, zvířata. Obě skupiny chtějí žít a nepřejí si zemřít. Jako buddhista věřím ve vzájemnou závislost všech věcí, vnitřní vztah mezi celým spektrem rostlin a živočichů včetně všech prvků přírody, které se nám dávají poznat jako údolí, hory, řeky, obloha a slunce.‘³

Dalai Lama si přeje pečovat o ostatní formy života jako o lidský život. Zvířata také trpí, cítí bolest a mají touhu žít. Tento způsob uvažování, soucítění se všemi živými bytostmi, je typický především pro mahájánový buddhismus. Buddhisté věří, že žijeme v iluzi, dokonce i koncept já je iluzí. Kvůli naší falešné interpretaci reality jsme chyceni do cyklu nových zrození, a tak jsme vlastně na stejné úrovni jako hmyz. Tento přístup k prostředí můžeme chápat jako ekocentrický, člověk nestojí ve středu světa, ani se z přírody nijak nevyděljuje, ale je její součástí.

Zcela opačný postoj k životnímu prostředí, tj. antropocentrický je prezentován v židovství a křesťanství. Judaismus čerpá ze dvou zdrojů: Tóry a Talmudu. Část Tóry vyjadřuje lidskou nadřazenost nad ostatními živočichy.

³ Palmer, M. "The encounter of religion and conservation". In J.R. Engel and J.G. Engel (eds.): Ethics of Environment and Development. Global Challenge, I. Response, London: Belhaven Press, 1990, s. 55

„V knize Genesis je Adamovi dána od Boha moc a dominance. Pojmenovává zvířata a ptactvo, a tak ukazuje, že má nad nimi moc. Potom je mu dána zahrada v Edenu jako místo k přebývání. Adam nad ní převezme kontrolu.“⁴

Po tomto úryvku následuje popis Edenu, jako krásného místa se spoustou stromů, kde roste šťavnaté a sladké ovoce. V tomto popisu je Adam varován, aby jedl plody pouze ze stromů, o které pečuje.

„Když Adam kráčel první den v zahradě, pocítil nádhernou vůni. Ta ho přivedla až ke stromu, kde visely zralé meruňky. Natáhl se k jedné, aby si ji utrhl. Ale ta se pohnula tak, že se jí ani nedotkl. Natáhl se pro jiné ovoce, ale i to se vyhnulo jeho ruce. Potom k němu promluvil Boží hlas: ‚Obděluj půdu, pečuj o stromy a teprve potom můžeš jíst tyto plody.‘“⁵

Židovské prohlášení, které bylo učiněno v Assisi v roce 1986, obsahuje poznámky o lidské nadřazenosti vůči přírodě:

„Hlavním bodem tohoto učení je, že zvířata, dokonce i ta nejmocnější mezi nimi, jsou zoufale bezmocná ve srovnání s lidmi. Vládneme jejich království tak, jako Bůh vládne nám.“⁶

Ačkoliv jsou lidé podle judaismu přírodě nadřazeni, jsou nuceni se o ni starat, nesou odpovědnost za obnovu přírody a pokračování života, dokonce i když z toho nemají žádný přímý zisk. Judaismus je jedním z kořenů křesťanství, a tak obě náboženství mají mnoho společného. Jejich přístup k přírodě je podobný. Křesťanství však na rozdíl od judaismu rozpoznalo Mesiáše v Ježíši Kristu a jeho prostřednictvím nabídlo lidem odpuštění a víru ve vzkříšení.

Skrze nový život křesťané věří, že spolu s Kristem budou moci v budoucnu sdílet království Boží, tak jak o tom píše Izaiáš (11: 6-9):

⁴ Palmer, M. "The encounter of religion and conservation". In J.R. Engel and J.G. Engel (eds.): *Ethics of Environment and Development. Global Challenge, I. Response*, London: Belhaven Press, 1990, s. 56

⁵ Tamtéž, s. 57

⁶ Tamtéž, s. 57

„Vlk bude pobývat s beránkem, levhart s kůzlem odpočívát. Tele a lvíče i žírný dobytek budou spolu a malý hoch je bude vodit. Kráva se bude popásat s medvědicí, jejich mláďata budou odpočívát spolu, lev jako dobytče bude žrát slámu. Kojenec si bude hrát nad děrou zmije, bazilišku do doupěte sáhne ručkou odstavené dítě. Nikdo už nebude páchat zlo a šířit zkázu na celé mé svaté hoře, neboť zemi naplní poznání Hospodina, jako vody pokrývají moře.“⁷

Království Boží je vykresleno jako velice harmonické a mírumilovné místo, ve kterém nebudou války, problémy, nesnášenlivost, lidé budou v absolutním spojení s Bohem a ostatním stvořením. Avšak už nyní Bůh jedná ve světě prostřednictvím našeho života.

„Kristus nemá tělo nyní na zemi, ale má nás; nemá ruce, ale má nás, nemá chodidla ale má nás. Skrže naše oči soucítí a dívá se na svět; skrže naše ruce žehná nyní lidem; naše nohy ho vedou tam, kde koná dobro.“⁸

Dalším světovým náboženstvím je islám. Podle islámu dal Alláh existenci pouze dvěma tvorům, které mají svobodnou vůli, lidem a džinům. Ovšem ve svobodné vůli je ukryt i zdroj nebezpečí.

„Etika islámu spočívá pevně na realitě dne posledního soudu. Toho dne očekává zatracení a mučení toho, který zneužil Bohem danou sílu a možnost jednat sám za sebe. Opět lineární pohled na čas a historii upravuje etické normy. Toto je jediný život, který máme. Podle toho, jak jej budeme žít, budeme také souzeni.“⁹

Náboženství ukotvuje lidi ve světě. Usnadňuje jim utváření si osobního vztahu s kosmem, světem a místem, kde žijí. Pomáhá jim k větší odpovědnosti za životní prostředí. Víra nás duchovně spojuje s jednotlivými místy ve světě, skrže víru jim dáváme nový, hlubší význam. Lineární – evropský, antropocentrický model chápání času a prostoru, kde složitější formy života mají mocenskou převahu nad jednoduššími formami, ukrývá nebezpečí v necitlivém zasahování do přírodního prostředí. Pocit

⁷ Iz 11, 6-9

⁸ Palmer, M. "The encounter of religion and conservation". In J.R. Engel and J.G. Engel (eds.): Ethics of Environment and Development. Global Challenge, I. Response, London: Belhaven Press, 1990, s. 60

⁹ Tamtéž, s. 61

nadřazenosti vůči přírodě je však tlumen lidskou povinností se o ni starat. Příroda je sice pro člověka zdrojem potřebných surovin, potravy atd., ovšem ne nevyčerpatelným. Je obrovskou „zásobárnou“, avšak tuto zásobárnu je třeba znovu doplňovat a obnovovat její zdroje.

2.2 Architektura a duchovní život

Veškerá architektura má svůj počátek v myšlence, slově, ideji. Vzniku hmotného díla předchází vždy něco nehmatatelného, co se odehrává pouze v mysli člověka. Filosofie, náboženství jde ještě dál. Táže se, kde se vzal člověk? V této souvislosti můžeme hovořit o člověku jako o příbytku pro myšlenky, o domově idejí. Kde má tedy původ tento zvláštní „domov“, kdo byl jeho tvůrcem a za jakým účelem byl zbudován? Evropanům je historicky nejbližší filosofie křesťanství, podle které byl člověk a celý svět stvořen skrze Boží myšlenku, slovo.

Tajemství a div stvoření

„Bůh tvoří slovem. Přípravuje vše, aby člověk mohl plně a radostně žít.

I řekl Bůh: ‚Bud' světlo!‘ A bylo světlo. Viděl, že světlo je dobré a oddělil světlo od tmy. Světlo nazval Bůh dnem a tmou nocí. Byl večer a bylo jitro, den první.“¹⁰

Takto Bůh během sedmi dnů postupně stvořil celý svět. Vytvářel jej s velkou péčí a láskou tak, aby odpovídal všem potřebám člověka.

„Bůh stvořil člověka, aby byl jeho obrazem, stvořil ho, aby byl obrazem Božím, jako muže a ženu je stvořil. A Bůh jim požehnal a řekl jim: ‚Plod'te a množte se a naplňte zemi. Podmaňte si ji a panujte nad mořskými rybami, nad nebeským ptactvem, nade vším živým, co se na zemi hýbe.‘ Bůh také řekl: ‚Hle, dal jsem vám na celé zemi každou bylinu nesoucí semena i každý strom, na němž rostou plody i se semeny. To budete mít za pokrm. Veškeré zemské zvěři i nebeskému ptactvu a všemu, co se plazí po zemi, v čem je živá duše, dal jsem za pokrm veškerou zelenou bylinu.‘ A stalo se tak. Bůh viděl, že všechno, co učinil je velmi dobré.“¹¹

¹⁰ Bible, St. Z., Ekumenický překlad. Praha: Ekumenická rada církví v Československu, 1985, s. 21

¹¹ Tamtéž, s. 22

Každý den se Bůh ohlédl za svým dílem a vždy uzřel, že to, co vzešlo z jeho myšlenky, je dobré. Pokud se tedy Bůh ohlíží za svým dílem a táže se, zda je jeho dílo dobré, i člověk, který byl stvořen k obrazu Božímu, se musí zákonitě tázat, zda to, co tvoří, je dobré. Rozlišení dobra a zla, kladení si této otázky, která stála v těsné blízkosti zrodu člověka, nám umožňuje dál pokračovat v dotváření Božího díla. I v tomto lidském tvoření Bůh stále zůstává přítomen jako Střed, absolutní pevný bod.

„Projev posvátna ontologicky zakládá Svět. Uprostřed homogenní a nezměrné rozlohy, kde žádný opěrný bod není možný, kde se nemůže uskutečnit žádná orientace, odhaluje hierofanie¹² absolutní ‚pevný bod‘, ‚Střed‘.“¹³

Posvátné je spjaté s nevyslovitelným, s lidskou hloubkou, její nezměrností. Prostřednictvím hierofanie dochází k uvědomění si této hloubky.

„Posvátné si člověk uvědomuje, protože posvátné se projevuje, ukazuje se jako cosi docela odlišného od toho, co je profánní. Posvátno je nasyceno bytím. Posvátná moc znamená zároveň skutečnost, trvalost a působnost. Protiklad posvátné-profánní vyjadřuje často protiklad mezi skutečným a neskutečným či pseudoskutečným.“¹⁴

Posvátné a profánní vytváří dva způsoby bytí na světě. Je-li svět desakralizován, potom člověk ztrácí schopnost skutečného prožívání bytí ve světě. To se projevuje v nezájmu o účast na okolním dění, letargii, trpném přijímání všeho, co je mu nabídnuto. V bezduchem světě se duševní život člověka neprohlubuje, ale naopak, upadá a trpí nedostatkem podnětů.

„Na jedné straně existuje prostor, který je posvátný a který je v důsledku toho ‚silný‘, významuplný a na druhé straně prostor, který je ne-posvěcený a který proto nemá vlastní strukturu a vlastní konzistenci, který je amorfni.“¹⁵

¹² Hierofanie je akt, jímž se posvátno projevuje.

¹³ Eliade, M. Posvátné a profánní. Praha: Česká křesťanská akademie, 1994, s. 17

¹⁴ Tamtéž, s. 11

¹⁵ Tamtéž, s. 17

Sakrální prostor k člověku promlouvá, je živý. Významy, které mu zprostředkovává, doléhají k jeho duši a formují jeho život. Takové prostory nemusí být nutně velkolepými stavbami. Člověk s nimi navazuje úzký kontakt, přijímá jejich dary tak přirozeně, jako kdysi vstřebával mateřské mléko. Stejně jako v minulosti, kdy rostl a rozvíjel se prostřednictvím svých rodičů a blízkých lidí, nyní může jeho osobnost zrát skrze posvátné ticho sakrálních prostor.

„Pro věřícího člověka kostel participuje na nějakém jiném prostoru než je prostor ulice, kde kostel stojí. Portál vedoucí do vnitřku kostela je znamením přelomu. Práh oddělující oba prostory znamená zároveň rozestup mezi dvěma způsoby bytí, profánním a náboženským. Práh je jednak mezí, hranicí, která odlišuje a staví proti sobě dva světy, ale zároveň také paradoxním místem, kde se tyto dva světy setkávají, kde se může uskutečnit přechod ze světa profánního do světa posvátného.“¹⁶

Práh kostela je symbolickým předělem, místem setkání posvátného s profánním. Práh tedy odděluje a spojuje dva zcela odlišné světy. Překračovat práh chrámu a vstupovat do jeho nitra znamená přibližovat se vlastní duchovní postatě, Středu světa, Bohu.

Kolik dalších prahů je však ještě v moderním městě přítomno? Na ulicích, v obchodech, divadlech, školách, v dopravních prostředcích a na dalších místech se setkáváme s prahy, které existují v materiální či abstraktní rovině, oddělují nás od prostoru komerčního a nekomerčního, osobního a neosobního, lidského a nelidského, důstojného a nedůstojného, příjemného a nepříjemného atd. Ve velkých městech se dnes staví především „chrámy pro zboží“, obchody, které již nejsou pouhým místem ekonomické výměny, ale velkolepou oslavou kupní síly. Posvátný prostor se zmenšuje. Společnost zapomíná na důležitost výrazně oddělovat prostory, které se obsahově liší. Práh je území, které nám dává možnost připravit se na to, co nás čeká po jeho překročení. Překonávání prahu nám dává čas na tuto přípravu. Je to většinou jen krátký okamžik, přesto je velice důležitý. Umožňuje nám lépe se zorientovat v novém prostředí, přijmout bez zbytečného rozrušení jeho charakteristické znaky. Je to velmi podobná situace jako když sedíme v letadle a čekáme na přistání v nové zemi. Než vykročíme ven z letadla, musíme se psychicky připravit např. na jiné klima, na jiné zvyky atd., stejně tak, když překračujeme jakýkoli práh, musíme se psychicky připravit

¹⁶ Eliade, M. Posvátné a profánní. Praha: Česká křesťanská akademie, 1994, s. 20

na nový obsah a pravidla území, na které vstupujeme (jiné je to za prahem našeho domova a jiné za prahem domova našich přátel). Bez symbolických prahů by různorodé prostředí působilo na člověka chaoticky.

„Člověk žádá o znamení, které by ukončilo napětí vyvolané relativitou a úzkost pocházející z dezorientace, tj. které by mu pomohlo nalézt absolutní opěrný bod. Lidé tedy nejsou ve volbě posvátného pozemku svobodní: lidé ho pouze hledají a objevují díky tajuplným znamením.“¹⁷

Posvátná místa jsou skrytá, můžeme je však odhalit prostřednictvím Božích znamení. Když Mojžíš podle Starého zákona vedl Izraelce pouští, Bůh mu dával znamení o své přítomnosti. Tato znamení pomáhala Izraelcům přežít dlouhé putování.

„Lid se dostal do sváru s Mojžíšem a naléhal: ‚Dejte nám vodu, chceme pít!‘ Mojžíš se jich zeptal: ‚Proč se se mnou přete? Proč pokoušíte Hospodina?‘ Lid tam žíznil po vodě a reptal proti Mojžíšovi. Vyčítali: ‚Proto jsi nás vyvedl z Egypta, abys nás, naše syny umořil žízní?‘ Mojžíš úpěl k Hospodinu: ‚Jak se mám vůči tomuto lidu zachovat? Tak tak, že mě neukamenují.‘ Hospodin Mojžíšovi řekl: ‚Vyjdi před lid. Vezmi si s sebou některé z izraelských starších. Také hůl, kterou jsi udeřil do Nilu, si vezmi do ruky a jdi. Já tam budu stát před tebou na skále na Chorébu. Udeříš do skály a vyjde z ní voda, aby lid mohl pít.‘“¹⁸

Bůh dával lidu hmatatelná znamení. Na některých místech, kde se projevila jeho živoucí přítomnost, stavěli lidé chrámy, svatyně. Tato místa byla hluboce uctívána. V každém chrámu je obsažen silný řád-znak posvátného, každý detail je předem pečlivě naplánován. Také starozákonní Bůh podrobně popsal Mojžíšovi, jak má vypadat jeho příbytek i jaký oltář má pro něj vytvořit.

„Zhotovíš oltář z akáciového dřeva pět loket dlouhý a pět loket široký. Oltář bude čtyřhranný, vysoký tři lokte. Jeho čtyři úhly opatříš rohy; ty budou s ním zhotoveny z jednoho kusu. Potáhneš jej bronzem. Zhotovíš k němu i hrnce na vybírání popelu,

¹⁷ Eliade, M. Posvátné a profánní. Praha: Česká křesťanská akademie, 1994, s. 22

¹⁸ Bible, St. Z. Ekumenický překlad. Praha: Ekumenická rada církví v Československu, 1985, s. 79

lopaty a kropenky, vidlice a pánve na oheň. Všechno příslušné náčiní zhotovíš z bronzu. Zhotovíš k němu také mřížový rošt z bronzu. Na čtyřech koncích mříže připevniš čtyři bronzové kruhy. A zasadíš ji zdola pod obložení oltáře.“¹⁹

Posvátný řád se vyznačuje pevným uspořádáním, propleteným symboly. Chrám není jen statickým obrazem světa, ale zachycuje jej i v jeho přeměně.

„Jestliže Chrám představuje *imago mundi*, pak proto, že Svět je jakožto dílo bohů posvátný. Avšak kosmologická struktura Chrámu přináší nové náboženské zhodnocení: svaté místo par excellence, příbytek bohů, Chrám ustavičně znovu posvěcuje Svět, neboť ho představuje i obsahuje zároveň. Svět je nakonec ve svém celku znovu posvěcován díky Chrámu. Ať je jeho nečistota sebevětší, Svět je ustavičně očišťován svátostí svatyně.“²⁰

Chrám je zrcadlem světa, je jeho součástí a reflexí zároveň. Skrze tuto reflexi, v posvátném odrazu Božího díla, může člověk zahlédnout své chyby a očistit se. Chrám je tedy nezastupitelným prvkem z hlediska revitalizace duševního života člověka, motivace k pozitivním skutkům. Člověk vchází do Božího příbytku, aby uzřel své chyby a mohl je napravit.

„Křesťanská basilika a později katedrála přejímají veškerou symboliku nebeského Jeruzaléma a ráje. Na jedné straně je kostel pojat jako nápodoba nebeského Jeruzaléma a to již od křesťanského starověku, na druhé straně tvoří repliku ráje či nebeského světa. V povědomí křesťanstva však ještě přetrvává kosmogonická struktura posvátné budovy, je zřejmá např. na byzantském kostele.

Čtyři části vnitřku kostela symbolizují čtyři světové strany. Vnitřek chrámu je Universum. Oltář je ráj, který leží na Východě. Císařská brána oltáře se nazývá rovněž ‚Brána ráje‘. Západ je naopak krajinou temnot, zármutku, smrti, věčných příbytků zemřelých, kteří očekávají vzkříšení těla a poslední soud. Prostředek stavby je Země. Jakožto obraz kosmu byzantský kostel ztělesňuje a posvěcuje Svět.“²¹

¹⁹ Bible, St. Z. Ekumenický překlad. Praha: Ekumenická rada církví v Československu, 1985, s. 87

²⁰ Eliade, M. Posvátné a profánní. Praha: Česká křesťanská akademie, 1994, s. 43

V době, kdy mnohá sdělení byla přenášena téměř výhradně prostřednictvím mluveného slova, nebylo mnoho způsobů, jak tyto zprávy zachytit a uchovat je pro příští generace, architektura tak představovala ojedinělý záznam idejí.

„Zkušenost posvátného prostoru umožňuje ‚založit Svět‘: tam, kde se v prostoru projevuje posvátné, tam se odhaluje skutečnost, tam svět začíná být. Ale průlom posvátného nepromítá doprostřed beztvare tekutosti profánního prostoru pouze pevný bod, ‚Střed‘ do ‚Chaosu‘; vyvolává rovněž zlom úrovní, otevírá spojení mezi kosmickými rovinami (Zemí a Nebem) a umožňuje ontologický přechod z jednoho modu bytí do jiného.“²²

Abychom mohli plně pochopit a prožít svět, je třeba se ponořit do posvátného prostoru. Nechat na sebe působit tajemnou sílu Boha. Střetnout se s pramenem poznání. Bez této zkušenosti nemůže člověk zakotvit svou existenci ve vesmíru, uchopit svět jako celek. Jeho život je ztracen v denních starostech bez chápání vyššího smyslu.

„Náboženský člověk žízni po bytí. Hrůza z ‚Chaosu‘, který obklopuje jeho obydlí svět, odpovídá jeho hrůze z nicoty. Neznámý prostor, který se rozestírá za jeho ‚světem‘, ne-kosmizovaný, protože neposvěcený prostor, pouhá beztvará rozprostraněnost, do níž zatím nebyla promítnuta žádná *orientatio*, z níž dosud nevystoupila žádná struktura, tento profánní prostor představuje pro náboženského člověka absolutní nebytí.“²³

Věřící člověk si uvědomuje, že bez duchovní podstaty světa, bez počátečního Božího slova, ideje, která dala vzniknout vesmíru, by jeho život neměl smysl, rovnal by se nebytí. Proto i čas prožívá především jako posvátný; vrací ho ke kořenům, na počátek existence.

„Posvátný Čas je svou povahou vratný v tom smyslu, že je to vlastně zpřítomněný mýtický Pračas. Každý náboženský svátek, každý liturgický Čas záleží v reaktualizaci

²¹ Eliade, M. Posvátné a profánní. Praha: Česká křesťanská akademie, 1994, s. 44-45

²² Tamtéž, s. 46

posvátné události, která se odehrála v mytické minulosti, „na počátku“. Posvátný Čas je znovudosažitelný v nekonečném množství zpřítomnění, je nekonečně opakovatelný.²⁴

„Náboženský člověk tak žije ve dvou druzích Času, z nichž ten důležitější, Čas posvátný, má paradoxní povahu Času kruhového, vratného a znovu dosažitelného, jakési věčné mytické přítomnosti, do níž se náboženský člověk periodicky navrácí prostřednictvím ritů. Toto chování ve vztahu k Času dostatečně odlišuje člověka náboženského od nenáboženského: náboženský člověk odmítá žít pouze v tom, čemu moderně říkáme „dějinná přítomnost“; snaží se vejít znovu ve styk s posvátným Časem, který lze v jistých ohledech připodobnit k „Věčnosti“.“²⁵

Prožívání posvátného Času významně ovlivňuje jednání člověka. Zastavuje ho v profánním čase a dává mu možnost nahlédnout na život jinak, než jako na zoufalý běh mezi narozením a smrtí. Zánik jeho existence v tu chvíli pozbývá na významu, neboť čas přestává být lineárním, ale stává se cyklickým, věčným. Skrze posvátný Čas, kterým je naplněn kostel během bohoslužby, se profánní městský prostor lomí do úrovně posvátné. Aby se tato skutečnost ještě více zdůraznila, objevuje se často ve výzdobě chrámu symbolika času. Posvátné se také projevuje v jakémkoli mýtickém aktu.

„Žádný bůh, žádný civilizační Hrdina nezjevil nikdy žádný profánní akt. Všechno, co bohové nebo předkové dělali, tedy všechno, co o jejich tvůrčí aktivitě vyprávějí mýty, náleží do sféry posvátného a participuje tedy na Bytí. Naproti tomu to, co dělají lidé ze své vlastní iniciativy, co činí bez mytického modelu, náleží do oblasti profánního: proto je to též činnost marná a iluzorní konec konců neskutečná.“²⁶

Desakralizace běžných lidských činností vede k tomu, že se práce stává úmornou, vyčerpávající. Mýtus vysvětluje lidem, jak a proč něco vzniklo. Jakmile se však činnost stane pouze profánní, začne jí chybět hlubší smysl, přestane naplňovat lidského ducha. Například práce na poli byla v minulosti chápána jako mytická, nyní je však

²³ Eliade, M. Posvátné a profánní. Praha: Česká křesťanská akademie, 1994, s. 46

²⁴ Tamtéž, s. 49

²⁵ Tamtéž, s. 50

²⁶ Tamtéž, s. 67

vnímána pouze jako profánní činnost vedoucí k zisku či k opatření potravy a tato skutečnost vede ve svém důsledku až k drancování a nevratnému poškozování krajiny.

„Příroda není pro náboženského člověka nikdy výlučně ‚přirozená‘: je vždy obdařena určitou náboženskou hodnotou. Je tomu tak proto, že Kosmos je božským stvořením: protože vyšel z rukou bohů, je svět prostoupen posvátností.

Toto božské dílo si stále uchovává jakousi transparentci; odhaluje samo od sebe početné aspekty posvátnosti. Nebe zjevuje přímo, ‚přirozeně‘, nekonečný odstup, transcendenci Boha. I Země je ‚transparentní‘: zpřítomňuje se jako univerzální matka a živitelka. Kosmické rytmy zjevují řád, harmonii, trvalost, plodnost. Kosmos je ve svém celku zároveň skutečný, živoucí a posvátný organismus: odkrývá současně modalitu Bytí a posvátnosti.“²⁷

Vesmír je tedy měnící se, živý, tvůrčí. Má svůj specifický, ojedinělý charakter. Jeho rytmus je identický s rytmem člověka.

„Tajemství nevyčerpatelného zjevu Života souvisí s rytmickým sebeobnovováním Kosmu. To je důvod, proč byl Kosmos zobrazován v podobě obřího stromu: způsob bytí Kosmu a na prvním místě jeho schopnost se nekonečně obnovovat, je symbolicky vyjádřen životem stromu.“²⁸

Lidstvo je pokračováním nekonečně tvořivého principu Nebe a Země. Skrze přírodu se člověk střetává s posvátným. Právě tuto skutečnost si uvědomoval i vynikající architekt Američan Frank Lloyd Wright. Ve svých vzpomínkách popisuje, jak si poprvé v 11 letech při práci na farmě silněji uvědomil důležitost působení přírodních tvarů na lidského ducha:

„Můj první dojem byl hlad po skutečném, opravdovém. Přání po jednoduchosti, která by poskytovala hlubší, opravdovější útěchu. Rostoucí myšlenka organické jednoduchosti, do které jsem se narodil a ve které se stále učím žít, byla novou kvalitou v mém myšlení, schopnou posílit a osvěžit mého ducha za všech okolností.

²⁷ Eliade, M. Posvátné a profánní. Praha: Česká křesťanská akademie, 1994, s. 81

²⁸ Tamtéž, s. 103

Tuto organickou jednoduchost, kterou je možno pozorovat v krutém, ale přesto harmonickém řádu, jsem se naučil nazývat přírodou.

Na farmě jsem s přírodou navázal velmi blízký kontakt. Byla všude kolem mě, byla mnou, mohl jsem pozorovat nádheru ve všem živém, naučit se, jak s trochou bolesti roste příroda do krásy.²⁹

Frank Lloyd Wright uplatnil organické tvary ve svých projektech. Chtěl, aby se jeho stavby otevíraly světu, přírodě a jejím krásám, aby komunikovaly a navazovaly se svým obyvatelem či náhodným kolemjdoucím velmi blízký vztah. Samotný pojem „organický“ vysvětlil takto:

„Organický“ znamená pravou hodnotu, ve filosofickém smyslu je to jakákoli entita-kde celek je částí a část je celkem a kde přirozenost materiálu, jeho přirozený účel, se stává nutností. Jako kreativní umělec mohu skrze tuto přirozenost dát budově vlastní charakter.³⁰

Snažil se nalézt jednotu mezi okolním prostředím a budovou, velice citlivě komponoval své objekty do krajiny, promýšlel, jak propojit charakter budovy s mentalitou člověka, pro kterého měla být postavena. Své úvahy uplatnil i v návrhu Domu nad vodopádem:

„Snažím se vložit do domu, který stavím, smysl pro jednotu ve všech jeho prvcích, tak, aby se stal součástí konkrétního místa. Když je úsilí architekta úspěšné, nemůžete si představit budovu, kterou navrhl, zasazenou v jiném prostředí. Je půvabem prostředí, pro které byla navržena. Dům nad vodopádem byl navržen pro pana Kaufmanna. Miluje místo na skalním výběžku v lesích a rád poslouchá šumění vodopádu. To byl můj první motiv, jak tento dům navrhnout.“³¹

Wright používá v architektuře zvláštní jazyk, který hovoří k lidskému nitru.

²⁹ Wright, F. L. Natural house. New York: New American Library of World Literature, 1954, s. 15

³⁰ Wright, F. L. The future of architecture. New York: New American Library of World Literature, 1963, s. 15

³¹ Tamtéž, s. 15

„Architektura promlouvá stejně jako poezie k duši člověka. Aby mohla být architektura čtena jako poezie v tomto věku strojů stejně jako v jakékoli jiné době je nutné se nejdříve naučit její jazyk. Aby se někdo mohl naučit nový jazyk, je třeba znát jeho abecedu. Abeceda v architektuře ve věku strojů je přirozenost ocele, skla, konkrétní konstrukční postupy, přirozenost strojů použitých jako nástroje při realizaci projektu a přirozenost nových materiálů, které jsou při stavbě používány.

A jaký je tedy jazyk architektury?

Architektura používá jazyk lidských srdcí, přesto však roste nepřirozeně, na ubohé fetišizaci přístrojů. Díky akademické záměně umění za archeologii nejsme schopni pěstovat principy růstu architektury jako květiny, zakořeněné v naší mysli, rostoucí z naší přirozenosti podobně jako květina vyrůstá ze země.“³²

Tato slova míří proti historizujícím slohům, ale také proti stále větší mechanizaci a odlidštění okolního světa, což se výrazně projevilo i v architektuře.

„Architektura je samotným tělem civilizace. Trvá dlouhý čas než vyroste, tvoří se nejdříve v myšlenkách, je syntézou racionality a přirozeným dechem ryzí moderny.“³³

Organická architektura je inspirována filozofií Lao-c.

„Tao, tento základní pojem filozofie Lao-c'a, znamená za prvé ‚cesta‘ a za druhé ‚rozum‘.“³⁴

„Tao je v podstatě neuchopitelný prázeklad světa. Je to zákon všech zákonů, míra všech měř.“³⁵

„Klíčem k etice Tao-te-t'ingu je prostota. Prostý život nedbá o zisk, chytrost, obratnost, egoismus a smělá přání. ‚Dokonalý člověk si přeje být prost všech přání a nedostupného si necení...vytvořme nejzazší prázdnotu a setrvávejme v naprostém klidu.‘ V tichu a usebraném pozorování přírodních dějů, které jsou vnějším projevem Tao, můžeme postřehnout Tao a dojít klidu a osvícení. ‚Tu všechny věci začaly být a vidět je, jak sem se vracejí – jakkoli rozkvetlá, každá se ke svým kořenům vrátí a tomu

³² Wright, F. L. The future of architecture. New York: New American Library of World Literature, 1963, s. 231-232

³³ Tamtéž, s. 233

³⁴ Störig, H. J. Malé dějiny filozofie. Praha: Zvon, 1991, s.75

návratu ke kořenům se říká: klid, což znamená: naplnit osud, a naplnit osud znamená: věčná danost a poznat tu danost znamená: osvícení.³⁶

Tao je cesta, po které kráčí člověk, aby dosáhl klidu, vyváženosti, zlatého středu. V pojetí Franka Lloyda Wrighta je tato cesta radostná, plná dobrodružství, vzruchů, přesto je na konci završena dokonalou vyvážeností; jeho architektura nás povznáší nad svět všednodenních starostí, nutí nás zastavit se v čase a pohlédnout skrze nekonečné křivky organických prvků do míst, kde se Tao skrývá, do bezejmenní. Tao sice nemůžeme pochopit, ale můžeme si jej uvědomit tím, že pocítíme jeho vládu v přírodě, v organické architektuře.

„Duševní vyrovnaností dokonalého, který přebývá v Tao, nemohou otřást žádná vnější nebezpečí a vábení světa. Toto je tajemná rovnost! Ten, kdo jí dosáhl, nikde není cizincem; ten, kdo jí dosáhl nic nezíská, ten, kdo jí dosáhl, nic neztratí; ten, kdo jí dosáhl nebude povýšen, ten, kdo jí dosáhl, nebude ponížen- proto je na světě nejvíce ctěn.“³⁷

Přebýváním v Tao se stáváme rovni s každým prvkem vesmíru, s každou nepatrnou částíčkou; v této rovnosti navazujeme intenzivní kontakt s ostatními lidmi. Jedině skrze tuto rovnost jsem schopni se plně otevřít a zakusit hloubku života. Dotknout se „jednoduchosti“ vesmíru.

„Věřím, že toto je jedno z tajemství jednoduchosti: žádná věc sama v sobě není taková, ale musí dosáhnout jednoduchosti. Každá maličkost musí dosáhnout jednoduchosti a tím by se měl řídit i umělec, sestavit harmonický celek z dokonalých částí. Každá polní květina je prostá, ale pokud se z kultivuje, ztrácí na své jednoduchosti. Schéma původu přestane být jasné. Základními prvky spontánně zrozené jednoduchosti polních květin je jasnost návrhu a čitelný význam. Ježíš pronesl toto podobenství o jednoduchosti: „Přemýšlejte o polních lilích.“³⁸

³⁵ Störig, H. J. Malé dějiny filozofie. Praha: Zvon, 1991, s. 76

³⁶ Tamtéž, s. 77

³⁷ Tamtéž, s. 77

³⁸ Wright, F. L. Natural house. New York: New American Library of World Literature, 1954, s. 36

Jednoduchost je tedy také pravost, původnost, ve které se ukrývá dokonalost. Každým zásahem do struktury jednoduchosti např. nevhodnou kultivací rostliny, jí ve skutečnosti ubíráme na přirozené kráse. V architektuře to znamená vycházet z přirozených kvalit materiálů, snažit se zdůraznit jejich skutečné vlastnosti.

„Každý materiál má své fyzické potřeby. „Pokud máš bochník chleba, rozlom ho napůl a jednu polovinu dej narcisům, druhou nasyt' své tělo, narcisy potom uspokojí i tvoji hladovou duši.“³⁹

Veškerá architektura vyrůstá z filosofických základů. Je lidskou potřebou, aby poskytovala příjemný přístřešek nejen pro tělo, ale také uspokojovala duši. Zprávy, které k nám architektura vysílá, čteme už jenom tím, že se pohybujeme v její blízkosti. Přejímání cizích myšlenek je mnohdy neuvědomělá činnost. Jen málokdo z nás se pozastavuje nad tím, kolik denně shlédneme různých objektů, jak nás jejich tvar a barvy programují k určitému jednání, myšlení. Právě proto, že nás architektura výrazně ovlivňuje, je důležité zamýšlet se nad tím, jaká filosofie se skrývá v jejích základech. Krátká zamyšlení Franka Lloyda Wrighta nám ukázala, jakým směrem by se měla ubírat architektura, pokud má povznášet a občerstvovat lidského ducha. Každý člověk hledá místo, kde by k němu promlouvalo posvátné, božské, které je součástí jeho podstaty. Jednou z možností, jak jej nalézt, jsou organické stavby; jemně včleněny do okolní krajiny vytvářejí prostor pro dialog člověka, přírody a vesmíru.

2.3 Umění ve veřejném prostoru

Již prvotní utváření veřejného či soukromého prostoru, odehrávající se v hluboké minulosti lidstva, je nepochybně spjato s lidskou touhou vytvořit něco výjimečného, co by nejen odpovídalo na otázky funkčnosti, ale uspokojovalo také vnitřní potřeby člověka: estetické, duchovní, významové. Charles Perrault označil architekta za „umělce, který neměnnou substanci architektury obléká do rozmanitých druhů ornamentálního oděvu a koketuje se střídajícími se vizuálními konvencemi“.

Je to právě umělecké dílo, dokonalá architektura či socha, která k člověku promlouvá, pokládá mu nové otázky a dává možnost přesáhnout hranice každodenního světa.

³⁹ Wright, F. L. Natural house. New York: New American Library of World Literature, 1954, s. 56

„Umělecké dílo mělo v rámci veřejných prostranství odedávna svoje významné místo z důvodů estetických, urbanistických, ideologických, reprezentativních i jiných. Stačí připomenout Luxor, Babylon, Athény, Forum Romanum a odtud v historickém přehledu postupovat přes gotická a renesanční města k velkolepým barokním konceptům až k novým vizím Sitteho urbanistických koncepcí města, založených na hierarchizaci jeho vnitřního prostoru. I v Praze, jedinečném muzeu architektury a umění pod širým nebem, můžeme shledat řadu zajímavých příkladů integrování plastiky v kontextu veřejných prostor. K těm nejzajímavějším patří románský reliéf Juditina mostu, parléřovská triumfální výzdoba Staroměstské mostecké věže, barokní morové sloupy a jedinečná galerie plastik Karlova mostu, která měla pokračovat po Nových zámeckých schodech na Pražský hrad.“⁴⁰

V minulosti bylo propojení umění a architektury daleko samozřejmější než je tomu v současnosti. Plnilo nejen estetickou funkci, ale především sdělovalo lidem nové příběhy, obsahy. V době, kdy většina lidí neuměla číst a psát, sakrální architektura tlumočila lidem životně důležitá poselství. Vynikajícím příkladem jsou Michelangelovy renesanční fresky na klenbě Sixtinské kaple. Tento geniální umělec se nejprve zakázce na výzdobu Sixtinské kaple všemožně bránil. Dokonce si myslel, že mu tato zakázka byla přidělena díky intrikám jeho nepřátel. Nakonec ho ovšem práce zcela pohltila. Obětoval čtyři roky svého života, aby dal vzniknout dokonalému dílu. Navzdory fyzickým těžkostem, bolestem, které mu způsobovala náročná poloha při výzdobě kaple, nepolevil a fresku dokončil zcela sám, bez pomocníků. Vetkal do ní biblické příběhy, které při pozorném pročitání odhalují nesmírné množství informací ukrytých v detailech. Jeho pečlivé studie prozrazují precizní přípravu.

„Jedním z nejslavnějších a nejúžasnějších zpodobení stvoření Adama je v jednom z velkých polí fresky. Už před Michelangelem malovali umělci Adama ležícího na zemi a probuzeného dotekem Boží ruky, ale žádný z nich se dosud nepřiblížil k vyjádření tajemství Stvoření s takovou jednoduchostí a silou. Na obrazu není nic, co by odvádělo pozornost od hlavního námětu. Adam leží na zemi ve vší životnosti a kráse, jež náleží prvnímu člověku; z druhé strany se přibližuje Bůh Otec, nesen a

⁴⁰ Pavlíčková, K. (ed.). Umělecké dílo ve veřejném prostoru. Praha: SCSU, 1997, s. 15

podpírán anděly, zahalen do širokého pláště, vzdouvajícího se ve větru jako lodní plachta a naznačujícího lehkost a rychlost, s nimiž se vznáší v prázdnu. Když natahuje ruku, přičemž se Adamova prstu ani nedotýká, přímo vidíme, jak se první člověk probouzí jakoby z hlubokého spánku a dívá se do otcovské tváře Stvořitele. To, jak Michelangelo dokázal vytvořit z doteku Boží ruky střed a ohnisko obrazu a znázornit myšlenku všemohoucnosti díky lehkosti a síle tohoto gesta Stvoření, je jedním z největších zázraků umění.“⁴¹

V minulosti člověk nebyl oddělen od uměleckého objektu bariérami, jako je tomu dnes v galeriích, kde je omezen pohyb i vzdálenost diváka od vystavovaného předmětu. Bez těchto omezení mohl divák navázat přímý vztah s dílem, uvažovat o něm v reálném kontextu. Na počátku 21. století je již společnost zcela jiná a disponuje novými komunikačními prostředky. Jakoby s touto změnou pozbylo umění a jeho narativní schopnost na významu. Umění, které se vytratilo z veřejných prostranství, aby se uschovalo před zraky většiny obyvatel do výstavních síní, ztratilo svoji čitelnost a původní funkci. Umístěním uměleckých děl do galerií, se značně omezila možnost setkání díla s divákem, ve vývoji umění tak chybí konfrontace s každodenním světem. Umění přestává odpovídat na aktuální otázky týkající se života každého člověka, jeho jazyk se stává pro velkou část společnosti nesrozumitelným a tedy i nezajímavým.

„Architektura a výtvarné umění se na konci dvacátého století vzájemně skutečně rozcházejí, umění zachycuje svými subtilními metodami stále intimnější a banálnější záležitosti, vzdaluje se od reality, rezignuje na širokou reflexi laické veřejnosti.“⁴²

Tuto skutečnost jsem si uvědomila mnohokrát během výstav různých současných umělců. Moderní umění často zachycuje podivný chaotický svět, s vykonstruovanými prvky reality. Přestože se zcela jistě snaží sdělit hluboké poselství, vzhledem k náročnosti kódování jeho zpráv odchází mnozí návštěvníci výstavy bez pochopení díla či jen s mlhavou vlastní interpretací. Kódy současného umění jsou v mnoha případech pro laika příliš komplikované. Město, které bylo po staletí městem

⁴¹ Gombrich, E. H. Příběh umění. Praha: Mladá fronta, 1995, s. 312

⁴² Pavličková, K. (ed.). Umělecké dílo ve veřejném prostoru. Praha: SCSU, 1997, s. 19

promlouvajícím, se stává díky rozpojení umění a architektury téměř němým. Člověk přestává rozumět prostředí, ve kterém žije, odcizuje se mu, stává se apatickým.

„Stejně tak jako jediným východiskem z diskuse nad budoucností Prahy je nutnost vyváženého vztahu ochrany a rozvoje, je také nutné prosadit ve větší míře umělecké dílo do současné městské struktury. Hovoří pro to nejenom důvody estetické, ale i socio-psychické městotvorné, které podtrhují i aktivaci obyvatel města a jejich identifikaci s životním prostředím.“⁴³

Umění, které vždy vzniká do určité míry jako projev subjektivity, propojilo jednotlivé sféry života, veřejně- politickou se soukromou.

„Umění ve veřejném prostoru nicméně usiluje o setření hranic mezi dvěma oblastmi, soukromou a veřejnou tím, že vytváří prostor, v němž se spojuje svoboda umělecká se svobodou občanskou. Dynamika veřejného a soukromého, k níž se odvolávám, představuje myšlenkové napětí s ohledem na proměnlivou roli umění v našem životě. Ukazuje, jak umělci a kulturní instituce, pracující vedle rozmanitých druhů publika, vytvářejí strategie pro sloučení estetické funkce se společenskopolitickou.“⁴⁴

Je třeba si uvědomit, že právě umění umístěné na veřejných prostranstvích značně ovlivňuje myšlení, chování lidí, kteří přicházejí denně s tímto dílem do styku. Je nutno přemýšlet, klást si otázky o životě lidí, kteří v daném místě žijí, zajímat se o jejich problémy a svým uměním přispívat k jejich vyřešení.

Otázku, jakým způsobem zapojit veřejnost prostřednictvím umění do diskuse o důležitých otázkách, v tomto případě týkajících se respektu různých ras a kultur, zajímavým způsobem vyřešila přední členka The Chicago Public Art Group, Olivia Gude.

„Nástěnná malba Olivie Gude *Odkud jsme...Kam jdeme* (1992) je umístěna u podchodu na rohu 56. ulice a Lake Park Avenue v části města známé jako Hyde Park. Této městské části dominuje Chicagská univerzita, žijí tu vedle sebe bohatí i chudí,

⁴³ Pavlíčková, K. (ed.). Umělecké dílo ve veřejném prostoru. Praha: SCSU, 1997, s. 20

⁴⁴ Tamtéž, s. 21

černí i bílí, ovšem ne vždy zcela harmonicky. Olivia Gude se postavila na křižovatku, kde se střetávají tyto dva odlišné světy a ptala se náhodných kolemjdoucích: Odkud jste...Kam jdete? Zaznamenala odpovědi v široké škále od prorockých prohlášení po banality a namalovala je na místě na zeď spolu s portréty jejich autorů. Dílo ve své trvalé podobě zobrazuje rozmanitost mnoha rasové komunity a poskytuje fórum pro diskusi o otázkách rasy, náboženství a každodenního života.⁴⁵

Podle Olivie Gude jsou hranice mezi veřejným a soukromým proměnlivé a navzájem se prolínají. Ve svých dílech vychází z chápání identity jednotlivce, která je sice obvykle spojována s vnitřním nebo esenciálním, ale právě toto vnitřní esenciální je konstruováno v rámci společenského diskursu. Podle ní je proto téměř nemožné zcela oddělit veřejné a soukromé zájmy. Přestože se tedy veřejné prolíná se soukromým, ne každý umělec dokáže odhadnout společensko- politickou situaci, připravenost publika přijmout jeho nový názor.

„V roce 1979 vyzvala General Services Administration Richarda Serry, aby vytvořil sochu určenou k umístění před budovu Federal Complex na dolním Manhattanu. Po dokončení v roce 1981 se dílo, nazvané *Nakloněný oblouk*, setkalo s odporem veřejnosti: zaměstnanci Federal Complex podepsali petici, požadující odstranění sochy. Právnická a veřejná debata o uměleckém přínosu díla a jeho společenské hodnotě trvala následujících osm let: diskuse však nepřinesla rozhodnutí ohledně přemístění díla, takže General Services Administration v roce 1989 sochu zničila. *Nakloněný oblouk* od Richarda Serry se stal symbolem úskalí, která přináší umění ve veřejném prostoru.“⁴⁶

Umění je především prezentací názorů, myšlenek. Umělci se skrze svá díla vyjadřují nejen k současnosti či minulosti, ale také předpovídají budoucnost, prorokují. Jsou to právě oni, kteří naznačují cestu, po které by se společnost měla ubírat. Nejen v dnešní době, ale i v minulosti museli umělci čelit řadě předsudků a nechuti veřejnosti přijmout odlišný, nový názor.

⁴⁵ Pavlíčková, K. (ed.). *Umělecké dílo ve veřejném prostoru*. Praha: SCSU, 1997, s. 22

⁴⁶ Tamtéž, s. 24

Například dnes slavný, vysoce ceněný umělec Vincent van Gogh byl nucen žít celý život z podpory svého bratra. Ačkoliv Vincent věřil, že bude jednoho dne schopen splatit dluh svému bratru prodejem obrazů, téměř nikdo o koupi neprojevil zájem. Současníci jej nepřijali. Podobné nepochopení potkalo i Paula Gauguina, jehož styl byl označován dokonce i jeho přáteli za divošský, barbarský a primitivní. Své kritiky uváděl do rozpaků. Navzdory mnohým nesnázím dále intenzivně pracoval na svých malbách. Dnes jejich nápady a názory přijímáme a jejich obrazy se podílejí na formování našeho myšlení.

„Paul Gauguin rád pominul staleté problémy západního umění, měl-li za to, že mu to pomůže znázornit nezkaženou citovost dětí přírody. Snad ve svém záměru dosáhnout upřímnosti a jednoduchosti vždy zcela neuspěl. Avšak jeho touha po nich byla stejně vášnivá a upřímná jako Cézannova touha po nové harmonii a van Goghova po novém poslání; vždyť i Gauguin obětoval svému ideálu život. Měl za to, že ho Evropa nechápe a rozhodl se pro trvalý návrat na Tichomořské ostrovy. Po letech osamocení a zklamání tam pak v důsledku nemoci a strádání zemřel.“⁴⁷

Přestože jak Vincent van Gogh tak i Paul Gauguin ve své době nebyli doceněni, předurčili směr vývoje umění. Současné umění je však více než jednotlivými osobnostmi ovlivňováno technickým pokrokem. Technika poznamenává umění ve všech jeho oblastech, dává vzniknout novým možnostem vyjádření, formuje estetické cítění. Jednou z technik současného umění je počítačová grafika nazvaná „Morphing“ (změna tvaru). Díky této technice je možno dokonale přetvářet obraz. „Morphing“ je používán na Západě od konce 80. let především v oblasti reklamy a filmu.

„Nejznámějším příkladem je video Michaela Jacksona ‚Černý nebo bílý‘. Jedná se o zářivě barevný doprovod k prohlášení v písni, která říká, že barva nic neznamena. ‚Morphing‘ je použit ke smíchání různých ras tzv. Benetton efekt. ‚Morphing‘ byl také použit pro politické účely. Podobně jako tomu bylo v britské ‚scratch‘ hudbě a videoklipech ze začátku 80. let, politické osobnosti byly účelně transformovány pomocí této technologie, byl to například společný portrét Margaret Thatcher a Michaela Heseltine. Navíc se tato technika objevila ve zvláště významné době

⁴⁷ Gombrich, E. H. Příběh umění. Praha: Mladá fronta, 1995, s. 551

transformace východní Evropy, takže hladkost tohoto přechodu můžeme považovat za symbolickou. Ale tato extrémní hladkost, jež zprostředkovává divákovi dojem, že dvě přirozené věci jsou přirozeně spojeny, vytváří úchylku. Čím víc přetvořené obrazy zdůrazňují ‚přirozenost‘, tím víc je zřejmá jejich umělost, což je přesně to, jak funguje také reklama.“⁴⁸

Technika „Morphing“ je schopna vytvořit dojem přirozenosti, ačkoliv se jedná o výtvar zcela umělý. Tímto může dojít u pozorovatele k záměně přirozeného s umělým. Tato technika je využívána jak v umění tak i v reklamě. Svět reklamy takto vzniklý mate, dezinformuje a strhává velkou pozornost.

„Reklamě se daří to, co umění stále více uniká, totiž komunikovat s lidmi a to dokonce proti jejich vůli. Zdá se, že reklama dobyla veškerý veřejný prostor a balancuje na hranici soukromého. Vyvíjí se s příznačnou vynalézavostí. Má své zastánce a odpůrce, ale každopádně budí ohlas, podněcuje k diskusi a možná i k úvaze.“⁴⁹

Umění se inspirovalo reklamou. Neváhá sáhnout po nejrůznějších prostředcích, aby rozdráždilo své publikum. Jaký je důvod takového chování?

„Umění po provokaci často sahá, aby probouzelo z této účelové otupělosti, upozornilo na jiné možnosti, uvedlo známé věci do nových vztahů a kontextů.“⁵⁰

Reklama na billboardech, či na zdech budov ve městě nedává vždy v kontextu s okolím smysl. Někdy dochází až k paradoxním momentům, při kterých část reklamy „vyčuhuje“ ze svého prostředí a převrací význam svého okolí. Je až s podivem, jak citliví jsou návštěvníci na nepatříčnosti v galeriích, ovšem výrazné neladnosti spojené s reklamou v městském prostředí je nechávají klidnými. Tuto jednostrannou citlivost, která přetrvává z minulosti až dodnes, uvedu na příkladu „ready made“ již hotových děl známého umělce dadaismu Marcela Duchampa. Když se tento umělec rozhodl vystavit roku 1917 dílo nazvané Fontána, porcelánový pisoár, postavený tak, že jeho zadní část sloužila jako základna, vzbudil u výběrové komise veliké pohoršení. Každý

⁴⁸ Pavlíčková, K. (ed.). Umělecké dílo ve veřejném prostoru. Praha: SCSU, 1997, s. 66

⁴⁹ Tamtéž, s. 76

předmět je totiž spojován s určitými asociacemi a tyto asociace mohou být v naprostém rozporu s představami o místě, kde se má tento objekt nacházet.

Podobné situace tedy nastávají i v reklamě na veřejných prostranstvích. Ovšem nikdo proti nim neprotestuje. Kdyby se například billboard s vyobrazeným pisoárem objevil v centru města v okolí nějakého historicky významného objektu, dojde také ke konfliktu asociací mezi objektem a pisoárem. Avšak pravděpodobně to vzbudí menší pozdvižení než návrh Marcela Duchampa. Je to snad tím, že jsme již přivykli těmto nesmyslným spojením? Samozřejmě, že ne. Naše vědomé já⁵¹ se stále brání přijmout tuto skutečnost, proto dochází k vytěsnění konfliktu asociací do nevědomé složky osobnosti a odtud nás tento konflikt nadále negativně ovlivňuje.

Život v takovém prostředí, kde dochází často ke konfliktu asociací je pro člověka nesmírně náročným, vyčerpávajícím. Město je bohužel koncentrátem těchto konfliktů a jedním ze zdrojů je právě nevhodně umístěná či tématicky zpracovaná reklama.

Je velká škoda, že podobné komise jako v případě výběru děl vhodných k výstavě, neexistují také při volbě reklamních témat, které se potom bez jakéhokoli obsahového rozmyslu s ohledem na konkrétní místo, nahodile objevují ve veřejném prostoru.

Někteří lidé objevují Duchampovy „ready made“ dokonce i v architektuře.

„Guggenheimovo muzeum je prostorovou chimérou, výplodem intrik, jež ve vedení vystřídal formu. Ve skutečnosti je to ‚ready made‘. Technologie a přístroje proměňují v ‚ready made‘ vše. Všechny prvky, které mají být zkombinovány, jsou zde od počátku a potřebují jen scénu, tak jako většina postmoderních forem. Duchamp to udělal se svým stojanem na lahve, s reálným objektem, který proměnil ve virtuální tím, že ho prostě přesunul. Dnes to děláme s počítačovými programy a sekvencemi, ale jde o totéž. Bereme je tak, jak jsou a zavádíme je na architektonickou scénu, kde se případně stanou i uměleckým dílem.“⁵²

Tím, že určitý objekt přeneseme do jiného prostředí, vytvoříme pro něj nový kontext, dáváme mu také nový význam.

⁵⁰ Pavlíčková, K. (ed.). Umělecké dílo ve veřejném prostoru. Praha: SCSU, 1997, s. 77

⁵¹ Psychoanalytik Sigmund Freud poprvé rozdělil mysl na tři složky: nadjá- superego, vědomou složku –ego a nevědomou složku-id.

„Umělecké dílo ve veřejném prostoru je svou podstatou nevyhnutelně silně kontextuální, je jakousi otevřenou strukturou, jejíž obsah je vytvářen na základě vztahu: umělecké dílo – situovanost-divák.“⁵³

Ať už se pohybujeme kdekoli, naše bytí je vázáno na souřadnice času a prostoru, které utvářejí kontext, souvislosti našeho života. Naše bytí je situované, existuje vždy jen ve vztahu k dalším entitám. V tom jsou vlastnosti naší existence podobné vlastnostem uměleckého díla. Zcela jistě nechceme, aby náš život probíhal mimo kontext, stejně tak nechceme, aby umělecká díla přestala být srozumitelná, aby existovala mimo naše souřadnice, bez vztahu k většinové společnosti. Proto dnes umělci stojí před důležitým úkolem, jakým způsobem znovu zapojit umění do veřejného života, propojit umění s architekturou.

2.4 Umělecký rozvoj měst

Proč se vlastně dnes potýkáme s problémy spojenými s plánováním městského prostředí?

V minulosti bylo město více přizpůsobené pobytu lidí ve venkovních prostorách a lidé se zde věnovali více činnostem než je tomu dnes. Vznikaly takové venkovní prostory, které lépe odpovídaly potřebám lidí. Až do středověku se město volně rozvíjelo, teprve v renesanci přešlo od volného vývoje k plánovanému. Město tak začalo být chápáno jako celek. Důraz se kladl především na vizuální zřetele, které se staly ukazatelem dobré architektury a urbanismu. K další velké změně v oblasti plánování došlo v roce 1930 díky funkcionalismu. Tento směr se soustředil zejména na materiálně-funkční aspekty měst a budov.

„Díky procesu svého vývoje mají středověká města a městské prostory v sobě vestavěny kvality, které se u měst z pozdějších období nacházejí jen ve výjimečných případech. Vyznačují se tím skoro všechna středověká města. Nejen, že jejich ulice a náměstí jsou uspořádány s ohledem na pobyt lidí venku a jejich pohyb po městě, ale

⁵² Baudrillard, J., Kratochvíl, P. O smyslu a interpretaci architektury. Praha: Vysoká škola umělecko-průmyslová, 2005, s. 178

⁵³ Pavlíčková, K. (ed.). Umělecké dílo ve veřejném prostoru. Praha: SCSU, 1997, s. 80

ukazuje se také, že stavitelé města měli nevšední pochopení a cit pro podstatu urbanistického plánování.⁵⁴

Čím to je, že nás středověká či renesanční města uchvacují svojí jedinečnou krásou, dávají naší myslí odpočinout, šeptají nám rozličné příběhy, naplňují nás pocitem štěstí? V čem tkví lahodnost těchto dojmů? Tyto otázky si kladl již v roce 1889 vídeňský architekt Camillo Sitte, obdivovatel organicky rostlých, nepravidelných urbanistických kompozic. Tento architekt ovlivnil vzhled také řady českých měst, především na Moravě a ve Slezsku.

„Rádi bychom opravdu setrvali častěji na tom či onom náměstí, jehož krásy jsme se nemohli nasytit. Určitě bychom tak snadněji a s lehčím srdcem snášeli mnohou těžkou chvíli a byli posílení pro věčný boj života. Neustálé veselí jižních zemí na pobřežích Helady, v jižní Itálii a v dalších požehnaných krajích, je především darem přírody. Podle této krásné přírody byla zde utvářena stará města a také ona ve stejném duchu nepřekonatelně působí na vnímání člověka.“⁵⁵

Sitte si uvědomuje zásadní význam umělecky promyšlené kompozice měst na kvalitu života člověka. Rozebírá jednotlivé kompoziční plány antických měst a jejich základní prvky přenáší i do moderního městského celku. Největší pozornost při studiu věnuje náměstím.

„Význam volných náměstí uprostřed měst (fór nebo tržišť) je dnes naprosto odlišný. Jsou jen výjimečně využívána k velkým veřejným svátkům a také čím dál méně ke každodennímu provozu. Často slouží jen tomu, aby poskytovala více vzduchu a světla a stávají se pouze určitým přerušením v jednotvárném moři domů. Umožňují též volný pohled na určité větší budovy a zvyšují tak jejich architektonické působení. V minulosti tomu bylo zcela jinak. Tehdy byla hlavní náměstí každého města prvořadou životní nezbytností, protože na nich probíhala většina veřejného života, kterému dnes neslouží náměstí, ale vnitřní uzavřené prostory.“⁵⁶

⁵⁴ Gehl, J. Život mezi budovami. Užívání veřejného prostranství. Brno: Nadace partnerství, 1996, s. 43

⁵⁵ Sitte, C. Stavba měst podle uměleckých zásad. Praha: Arch, 1995, s. 15

Významnými prvky antického města je agora, tržiště a fórum. Agora sloužila městské radě k jednání pod otevřeným nebem. Tržiště byla důležitým místem ekonomické výměny a zabírala velkou část náměstí. Fórum bylo hlavním prostorem města, dobře zařízeným a bohatě vyzdobeným. Velké množství soch a jiných uměleckých objektů přitahovaly pozornost všech návštěvníků města. Soustředily se zde velkolepé stavby. V minulosti se život odehrával mnohem více ve veřejném prostoru, před očima druhých. Tomu také odpovídala promyšlená kompozice měst včetně uměleckého bohatství, které bylo vystavené na odiv. Dnešnímu rostoucímu městu chybí otevřené prostory vhodné k setkávání. S tímto problémem se potýkají i současní architekti a snaží se najít řešení. Umělec Emil Adamec se zaměřil na Prahu- Jihozápadní město, obrovské panelákové ghetto. Navrhl pokrýt hlavní náměstí mozaikou, výřezem z Michelangelovy fresky. Pokusil se tak spojit přítomnost místa s lidskou minulostí. Sám o svém návrhu píše:

„Chci, aby se Jihozápadní město stalo městem skutečným, aby mělo své centrum a vyvážené jednotlivé funkce, usměrněné takovými regulačními podmínkami, které zajistí bezkolizní fungování a vysokou obytnou hodnotu. Skutečnost, že nad prostorem vede vzdušný přistávací koridor mne přivedl k myšlence ztvárnit toto náměstí jako obrovskou mozaiku. Chci, aby tato mozaika symbolizovala nové přístupy k řešení nejen tohoto náměstí, ale i ostatních územních celků v oblasti Jihozápadního města.“⁵⁷

Adamec se pokusil vytvořit nové centrum veřejného života, fórum, které by přitahovalo již svou estetickou hodnotou.

„Fórum je pro celé město tím, čím je atrium pro jednotlivý rodinný dům – to znamená dobře zařízeným a bohatě vybaveným hlavním prostorem. Právě proto zde bylo neobvyklé množství sloupů, pomníků, soch nebo bust. To vše bylo dobře uspořádáno tak, aby byl ponechán volný střed, odkud by bylo možno stejně jako v sálovém prostoru pozorovat bohatství, rozložené podél jeho stěn. Tím se umělecká díla plně

⁵⁶ Sitte, C. Stavba měst podle uměleckých zásad. Praha: Arch, 1995, s. 16

⁵⁷ Pavlíčková, K. (ed.). Umělecké dílo ve veřejném prostoru. Praha: SCSU, 1997, s. 85

uplatňovala a musela mocně působit. Stejně jako umělecké poklady byly zde též soustředěny monumentální stavby, pokud to jen bylo možné.⁵⁸

Vzhledem k tomu, že v bytech na sídlištích atria pochopitelně úplně chybí, je důležitost fóra ještě mnohem větší. Navíc místo s vysokou uměleckou hodnotou povznáší a vyzývá nás k plnému životu, k obývání básněním.

„Básnění buduje bytnost bydlení. Básnění a bydlení se nejen nevylučují; básnění a bydlení, vzájemně se vyžadující, patří naopak dohromady. ‚Básnický bydlí člověk.‘ Bydlíme my básnický? Nejspíše bydlíme naveskrz nebásnický. Je-li tomu tak, je tím slovo básníka usvědčeno ze lži a nepravdy? Ne. Pravda jeho slova se potvrzuje tím nejděsivějším způsobem. Neboť nebásnické může být bydlení jen proto, poněvadž bydlení je ve své bytnosti básnické. Aby člověk mohl oslepnout, musí ve své bytnosti zůstat vidoucí. Kus dřeva nemůže nikdy oslepnout. Oslepne-li však člověk, pak je vždy ještě otázka, zda slepota pochází z nedostatku a ztráty, nebo zda netkví v nadbytku a přemíře. V téže básni, v níž se zamýšlí nad mírou všeho měření, Hölderlin praví (verše 75-76): ‚Král Oidipus možná má o jedno oko víc.‘ Mohlo by to tedy být tak, že naše nebásnické bydlení, jeho neschopnost opatřit si míru, pochází ze zvláštní přemíry zběsilého měření a počítání.“⁵⁹

Veškeré obývání, bydlení je ve své podstatě básnění. Básnění nás obohacuje, usměrňuje náš život, vyzývá k tichosti. Básnění je vlastností velké architektury.

„ ‚Nic neproměnilo lidskou povahu jako ztráta ticha,‘ píše švýcarský filozof Max Picard. ‚Poesie vyrůstá z ticha a ticho rozvrhuje.‘ Velké umění se zabývá tichem. Ticho v umění, ale není pouhou nepřítomností zvuků- je nezávislým smyslovým a duševním stavem, pozorováním, posloucháním a poznáváním ticha. Právě ticho probouzí pocit melancholie a touhy po nepřítomném ideálu. Ticho vyvolává i velká architektura. Prožívat budovu neznamena jen prohlížet její prostory, formy a povrchy, ale také naslouchat jejímu charakteristickému tichu. Silný architektonický zážitek

⁵⁸ Sitte, C. Stavba měst podle uměleckých zásad. Praha: Arch, 1995, s. 17

⁵⁹ Heidegger, M. Básnický bydlí člověk. Praha: Oikoymenh, 1993, s. 99

vyřazuje hluk a obrací mé vědomí k sobě samému, slyším pouze tlukot vlastního srdce.“⁶⁰

Ticho architektury zaměřuje naši pozornost k našemu bytí. Umožňuje nám hlouběji prožívat naši existenci. Setkání s tichem architektury je radostí duše.

„Dnes toužíme po architektuře, která by byla výrazem spontaneity a autentičnosti individuální existence. Toužíme po architektuře, jež odmítá hluk, výkonnost a módy, jež neusiluje o dramatičnost, ale spíše o zlyřičtění reálných věcí každodenního života.“⁶¹

Skutečnost, že uspořádání města je nebásnické, je výsledkem našeho omezení, slepoty, zahleděnosti se do měření a počítání. Počátek této slepoty můžeme nalézt již v moderních soustavách stavby měst.

„Moderní soustavy! Ano! Vše přísně matematicky podchytit a neustoupit ani o vlásek z jednou stanovené šablony až k umoření génia a až je všechen pocit radosti ze života ten tam – to je znamení naší doby. Máme k dispozici tři hlavní soustavy stavby měst a několik jejich odrůd. K těm hlavním patří pravoúhlá, radiální a trojúhelníková soustava. Odrůdy pak jsou jejich kříženci. Z uměleckého hlediska nejsou vůbec příbuzné, ve svých žilách neobsahují ani krůpěj umění. Jediným smyslem všech tří je výhradně regulace uliční sítě. Záměr je tedy od počátku ryze technický.“⁶²

Při tvorbě se necháváme ovládnout technikou, jakoby to, co je přesné, symetrické bylo zároveň i dokonalé. V tom však spočívá velký omyl. V minulosti chápali lidé symetrii zcela jinak než je tomu dnes, nepojímali ji jako zrcadlovou podobnost pravé a levé strany. V řecké a římské literatuře se obsah pojmu symetrie blížil spíše harmonii, vyváženým proporcím. Vitruvius ji popisuje takto:

⁶⁰ Pallasmaa, J., Kratochvíl, P. O smyslu a interpretaci architektury. Praha: Vysoká škola umělecko-průmyslová, 2005, s. 27

⁶¹ Tamtéž, s. 28

⁶² Sitte, C. Stavba měst podle uměleckých zásad. Praha: Arch, 1995, s. 64

„Symetrie je pak soulad, vyvěrající ze členů díla samého navzájem, a správný poměr mezi kteroukoliv určitou jeho částí a vzhledem útvaru celkového.“⁶³

Teprve v období gotiky, kdy se ve stavebních hnutích začaly rýsovat architektonické výkresy, nastává zlom v novém použití pojmu symetrie jako osové, pravolevé shodnosti. Stává se z ní kánon estetiky. Velice špatně působí využití symetrie zejména u trojúhelníkových náměstí.

„Trojúhelníková náměstí by mohla být umělecky zachráněna pouze tím, že by každá z jejích tří stran byla úplně nepravidelná. Poté by snad bylo možno v různých takto vzniklých, částečně symetrických koutech a na všelijakých místech bez provozu působivě umístit pomníky a sochy. Právě to však soudobá stavba měst neumožňuje. Pokud však se trojúhelníkové náměstí narýsuje s přímočarými stranami, pak se ovšem nedá nic dělat.“⁶⁴

Nepravidelná náměstí, která vznikala spíše v minulosti, umožňují větší variabilitu rozmístění soch a pomníků, vytváření nevšedních, překvapivých tvarů. U symetrických náměstí nám často nezůstává již jiná možnost, než umístit pomník či sochu do jeho středu. Taková náměstí však mohou působit monotónně. Krásu města nelze posuzovat pouze z hlediska nádherných budov, náměstí či fontán, důležitá je také zeleň ve městě, květinové záhony, stromy, parky atd. V parných letních dnech je zeleň nejen přínosem pro naše estetické cítění, ale je také důležitá z hlediska stínu a zvlhčení vzduchu. Bohužel zeleně je ve městě nedostatek. Je to mimo jiné důsledek špatného plánování. Sitte považuje za jeden z prvních úkolů projektanta „co nejvhodněji umístit a vzájemně propojit veřejné budovy a parky“ a teprve potom přemýšlet nad dalšími prvky města.

„Parky by měly být od sebe stejnoměrně vzdáleny, neležet při ulicích a raději být obklopeny budovami. Přístup do každého parku by měl být umožněn dvěma nebo více branami, rozmanitě ztvárněnými. Tak by byly parky co nejvíce chráněny a vznikly by cenné dlouhé uliční fronty jako obrana proti pronikání blokového zastavění.“⁶⁵

⁶³ Sitte, C. Stavba měst podle uměleckých zásad. Praha: Arch, 1995, s. 43

⁶⁴ Tamtéž, s. 44

Některá příjemná zelená místa ve městě jsou však skrytá. Nahlédneme-li občas do dvorků a zahrádek, na které z ulice není vidět, budeme překvapeni, jaké osvěžení skýtají.

„Často přímo žasneme, kolik srdce těšících malých zahrádek nalezneme ve starých městech uvnitř pozemků, o nichž ani netušíme, dokud nevstoupíme do dvora nebo do zadního traktu. Jak velký je rozdíl mezi těmito domovními zahrádkami a většinou našich veřejných sadů! K domu patřící stará zahrada obvykle sousedí s několika dalšími, které jsou zástavbou chráněny před větrem a prachem ulice a nabízejí skutečné osvěžení včetně tak čistého a bezprašného ovzduší, jaké lze ve velkém městě vůbec najít. Je to skutečná rekreace pro obyvatele domu a dobrodíní pro všechny do ní obrácené byty, kterým poskytuje lepší vzduch, větší přístup světla a příjemný výhled do zeleně. V moderním domovním bloku mají místnosti do dvora výhled do těsného, prašného, tmavého a často páchnoucího dvora, plného stojatého vzduchu, takže se ani nedají otvírat okna. Jsou to bezútěšná vězení, která odradí všechny nájemníky a vedou k poptávce po bytech s okny do ulice.“⁶⁶

„Veřejná zeleň by mohla nabýt znovu své základní hodnoty, kdyby se koruny stromů kropily a tak při velkých vedrech odpařovaly vlhkost a snižovaly teplotu. I tento malý užitek může vést k uplatňování zeleně v ulicích všude tam, kam ji lze umístit.“⁶⁷

Umělecká tvorba města znamená také rozvíjet umění lidí žít. K tomu, aby náš život dosáhl své plnosti, se potřebujeme cítit dobře, mít možnost sdílet náš život s ostatními. Vhodné místo ke sdílení, zapředení rozhovoru, je zahrada či předzahrádka.

„Z australské studie, která zahrnuje sedmnáct ulic s řadovými domy, vyplývá, že předzahrádky hrají velice důležitou roli v aktivitě na veřejném prostranství a že venkovní aktivity a konverzace mezi sousedy měly zvláště příznivé podmínky právě přímou zásluhou existence poloprivátních venkovních prostor před domy.“⁶⁸

⁶⁵ Sitte, C. Stavba měst podle uměleckých zásad. Praha: Arch, 1995, s. 85

⁶⁶ Tamtéž, s. 69

⁶⁷ Tamtéž, s. 70

⁶⁸ Gehl, J. Život mezi budovami. Užívání veřejného prostranství. Brno: Nadace partnerství, 1996, s. 191

Velké parky, či malé jednoduché zahrádky jsou symbolem moudrosti místních obyvatel. Ukazují, jak dalece si lidé váží vlastního života, toho, že příroda jim znovu dává sílu, energii. Jsou také znakem svobodného uvažování. Příroda sama je divoká, je těžké ji zkotit měřítky architektů, uvěznit do šablon. V každém městě by se měl najít dostatečný prostor, který by poukazoval na hodnoty, které příroda představuje.

V přírodě nepanuje chaos, je v ní obsažen dokonalý plán. Každá rostlina potřebuje určitý příjem světla, vláhy, zabírá k tomu účelu vhodnou plochu. Pokud je tento příjem nedostačující, odumírá a vytváří místo dalším rostlinám. V přírodě je vše smysluplně uspořádáno. Některým urbanistickým řešením takové uspořádání chybí, člověk paradoxně „umírá“, aby uvolnil prostor dalším stavbám.

„O tom, že bezkoncepčnost vede k bezobsažnosti urbanistických řešení svědčí vůbec největší ‚parcelace‘, kterou je vymezení území jednotlivých států Severní Ameriky. Velká země byla také stejným ‚blokovým‘ systémem rozdělena hranicemi, které vedou ve směru poledníků a rovnoběžek. Byl to přirozený výraz toho, že nikdo zemi neznal, nebylo možné odhadnout její budoucnost a neměla za sebou žádnou minulost. Nepředstavovala pro svět žádný kulturní přínos a byla jen velkým kusem území. V Americe, Austrálii a jiných panenských kulturních oblastech může tudíž prozatím docela dobře i ve stavbě měst rastr bloků postačit. Tam, kde lidé žijí jen proto, aby vydělávali, mohou se spokojit s tím, že budou naskládáni do bloků jako sardinky v konzervě.“⁶⁹

Lidi nikdy nemůže uspokojit jednotvárné prostředí. Bezúčelné rozdělení do nudných, jednotvárných bloků, s absencí promyšlené kompozice může vést až ke ztrátě zájmu o život, celkovému ochabnutí vůle, touhy existovat. Osvěžující malebnost křivolakých uliček a různých zákoutí se vytrácí v zájmu zvětšení obytných ploch.

„Pravidelná z ekonomických aspektů vyplývající parcelace se stala u novostaveb faktorem, jemuž lze jen stěží uniknout. Přes její rozšíření by se jí však nemělo tak bez rozmyslu vydávat vše na milost a nemilost, neboť právě jejím prostřednictvím se krásy měst hromadně ničí. Jde o tyto krásy, které se označují slovem ‚malebnost‘. Kam při

⁶⁹ Sitte, C. Stavba měst podle uměleckých zásad. Praha: Arch, 1995, s. 83

pravoúhlé parcelaci mizí všechna malebná zákoutí ulic, která nás ve starém Norimberku a jinde, kde se zachovala přivádí k vytržení zejména svou jedinečností.

Vysoké ceny stavebních pozemků nutí k co možná největšímu využití, takže se opět potlačuje množství působivých motivů, a zastavění každé parcely vede k dalšímu rozšíření moderních stavebních kostek.⁷⁰

Při plánování měst se někdy obáváme nedostatku plochy, a tak raději volíme prázdnotu a bezobsažnost namísto účelného uspořádání plochy na funkčně odlišné menší části.

„Důležitá není rozloha plochy, ale její správné rozvržení.“⁷¹

Šetření na nesprávném místě, jakým bezesporu pravidelná parcelace je, vede ke vzniku monotónních, únavných míst. Kvůli pravidelnosti se také často potlačují či přímo likvidují zajímavé městské prvky, které by jinak působily velmi osvěžujícím dojmem.

„Nerovnosti terénu i existující vodní toky nebo cesty by se neměly hrubě ničit v zájmu uplatnění únavného pravoúhlého systému, protože mohou naopak poskytnout vítaný podnět pro zakřivení ulic a jiné vhodně uplatnitelné nepravidelnosti. Ty by neměly být často s velkými náklady odstraňovány, protože jsou velmi užitečné. Bez nich se určitě stane i nejvíce propracovaný projekt při své realizaci ve svém celkovém působení strnulým a chladně škrobeným.“⁷²

Zakřivení a lomení ulic je také bezpečnější z hlediska různých bouří a přírodních pohrom. Vzduch zde nemůže proudit s takovou silou, protože se lomí o stěny v nepravidelně uspořádaných ulicích, a tak i silná bouře se zde může prohnat, aniž by poškodila střechy domů. O to, aby se znovu vrátila oku lahodící, bezpečná nepravidelnost do plánů města se mohou zasloužit především umělci.

⁷⁰ Sitte, C. Stavba měst podle uměleckých zásad. Praha: Arch, 1995, s. 85

⁷¹ Tamtéž, s. 96

⁷² Tamtéž, s. 85

„Umělecké dílo nemohou vytvořit společně členové výboru nějakého spolku, svazu nebo úřadu, protože je to věc jednotlivce. Rovněž umělecky působivý plán města je uměleckým dílem a ne správním aktem.“⁷³

Sitte se domnívá, že umělecké dílo je výtvozem jednotlivce, a proto není možné jej vytvářet spolu s dalšími lidmi- úředníky či členy nějakého spolku atd. Aby umělecký plán města mohl vzniknout, je třeba dát umělci větší svobodu v jeho tvorbě. Uvolnit ho z pout byrokracie. Poskytnout mu prostor k tvoření. Nechat ho přemýšlet o kontextu a umístění jednotlivých architektonických prvků, které budou dohromady vytvářet celkový dojem.

„Každé město má v současné době více méně zdařile umístěné pomníky, neboť umělci děl se snaží, aby zabránili hrubým chybám. Bez výjimky však trpíme chorobnou rozptýleností pomníků po všech náměstích a zákoutích města. Tu je postavena kašna, tam socha a jen v nejvzácnějších případech se stane, že se pomník spojí v celek s význačnou budovou. Každé sebemenší město by se mohlo radovat z nádherného originálního náměstí, pokud by byly všechny jeho významné pomníky uspořádány jako na výstavu tak, aby vhodně spolupůsobily. To by měl zabezpečovat a smysluplně připravovat zastavovací plán.“⁷⁴

Krásná náměstí, budovy, pomníky nejsou dílem okamžiku či náhody, ale jsou součástí letité kulturní tradice. V době antiky každý obyvatel města věděl, že do plánu musí být zahrnuto fórum s chrámy, veřejnými budovami a sochami. Tato tradice byla pouze jemně obměňována podle místních podmínek. V moderní době však došlo ke zprerhání této tradice a to se negativně podepisuje i na lidské psychice.

2.5 Naplnění lidských potřeb

Město je velice složitý organismus, který se snaží rozpoznávat nově vznikající potřeby člověka a účinně na ně reagovat. Základní lidské potřeby vyplývají již ze samotné biologické dispozice. Člověk poznává svět skrze pět smyslů - zrak, sluch, čich, hmat,

⁷³ Sitte, C. Stavba měst podle uměleckých zásad. Praha: Arch, 1995, s. 81

⁷⁴ Tamtéž, s. 80

chuť a i těchto pět smyslů je třeba naplnit. Ovšem lidské potřeby jsou mnohem rozsáhlejší a jsou jak povahy biologické, tak i sociální. Je to například potřeba milovat a být milován, potkávat své přátele a diskutovat s nimi, sdílet radostné chvíle se svojí rodinou, pozorovat ruch na ulici, těšit se pohledem na zapadající slunce za mostem, ale také utišit hlad, odpočívat, být aktivní, pracovat, vzdělávat se atd. Takových potřeb je nespočet, a právě město se je snaží, ať již přímo či nepřímo, uspokojit. Je velmi těžké vytvořit městský plán a navrhnout právě takovou architekturu, která se neomezí na pouhou satisfakci několika oblastí, ale bude komplexně naplňovat veškeré potřeby člověka s ohledem na jeho individualitu. Zdánlivě se to zdá být až nemožné. Proto se nyní pokusím rozkrýt spolu s významným architektem Janem Gehlem a žurnalistkou Jane Jacobsovou dva základní problémy z oblasti města a uspokojování lidských potřeb. Jedná se o potřebu mezilidského kontaktu a potřebu žít v rozmanitém, podnětném prostředí.

Gehl rozebírá město především z hlediska lidského kontaktu. Rozlišuje tři typy venkovních aktivit: nezbytné, volitelné a společenské. Každá plní svoji specifickou funkci. Mezi nezbytné aktivity řadí: chození do školy a do práce, nakupování, čekání na autobus nebo na někoho, různé zařizování, roznášení pošty, tedy všechny činnosti, při kterých je zapojení účastníků více či méně vyžadováno. Volitelné aktivity čistě závisejí na libovůli účastníka, vhodném místě a dostatku času. Jedná se o aktivity jako jsou procházky na čerstvém vzduchu, postávání a pozorování okolního života, sezení a slunění. Třetím typem jsou společenské aktivity, které jsou zcela závislé na přítomnosti jiných lidí na veřejných prostranstvích. Tyto aktivity se rozvíjejí především na místech, kde se lidé spontánně a velmi často pohybují. Gehl udává jako příklad obytné ulice poblíž škol, zahrady, balkony atd. Výsledkem těchto aktivit je, že se lidé z míst, kde se často pohybují, navzájem znají, když ne jinak, tedy alespoň od vidění. Podle toho, jsou –li venkovní prostory kvalitní, můžeme se v nich setkat se všemi třemi druhy aktivit. Pokud se však jedná o nekvalitní prostor, objevíme zde pouze nutné aktivity. Lidé se snaží tyto prostory opustit v co nejkratším čase, protože jsou pro ně nepříjemné, nebo pro ně dokonce představují určité riziko. Často zde také chybí vhodné místo pro volitelné aktivity, které by lákalo k posezení, zastavení, ke hrám atd. Může za to i monotónní architektura, která budí v kolemjdoucích pocit nudy a prázdnoty.

„Přestože hmotný rámeček nemá přímý vliv na kvalitu, obsah a intenzitu společenských kontaktů, architekti a projektanti mohou ovlivňovat podmínky pro setkávání, pozorování a poslouchání lidí, podmínky, které jednak získávají svou vlastní kvalitu, jednak se stávají důležitými jako zázemí a východisko pro jiné formy kontaktu.“⁷⁵

Architekt buduje možnosti pro setkávání. V ideálním případě formuje prostor tak, aby co nejlépe odpovídal požadavkům pro potřebu mezilidských kontaktů. V závislosti na jejich intenzitě vznikají i nové vztahy. Pokud jsou kontakty málo intenzivní, osoby se pouze potkávají, vidí a slyší, tyto kontakty Gehl označuje za pasivní. Naopak vysoce intenzivní kontakty dopomáhají ke vzniku těsného přátelství. Mezi těmito stupni můžeme rozlišit ještě náhodné kontakty, známosti a přátelství. Souhrnně setkávání vytváří možnosti ke skromnému kontaktu, ke kontaktu na vyšší úrovni, k udržování již existujících kontaktů, jsou zdrojem informací o společenském životě „venku“ a zdrojem inspirace, nabídkou k podnětnému zážitku. V prostředí, které podporuje vysokou míru kontaktů, nehrozí nikomu, že by se ocitl v nedobrovolné izolaci. Toto je podstatné pro mnoho společenských skupin, zejména však pro takové skupiny, které často zůstávají na jednom místě. Jedná se především o staré lidi, nemocné či matky na mateřské. Tito lidé nedocházejí na pracoviště, většinou setrvávají v okolí svého bydliště. Mají tak omezenou možnost kontaktů. Právě proto je důležité, aby jejich okolí co nejvíce podporovalo možnosti pro setkávání. Ovšem i lidé, kteří tráví většinu času na pracovišti, kde vykonávají stereotypní činnost v úzkém okruhu lidí, ocení to, že okolí jejich domova poskytuje větší množství podnětů.

„Život mezi budovami nabízí možnost být ve společnosti druhých uvolněný a bez velkých nároků. Člověk si může udělat příležitostnou procházku, trochu si zajít po hlavní ulici nebo spočinout na příjemné lavičce u vlastního vchodu a být tak chvíli mezi lidmi. Nebo může každý den podniknout dlouhou vyjížďku autobusem, jak činí mnoho důchodců ve velkých městech. Nebo může denně nakupovat, přestože by bylo praktičtější nakupovat jednou za týden. Dokonce i občasné vyhlížení z okna může mít svůj význam, pokud vyhlížejíci má to štěstí, že je na co se dívat.“⁷⁶

⁷⁵ Gehl, J. Život mezi budovami. Užívání veřejného prostranství. Brno: Nadace partnerství, 1996, s. 15

⁷⁶ Tamtéž, s. 19

Možnost trávit čas mezi lidmi přispívá k pocitu štěstí. Procházka po městě je nenáročná relaxační činnost, při které se lze seznámit s novými přáteli, udržovat již vzniklé vztahy nebo získat informace o společenském dění. Je také zdrojem inspirace. Pozorování lidí při různých činnostech často vede k tomu, že se lidé na nich chtějí nějakým způsobem podílet, či si je alespoň vyzkoušet. Proto jsou na různých trzích tak oblíbené stánky, kde se předvádějí nejen hotové výrobky, ale také jejich výroba. Jen málokdo potom odolá lákadlu vyrobit si vlastní hrneček z hlíny, či nakreslit obrázek na sklo, ačkoliv k této činnosti původně příliš velký vztah nemá.

„Poznávat jiné lidi představuje zvláště pestrou a přitažlivou možnost stimulace. Ve srovnání s poznáváním budov a jiných neživých objektů, poznávání lidí, kteří mluví a pohybují se kolem nás, nabízí bohatost smyslové změny. Tam, kde se lidé pohybují mezi lidmi, žádný okamžik se nepodobá předchozímu nebo tomu následujícímu. Množství nových situací a nových stimulů je omezené. A navíc se to týká nejdůležitějšího předmětu v životě, tj. lidí.“⁷⁷

Města poskytující kontakt mezi lidmi navzájem jsou veselá, živá, naplňují člověka novými dojmy. Taková města budou vždy osvěžovat a překvapovat a to i navzdory tomu, že nebudou udivovat zvláštní architekturou. Jsou to právě lidé, kteří dávají městu jeho příchuť a odstín, kteří jej obohacují novými zvuky, vůněmi, barvami a tvary. Aby si tyto vjemy člověk mohl uvědomovat, používá k tomu své smysly.

„Čich registruje pachové změny ve velmi omezené škále. Teprve ve vzdálenosti menší než jeden metr je běžně možné zachytit relativně slabé pachy vylučované vlasy, kůží a oděvem jiných lidí. Parfém a jiné poněkud silnější pachy mohou být zachyceny do 2-3 metrů. Za touto vzdáleností může lidská bytost vnímat jen mnohem silnější pachy.

Sluch má větší funkční dosah. Až do vzdálenosti asi 7 metrů je sluch zcela efektivní. S poměrně malými obtížemi lze konverzovat i za touto hranicí. Ve vzdálenostech přibližně až do 35 metrů je stále možné slyšet přednášejícího, lze například klást otázky a odpovídat, ale není možné provozovat běžnou konverzaci.

Nad 35 metrů se schopnost slyšet druhé silně snižuje. Lze slyšet lidi, kteří hlasitě vykřikují, je ale obtížné rozumět, co vykřikují. Ve vzdálenosti jednoho kilometru nebo

⁷⁷ Gehl, J. Život mezi budovami. Užívání veřejného prostranství. Brno: Nadace partnerství, 1996, s. 23

víc lze slyšet pouze velmi hlasité zvuky, například výstřel z děla a vysoko letící tryskové letadlo.

Zrak má nejširší funkční oblast. Vidíme hvězdy a často zřetelně vidíme letadla, která nemůžeme slyšet. V souvislosti s poznáváním jiných lidí však má zrak stejně jako ostatní smysly docela dobře definovaná omezení.⁷⁸

Lidé tvoří město. To jak jej tvoří, je vidět nejlépe na náměstích a v hlavních ulicích, kde se i obyčejná činnost stává atrakcí. Žádné město nás nebude bavit, pokud v něm nebudou žít zábavní lidé. Kvalitně naplánované městské prostředí nabízí lidem mnoho možností, jak uspokojit své smysly a to např. i pozorováním činnosti ostatních lidí.

„Všude, kde jsou lidé- v budovách, v sousedství, v městských centrech, v rekreačních zónách atd.- obecně platí, že lidé a lidské aktivity přitahují jiné lidi. Lidé jsou přitahováni jinými lidmi. Shromažďují se a pohybují se společně s dalšími a hledají si místo poblíž ostatních. Nové aktivity začínají v těsné blízkosti událostí, které už probíhají.“⁷⁹

Předměty jsou neživé, ale v lidech je ukryt život. To je to, co lidi láká. Snadněji se zaplní sto míst v rušné kavárně, která je zcela zaplněná, než jedno místo v liduprázdné, tiché kavárně, kde si jen obsluha pohrává z nudy s ubrusem. Dítě raději tráví čas s rodiči než v místnosti s hračkami. Nakupovat na tržišti přeplněném lidmi je jedna z nejpříjemnějších forem nakupování, protože je zde vždy na co se dívat.

„Při výzkumu architekta Johna Lylea v kodaňské zahradě v Tivoli se ukázalo, že nejvíce jsou využívány lavičky podél hlavní parkové cesty, odkud je dobrý výhled na zvlášť aktivní oblasti, zatímco nejmenší využití mají lavičky v tichých parkových zákoutích. Na různých místech jsou lavičky rozestavěny zády k sobě, takže jedna lavička je obrácena k cestičce a druhá je k ní zády. V těchto situacích jsou to vždy lavičky obrácené k cestě, které jsou používány.“⁸⁰

⁷⁸ Gehl, J. Život mezi budovami. Užívání veřejného prostranství. Brno: Nadace partnerství, 1996, s. 66-67

⁷⁹ Tamtéž, s. 25

⁸⁰ Tamtéž, s. 29

I pozorováním ruchu velkoměsta je možné odpočívat. Pohyb i zvuky mohou působit osvěživě. Dokazuje to výzkum preferencí zaměřený na umístění laviček. Pokud lavičky nejsou vhodně umístěné, lidé raději volí alternativní sezení na místech, odkud je pěkná vyhlídka. V tom případě jim k posezení poslouží i patník u cesty, různé sloupky, schody, trávník atd.

Kromě problematiky rozšiřování kontaktů se Gehl věnuje i dalším souvisejícím tématům jako integrace a segregace, rozmanitá činnost člověka ve městě (prostor pro chůzi, pozorování, naslouchání a povídání si, postávání, sezení atd.). Každý člověk potřebuje mezilidský kontakt, aby mohl s někým sdílet tíhu i radost svého lidství. Člověk je tvor společenský, a proto je pro něho největším trestem úplné osamocení. Díky místům, které mezilidské kontakty rozvíjejí, je možné se osamocení vyhnout.

O deset let dříve než Jan Gehl se podobnými tématy oblasti urbanismu zabývala i žurnalistka Jane Jacobsová. S tím rozdílem, že své poznatky založila nikoliv na výzkumu, ale na osobní všímavosti a informacích od svých přátel. Publikovala je poprvé roku 1961 v knize pojmenované „Smrt a život amerických velkoměst“. Zaměřila se na fungování měst ve skutečném životě, na to, jakým způsobem lze posílit či oslabit jejich ekonomický a sociální život. Podtrhla fakt, že města se skládají z nesmírného množství částí a právě proto se vyznačují velkou rozmanitostí. Variabilita značí pestrost názorů a mnohost myšlenek.

„Často jsem se bavil“, napsal James Boswell v roce 1791, „přemýšlením o tom, jak různým místem je Londýn pro různé lidi. Ti, jejichž malicherná mysl se omezuje jen na úvahy o jediné činnosti, jej vidí jen tímto prostřednictvím...Ale člověka s intelektem Londýn ohromí, protože obsahuje veškerý lidský život v celé jeho rozmanitosti, o které je možné do nekonečna uvažovat.“⁸¹

Jacobsová kritizuje jednostranný pohled urbanistů, kteří uvažují o jednotlivých funkcích města odděleně. Takto vzniklý obraz města je zkreslený, jako kdyby byl sestaven slepci. Vyzdvihuje nutnost zabývat se komplexem funkcí. Jako příklad monofunkčního prostoru uvádí ulici, ve které bydlí její přítelkyně:

⁸¹ Jacobsová, J. Smrt a život amerických velkoměst. Praha: Odeon, 1975, s. 86

„Moje přítelkyně paní Kostrická, má úplně pravdu, když soudí, že ulice potřebuje pro pohodlí svých uživatelů nějaké obchody. Nedostatek života v ulici je jen vedlejším produktem funkční monotónnosti. Hrozí tu i strach z ulic po setmění. Od té doby, kdy tu ve dne došlo ke dvěma ošklivým přepadením, se někteří lidé bojí být i ve dne sami doma.“⁸²

Je ovšem nerealistické představovat si, že se ulice, ve které bydlí paní Kostrická, může jednoduše změnit tím, že v ní otevřeme nové podniky. Sama Jacobsová označila toto místo za ekonomickou poušť. Každý obchod v této ulici je odsouzen k brzkému zániku. Kdyby zde byla dostatečná poptávka po určitých podnicích, už by zde existovaly. Řešení je mnohem složitější a je nutné je hledat v rámci větší městské části. A především v ekonomické sféře.

„Velké podniky nemusí být ve velkoměstech. A i když je pro ně výhodné, aby tam byly, často je pro ně výhodnější tam nebýt. Ale malé výrobní jsou v opačné situaci. V typických případech závisí na mnoha různých dodávkách. Musí sloužit úzkému trhu tam, kde tento trh je. Musí citlivě reagovat na rychlé změny na tomto trhu. Bez velkoměst by prostě nemohly existovat. Jsou závislé na obrovské rozmanitosti ostatních podniků ve městě, a zároveň tuto rozmanitost zvětšují. To je nesmírně důležitá věc, kterou si musíme zapamatovat. Rozmanitost velkoměsta umožňuje a podněcuje další rozmanitost.“⁸³

Město je rozmanité, protože je v něm koncentrováno velké množství lidí, kteří se vzájemně liší v zálibách, schopnostech, potřebách, nápadech atd. A tak vznikají i zcela specifické obchody jako je rámařství, provaznictví, proutěné zboží, malířské potřeby, horolezecké potřeby atd. Rozmanitost složená z velkého množství malých prvků město oživuje. Pestrá obchodní síť je důležitá ze společenských i ekonomických důvodů. Městský obvod, který má rozvinutou obchodní síť, bude pravděpodobně zajímavý i z hlediska kultury, architektury, obyvatel či scenérie. Stejně ekonomické a fyzické předpoklady, které jsou důležité pro rozvíjení obchodu, se podílejí i na další rozmanitosti velkoměsta. Z rozmanitých částí velkoměsta těží jejich obyvatelé, ale také

⁸² Jacobsová, J. Smrt a život amerických velkoměst. Praha: Odeon, 1975, s. 87

⁸³ Tamtéž, s. 87

návštěvníci, kteří se sice nezasloužili o jejich vznik, avšak tím, že přicházejí, aby se na ní podíleli, ji podporují. Jak je tedy možné podpořit rozmanitost obvodů? Jacobsová k tomu určila čtyři podmínky:

1. „Obvod, a to co možná nejvíce jeho jednotlivých částí, musí plnit více než jednu základní funkci, a nejlépe více než dvě. Tyto funkce musí zajišťovat přítomnost lidí, kteří vycházejí do ulic v různém časovém režimu a jsou zde z různých důvodů, ale mohou společně užívat mnoho zařízení.
2. V obvodě musí být většinou malé bloky; to znamená, že tam musí být hustá uliční síť a mnoho příležitostí odbočit na nárožích.
3. V obvodě se musí mísit budovy různého stáří a v různém stavu a musí mezi nimi být i velký podíl starých budov. Toto střídání budov musí být dosti časté.
4. V obvodě musí být dostatečná koncentrace lidí, ať jsou tam z jakýchkoliv důvodů. V tom je zahrnuta i koncentrace lidí, kteří jsou v obvodu, protože tam bydlí.“⁸⁴

S rozmanitostí v městském prostředí je spjata také řada předsudků. Někteří lidé se domnívají, že rozmanitost musí nutně působit nepřehledně a navíc ji považují za neestetickou. Tyto mýty se Jacobsová pokouší vyvrátit.

„Jestliže se stejné funkce také vyjádří stejně- vypadají monotónně. Při povrchním pozorování bychom mohli tuto monotónnost pokládat za určitý druh řádu, i když fádniho. Esteticky však s sebou naneštěstí nese hluboko zasahující chaos, spočívající v tom, že nikam nesměruje. Na místech, která nesou pečeť monotónnosti a opakování téhož, se sice můžete pohybovat, ale máte přitom dojem, že jste se nikam nedostali. Sever je tam stejný jako jih, východ jako západ. Někdy jsou sever, jih, východ i západ úplně stejné, jak to můžeme vidět, když se dostanete do některého velkého sídliště. Abychom se mohli orientovat, je třeba, aby se v různých směrech vyskytly odlišnosti - mnoho odlišností.“⁸⁵

⁸⁴ Jacobsová, J. Smrt a život amerických velkoměst. Praha: Odeon, 1975, s. 90

⁸⁵ Tamtéž, s. 136

Přestože monotónní prvky působí deprimujícím dojmem, někteří projektanti je stále ve svých návrzích uplatňují. Jsou to právě rozdílné architektonické prvky, které dotváří celkovou náladu prostředí. Stejnorodost budí dojem sterility, zoufalství až nelidskosti. Lidskost znamená rozmanitost a řád. Řád je možný jedině prostřednictvím orientačních bodů, bez nich se mění v chaos. Pokud budou města splývat v zaměnitelné šedi budov, nikdo nebude schopen řád, který vyzařuje i z celého vesmíru, zachytit. Je proto velmi podstatné, aby vznikaly takové obvody a taková architektura, která tento řád bude respektovat.

2.6 Zrození genia loci

„Racionalita vědy, říká nám Louis Dumont, se zaměřuje pouze na ‚část totality‘.“⁸⁶

Sekularizovaný svět je stlačen do „uzlíčku vědecké racionality“, je ochuzený o mnoho dalších aspektů reality. Jedním z nich je i genius loci, zvláštní, vědecky neuchopitelný fenomén. Ačkoliv člověka provází na každém kroku, je těžko popsateľný. Přesto neustále láká architekty a další myslitele, aby se pokusili zachytit jej do slov a odhalit okamžik jeho zrodu.

„Místa vyzařují podprahové zprávy a ovlivňují to, jak lidé sebe samotné vidí, jak se chovají, dokonce i jak se cítí. Hmatatelná péče o naše okolí tedy není pouhý luxus, ale má zásadní význam pro osobní i sociální zdraví. Do velké míry dokážeme změnit ducha, který je za těmito zprávami skryt.

Genius loci, kterého snadno intuitivně vycítíme, se v hmatatelném světě těžko ukotvuje. Nicméně existují konsenzuální techniky, kterými ho lze bezpečně rozpoznat a určit jeho vztah k náladám konkrétního místa, činům a materiální substanci.

Vycházíme-li z toho, mohou změny na úrovni materiálů, tedy na viditelné úrovni, uzdravovat na úrovni hlubší, duchovní.

Okolí dokáže změnit náš vnitřní stav. Strukturuje náš vztah ke světu, který nás obklopuje – k našim záměrům, vztahům, očekáváním a hodnotám. Spojení s životními

⁸⁶ Augé, M. Antropologie současných světů. Praha: Atlantis, 1999, s. 34

procesy nás jednak vyživuje, jednak zviditelňuje naši zodpovědnost. Může posílit (i nahlodat) pocit vlastní hodnoty a pomoci či zabránit našemu individuálnímu růstu.⁸⁷

Genius loci je možný měnit v materiální rovině, avšak i v duchovní, skrze proměnu v myšlení a jednání člověka.

Jak pocitujeme, že lidé kolem nás jsou prochnuti určitým duchem, náladou, pocitem? Je to tím, že nám sdělují své myšlenky, emoce skrze slova, mimiku, gesta a pohyb. Ale je to i něco dalšího, co existuje mimo tuto rovinu. Je to záře, která vychází z každého z nás. Tato záře je někdy slabá, jindy silná, stejně jako i duch místa je někdy více intenzivní a jindy méně.

„Lesní thajský mnich Adžan Sumedho jednou ve svém klášteře v Hertfordshire v Západním Sussexu hovořil o vnitřní zářivosti. Říkal, že když jede vlakem do Londýna, většina tváří, které vidí, je plochá nezářivá. Měl pocit, že pokud jsme soustředěni do sebe, své práce, přání a starostí, světlo naší bytosti plyne dovnitř jako do černé díry a člověk vypadá jako maska. Dokonce věnujeme hodně úsilí a peněz, aby ta maska vypadala dobře, ale v okamžiku, kdy potká někoho zevnitř prozářeného dobrou vůlí (tak překládal výraz, který obvykle znamená laskavost), pak krása masky se stává obyčejným stínem.“⁸⁸

Záři, o které hovoří mnich Adžan Sumedho, je možné objevit nejen v lidech, ale také na různých místech. Je to záře, skrze kterou duch místa působí na duši člověka.

Bohužel, západní společnost se vzhledla v maskách, a proto i duchovní obsah míst, které vznikají, je potlačen pod maskou povrchní krásy. Maska je dočasná, duch je věčný. Zůstává na místě, dál se rozvíjí, i když „povrchní maska“ se již dávno rozpadla v prach cest. Základní posvátná buddhistická písma, pálijské Tři koše nauky, nás učí, jak se zbavit masky. Vybrala jsem část z těchto textů, která ukazují, jaké vlastnosti by měl člověk rozvíjet, aby se přibližoval duchovnímu ideálu:

„Ať je schopný a přímý, jemné a jasné řeči
pokorný a nedomýšlivý, ať mu stačí málo

⁸⁷ Day, Ch. Duch a místo. Brno: ERA, 2004, s. 89

⁸⁸ Cílek, V. Makom. Praha: Dokořán, 2004, s. 256

a ať je spokojený, nezavalený povinnostmi
a pečlivý na svých cestách,
klidný a mírumilovný, moudrý a obratný,
ať jeho povaha není pyšná a vyžadující.

Ať neudělá sebemenší věc,
za niž by jej moudří pokárali
a přeje si: aby všechny bytosti
byly šťastné, bezpečné a v klidné pohodě,
ať už jsou kdekoliv a úplně bez výjimky
-slabé či silné, velké či mocné,
střední, krátké či malé,
viditelné a neviditelné;
ty, jež žijí blízko i daleko,
zrozené i čekající na zrození
ať jsou klidné a šťastné.“⁸⁹

Místa se silným duchovním vlivem se vyznačují velkou otevřeností k lidem i k celému světu. Jsou to místa, která své materiální, kulturní či duchovní bohatství rozdávají všem lidem bez ohledu na rasu, společenské postavení nebo náboženské vyznání.

Všechny velké filosofické směry ať již vznikaly na východě či západě, usilovaly o totéž – o sjednocení – harmonii. Prolnutí mužského a ženského principu, setkání člověka s Bohem... Toho můžeme dosáhnout různými cestami a jednou z nich je souznění člověka s prostředím, kde žije. Krajina, celý náš okolní svět je prodchnut duchem, jenž do něj byl vdechnut svým tvůrcem, utvářel se dějinama, lidmi, kteří zde žili a žijí.

„Genius loci je římský pojem. Podle přesvědčení starých Římanů má každá ‚nezávislá‘ bytost svého genia, ochranného ducha. Tento duch dává lidem i místům život, doprovází je od narození do smrti a určuje jejich charakter či povahu. I bohové mají svého genia a tato skutečnost ilustruje zásadní význam tohoto pojmu. Antický člověk prožíval své prostředí, jako by je vytvářely určité charaktery. Zvláště pak uznával, že

⁸⁹ Cílek, V. Makom. Praha: Dokořán, 2004, s. 256-257

pro jeho existenci má velký význam, aby v dobrém vycházel s geniem lokality, v níž žije. V minulosti možnost přežití závisela na ‚dobrém‘ vztahu k místu, a to jak ve fyzickém, tak psychologickém smyslu.“⁹⁰

Nikdo z nás si nedovede představit vesničana, který pracuje na svém políčku, a přitom tento kousek země nemá v lásce. Jako by s každým zarytím lopaty do země, získával ke krajině stále hlubší a plnější vztah. Každá nepatrná částička hlíny se v jeho srdci proměňuje v drahocennou matérii, ve chleba, vědomí vlastního pokračování. V prostředí města se vytrácí onen životodárný charakter a zbožné, oduševnělé vnímání krajiny. Život je soustředěn více na všednodenní starosti. Je v něm menší prostor k zastavení, přemýšlení. Shon, ruch a spěch však neznamená, že by se genius loci z města vytratil. Naopak, je zde zastoupen ve velké míře. Jde jen o to, najít si čas jej vnímat. A tak dnes stejně jako v minulosti platí, že kvalita života závisí na vztahu člověka ke svému prostředí.

„V průběhu celé historie zůstával genius loci živoucí skutečností, i když nebýval vždy přímo takto pojmenován. Výtvarní umělci i spisovatelé nacházeli v místním charakteru inspiraci a ‚vysvětlovali‘ jevy všedního života i umění poukazem k jejich krajinnému a městskému milieu.“⁹¹

Umělci byli vždy nejcitlivější k fenoménům stojících za hranicí sensorického světa. Díky nim se dochovala řada záznamů o těchto jevech. Krajina byla vždy oblíbeným tématem k zachycení ať již v obraze či v hudební skladbě. Specifičnost krajiny se podílí na utváření charakteru lidí, a lidé zase dávají vyniknout jedinečnému charakteru krajiny.

„Moderní turistika dokazuje, že lidé mají velký zájem o zážitky z cizích míst, i když i tato hodnota dnes pomalu ztrácí svou váhu. Moderní člověk po dlouhou dobu opravdu věřil, že ho věda a technika osvobodily od přímé závislosti na místech. Tato víra se ukázala být iluzí; znečištění prostředí a chaos, který v něm zavládl, se náhle objevují

⁹⁰ Norberg-Schulz, Ch. Genius loci, K fenomenologii architektury. Praha: Odeon, 1994, s. 45

⁹¹ Tamtéž, s. 38

jako hrozivá Nemesis. V důsledku toho problém místa znovu získal svou skutečnou závažnost.⁹²

Cestování poukazuje na skutečnost, že duch místa je velmi různorodý a vždy v sobě zahrnuje obrovské množství inspirace. Člověk, jenž přestal věřit v *genia loci*, vytvořil prostory, v nichž nemůže žít. Znečištěné prostředí a chaos v něm potlačilo touhu těšit se ze svého okolí, poznávat jeho jednotlivé komponenty. Lidské vnímání je otupeno, ztrácí se dezorientován v nevyhovujících podmínkách.

„Aby člověk našel oporu pro svou existenci, musí být schopen se orientovat, musí vědět, kde je. Ale také se musí identifikovat se svým prostředím, tj. musí vědět, jaké je určité místo. Kevin Lynch zavedl pojmy ‚uzlu‘, ‚cesty‘ a ‚oblasti‘ označující základní prostorové struktury. Vzájemné vztahy těchto složek vytvářejí v mysli ‚obraz prostředí‘. Lynch tvrdí: ‚Dobrý obraz prostředí dává jeho nositeli pocit emocionální jistoty a bezpečí. V souladu s tím všechny kultury vyvinuly »systémy orientace«, tj. prostorové struktury, které usnadňují vytváření dobrého obrazu prostředí. Tyto systémy orientace se často opírají o danou přírodní strukturu nebo jsou z ní odvozeny. Kde je tento systém slabý, je obtížné vytvořit si obraz prostředí a člověk se cítí ‚ztracený‘. Strach z toho, že se člověk ztratí pramení z potřeby každého pohyblivého organismu orientovat se ve svém okolí. Být ztracen je jasným protikladem pocitu bezpečí, jímž se vyznačuje bydlení.‘⁹³

Nejintimnější vztah mezi člověkem a prostředím je vyjádřen ve slově bydlet. Když člověk bydlí, znamená to, že umí číst významy daného prostředí, že vnímá všemi smysly jeho duchovní a fyzické vlastnosti. Místo nebo i celý kraj, který je obydlený, se stává živou bytostí s hlubokou pamětí.

„Člověk bydlí, pokud se může orientovat ve svém prostředí a identifikovat se s ním, či krátce řečeno, jestliže zakouší své prostředí jako významuplné. Bydlení proto znamená něco víc než pouhý ‚úkryt‘. Zahrnuje i to, že prostory, v nichž se život odehrává, jsou místy v pravém slova smyslu. Místo je prostor, který má jasně určený charakter. Od

⁹² Norberg-Schulz, Ch. *Genius loci, K fenomenologii architektury*. Praha: Odeon, 1994, s. 39

⁹³ Tamtéž, s. 46

dávných dob byl genius loci či ‚duch místa‘ pokládán za konkrétní skutečnost, s níž se člověk setkává tváří v tvář a s níž se musí vyrovnávat ve svém každodenním životě. Architektura znamená zviditelňování genia loci a úlohou architekta je vytvářet místa naplněná významy a tak pomáhat člověku bydlet.“⁹⁴

Duše člověka se propojuje s duchem místa, a tak navozuje soulad s okolním světem. Architektura tuto potřebu ještě více posiluje.

„Bytost kraje, ještě ne-lidská, se pod dotykem lidí proměňuje na povrchu polností a zahrad i pod zemí- v říši mrtvých. Vpisují se do ní šťastná setkání milenců i smířené smrti laskavých babiček. Mrtví se přikládají k sobě a ke geniu loci, sžívají se, vytvářejí kolektivní bytost, ve které září individuality heroů, světců, lidí dobré rady a pěvců. I bytost kraje roste a proměňuje se podle svých slavných a mrtvých.“⁹⁵

Lidé a genius loci se navzájem ovlivňují. Nelze žít bez toho, aniž by se náš život neodehrával na různých místech. V každém okamžiku své existence máme možnost zakoušet jeho genia loci.

„Konkrétním označením prostředí je slovo místo. Když se v angličtině i v jiných jazycích má vyjádřit, že se někde odehrává nějaká událost či jednání, říká se doslova, že zaujímá místo (takes place). Ve skutečnosti si nelze představit událost, jež by neměla vztah k nějakému místu. Místo je bezpochyby integrální součástí existence.“⁹⁶

Lidská duše zraje a duch místa jí otevírá nové možnosti, dává jí cenné podněty, naplňuje ji poznáním.

2.8 Etické principy architektonické tvorby

Vytvářet architekturu znamená vědomě se podílet na procesu utváření etických, morálních a osobních kvalit každého člena společnosti. Principy, na kterých daná společnost funguje, podmiňují to, jaká architektura se bude stavět. Každý její člen tedy

⁹⁴ Norberg-Schulz, Ch. Genius loci, K fenomenologii architektury. Praha: Odeon, 1994, s. 56

⁹⁵ Cílek, V. Krajina vnitřní a vnější. Praha: Dokořán, 2005, s. 118

nese svůj podíl na tom, jaká architektura vzniká a jak nás dále ovlivňuje. Když se zabýváme vztahem etiky- morálky a architektury, je nutné si ji předem definovat.

„Etika, teorie morálky, filozofie, věda o mravnosti jako strážce života společenského člověka, o původu a podstatě morálního vědomí a jednání.“⁹⁷

„Morálka, forma společenského vědomí, jejíž funkcí je usměrňovat chování a jednání lidí ve všech oblastech života. Jako složitý společenský jev morálka v sobě zahrnuje mravní činnost z hlediska jejího obsahu a motivace. Morální vztahy, projevující se ve formě morálních norem, povinností, svědomí apod., regulují tuto činnost a vytvářejí morální vědomí. Formy morálního vědomí jsou logicky uspořádány v systém, umožňující motivaci i hodnocení morálního činu.“⁹⁸

Etiku a morálku lze také zjednodušeně definovat jako zabývání se problémem mravního dobra z vědeckého a praktického hlediska.

„Běžně se pojem etika užívá pro určitou vědní disciplínu, část praktické filosofie. Etika řeší především problém mravního dobra, je vědou o mravnosti. Je tedy teorií, nikoli praxí. Praxí je morálka co by systém mravních pravidel, kterými se chceme řídit v životě.“⁹⁹

Mezi nejvyšší a nejobecnější kategorie etiky se řadí dobro a zlo. Právě těmito kategoriemi se řídí morální hodnocení veškerého jednání člověka. Zde vyvstává jedna z nejzákladnějších otázek: Jak se odlišuje dobro od zla?

„Dobro je v nejobecnějším slova smyslu to, co člověk hodnotí na jiném člověku jako užitečné a prospěšné. Je to shoda myšlení a jednání se svědomím a s přirozeným řádem.“¹⁰⁰

Zlo je považováno za protiklad dobra. Různí myslitelé chápali dobro a zlo odlišným způsobem:

⁹⁶ Norberg-Schulz, Ch. Genius loci, K fenomenologii architektury. Praha: Odeon, 1994, s. 53

⁹⁷ Kožešník, J. a kol. Ilustrovaný encyklopedický slovník I. Praha: Academia, 1981, s. 605

⁹⁸ Kožešník, J. a kol. Ilustrovaný encyklopedický slovník II. Praha: Academia, 1981, s. 572

⁹⁹ Bílý, J. Základy etiky, estetiky a religionistiky. Praha: Bohemia, 2005, s. 11

„Podle Aristotela je dobro odměnou za nejvznešenější činnost ducha. Chtěl aby synovým krédem bylo: ‚Aby se člověk stal opravdovým člověkem, musí využít všech možností směrem k dobrému...‘ V hledání dosud nezodpovězené otázky, zda je člověk ve své podstatě dobrý, Aristoteles odpovídá, že ano. Epikuros zdůraznil ‚přirozené dobro‘, které uspokojuje naše potřeby a náklonnosti. Kant definuje dobro jako dobrou vůli. Zlo má význam protikladný. Spočívá v lidské svobodě. Člověk, který ví o svých povinnostech, mravním zákoně ve svém nitru a vědomě proti nim jedná, jedná zle. Zlo je podle Platóna postupná degenerace bytí. Filosofickou složitost pojmu vyzdvihl Leibniz – rozeznává zlo metafyzické, které spočívá v pouhé nedokonalosti; zlo fyzické, které působí utrpení a zlo mravní (hřích). Za mravní zlo je odpovědná osoba, i když teologie vidí jako prvopočátek zla v nadpřirozené mocnosti (d’ábel). Podle Kanta je špatný ten, kdo činí zlo nahodile, ale přímo d’ábelské zlomyslnosti se dopouští ten, kdo koná zlo záměrně.“¹⁰¹

Mnoho lidí se shodne ve své touze konat dobro. Ovšem praxe ukazuje, že je to často velmi obtížné. Stejný problém měly i významné osobnosti z dávné historie.

„Básník Ovidius v Proměnách napsal: ‚Vidím a schvaluji lepší věci v životě, ale jdu za věcmi horšími.‘ Apoštol sv. Pavel píše v Listu Římanům: ‚Dobrou vůli sice mám, ale skutek mi schází. Vždyť nekonám dobro, které chci, nýbrž dělám zlo, které nechci.‘ Goethe o sobě prohlásil, že v něm bylo dost materiálu jak pro lumpa, tak gentlemana. Psychiatr Karl Jung učil, že v kolektivním nevědomí je kromě sklonu k dobrému ukryt i sklon ke zlému, který determinuje každého člověka. Platón ostatně už v antice řekl: ‚Kdo viní druhého ze špatnosti, ten ať se podívá sám na sebe.‘ Stejnou myšlenku vyjádřil i Terentiův výrok: ‚Jsem člověk, nic lidského mi není cizí.‘“¹⁰²

Život v souladu s etickými principy nám umožňuje dosáhnout moudrosti. Životní moudrost má mnoho projevů jedním z nich jsou: radost, humor-nadhled, láska, ztišení-meditace a další.

¹⁰⁰ Bílý, J. Základy etiky, estetiky a religionistiky. Praha: Bohemia, 2005, s. 11

¹⁰¹ Tamtéž, s. 11

„Základním projevem životní moudrosti je radost. Podívejme se třeba do zachmuřené tváře; je plná napjatého neklidu a svou podrážděnost nedokáže zakrýt. K tomu, aby se tento člověk uměl přenést přes problémy, které život připravuje všem, mu chybí jeden předpoklad: uvolněnost, lehkost, dar smíchu, radost z maličkostí.

Humor můžeme také chápat jako úsměvný pohled na svět. V úsměvu je skryto naše citové (emocionální) hodnocení lidí i věcí kolem – i nás samých. Je v něm skryto ulehčení, které pramení z vědomí, že situace není beznadějná, že se cítíme být nad ní, že vidíme šanci. Humor neodsuzuje a neztracuje: chápe. A kdo chápe, dovede být láskyplný, protože velká láska se obvykle rodí z hlubokého poznání věcí a lidí.

Obecně se uznává, že láska je protikladem egoismu. Liebniz řekl: „Milovat znamená radovat se ze štěstí druhého“.

„Nezapomínejme na meditaci. Meditace znamená rozjímání, přemítání, ztišení. Ztišit se znamená dopřát událostem, dopřát myšlenkám, aby dozrály.“¹⁰³

Při zkoumání vztahu mezi etikou a architekturou jsem si položila zásadní otázku: Jakým způsobem se dá podpořit v člověku jednání směřující k dobru skrze architektonickou tvorbu? Jak posílit jednání člověka vedoucí k většímu souladu, harmonii se světem, k důstojnosti, spravedlnosti, čestnosti, toleranci?

Dospěla jsem k devíti bodům, které by měla architektura splňovat, pokud má člověka rozvíjet a podporovat jeho pozitivní vlastnosti.

1. respekt ke kulturnímu prostředí (A. Gaudí: Casa Milá)
2. historická kontinuita (A. Gaudí: Sagrada Familia)
3. podpora svobody jednotlivce, jeho originality, individuality (A. Gaudí: Sagrada Familia)
4. kreativita, otevřenost vůči novým podnětům (A. Gaudí: Sagrada Familia)
5. ekologie, šetrnost vůči životnímu prostředí (A. Gaudí: Sagrada Familia)
6. komunikativnost, poskytování prostoru k dialogu mezi lidmi i samotnými objekty, tj. pestrá architektura s dostatkem míst k setkávání (Jørgen Bo a Vilhelm Wohlert)
7. smysluplnost, tj. významuplná architektura hovořící jasným jazykem (Bílkova vila)
8. duchaplnost, tj. architektura, naplněná vlastním duchem, povznášející (Le Corbusier: kaple Notre Dame du Haut, Ronchamp)

¹⁰² Bílý, J. Základy etiky, estetiky a religionistiky. Praha: Bohemia, 2005, s. 28-29

¹⁰³ Tamtéž, s. 73-75

9. organičnost, tj. celostní, komplexní architektura. Každý prvek ve vesmíru je součástí dokonale propojeného celku, tj. architektura dokonale propojená s okolním světem, na všech úrovních. (F.L.Wright: vila nad vodopádem)

Příklady architektury odpovídající etickým principům:

Příkladem **1. principu**, tj. respektu ke kulturnímu prostředí je stavba Casa Milá od architekta Antonia Gaudího.

Gaudí se snažil respektovat specifické kulturní prostředí Katalánska. Snažil se zachovat jeho atmosféru. V Casa Milá zachytil přírodní zvláštnosti místního kraje.

„Gaudí usiloval o to, aby se v kameni navždy uchoval duch Katalánska. Kolem sebe měl nespočet přírodních vzorů – zvětralé skály v Cap Creus, zubaté pohoří Serralada de Prades nedaleko Reusu či Portals de Vells v Andratxu; možná na něho zapůsobily i St Miquel de Fai, kam se vypravil s turistickým spolkem, nebo Torrent de Pareis na severu Malorky, kde jednou ve čtyři hodiny ráno vytáhl svého asistenta z postele, aby viděl, jak se ‚La Dragonera‘ koupe v rudé záři slunce, které vycházelo nad Středozemním mořem.“¹⁰⁴

Příkladem **2., 3., 4. a 5. principu**, tj. historické kontinuity, podpory svobody jednotlivce, kreativity a ekologického přístupu je katedrála Sagrada Familia v Barceloně od architekta Antonia Gaudího.

„Od roku 1883 až do své smrti pracoval Gaudí na díle právě tak zvláštním jako ohromujícím, na chrámu Sagrada Familia v Barceloně. Tato architektura dokládá vývoj umělcova nazírání v průběhu mnoha let. V roce 1885 začal Gaudí stavět apsidu ve velmi zjednodušeném, podstatně zredukovaném stylu pozdní gotiky a roku 1893 ji korunoval vysokými fiálami s přírodním dekorem. Mezitím přistoupil v roce 1891 ke stavbě fasády jižního transeptu. Základní gotická dispozice tohoto průčelí, zasvěceného narození Páně, se ztrácí pod sochařskou výzdobou, oplývající nejen fantastickými motivy odvozenými ze světa zvířat a rostlin, ale i zcela neobvyklými tvary, zrozenými z umělcovy bohaté představivosti: jakýmsi skalisky, zelenými

¹⁰⁴ Hensbergen, G. Gaudí. Praha: BB art, 2003, s. 185

keramickými stromy oživenými bílými porcelánovými holuby, oblaky z kamene nebo průsvitného skla, zrcadlovými stalaktiky, hvězdami a souhvězdími. Čtyři vysoké věže postavil Gaudí v pozdější etapě, kdy už upustil od sochařského ztvárňování přírodního dekoru a koncipoval celé stavby jako nějaké skulptury.¹⁰⁵

Gaudí ve svém návrhu katedrály projevil velký talent k vytváření nevšedních tvarů. Tvoření pro něj znamenalo odhalovat úžasné Boží dílo, přírodu.

„Gaudí řekl: ‚Tvoření se uskutečňuje prostřednictvím člověka. Ten však netvoří, nýbrž odhaluje. Ten, kdo spatřuje v zákonech přírody oporu pro své dílo, spolupracuje se Stvořitelem. Ten, kdo pouze kopíruje, tak nečiní. Z tohoto důvodu je originalita založená na návratu k původu.‘¹⁰⁶

Antonio Gaudí byl hluboce věřícím člověkem a síla jeho víry prostoupila i celé jeho dílo. Proto i my cítíme při pohledu na chrám Sagrada Familia, jakoby se naše chodidla pomalu odlepovala od země a naše tělo stoupalo vzhůru prostorem. Věže chrámu nás pohlcují svými otvory a pozdvihují k Božskému, nekonečně tvořivému principu. Gaudího návrh budil rozporuplné reakce u mnoha významných osobností.

„Picasso vnímal Gaudího slavný chrám jako žert, který více odpovídá duchu Salvadora Dalího než jeho vlastnímu vkusu. V obývacím pokoji jeho vily v La California v Cannes byl vystaven obrovský sladký mazanec, který myši proměnily v ruiny. ‚To je Gaudího model,‘ říkával.¹⁰⁷

Přestože Gaudí působil originálním dojmem, jeho snahou nebylo přerušit historickou kontinuitu. Intenzivně se věnoval studiu staveb, které ho obklopovaly a snažil se s nimi své dílo propojit.

¹⁰⁵ Pijoan, J. Dějiny umění / 9. Praha: Odeon, 1983, s. 63

¹⁰⁶ Hensbergen, G. Gaudí. Praha: BB art, 2003, s. 153

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 249

„Jestliže Gaudí studoval ostatní stavby kolem sebe, přičemž je nepochybné, že tak činil, nedělal to z důvodu plagiátorství. Naopak si tím potvrzoval, že nová morfologie, na jejímž vymýšlení pracoval, nebude zcela odtržená od předchozích stylů.“¹⁰⁸

Gaudí se také snažil, aby jeho stavby byly ekologické. Proto používal již nepoužívané věci jako stavební materiál.

„Gaudí ekologicky využíval při stavbě rozbité dlaždice, kameninu, dětské hračky, staré jehly z textilních továren, kovové pásky, kterými se stahovaly žoky bavlněných látek, pružiny z matrací i vypálenou vyzdívku z průmyslových pecí.“¹⁰⁹

Příkladem **6. principu**, tj. dokonale komunikativní stavby je projekt budovy moderního umění v Louisianě, severním cípu Dánska- na ostrově Sjællandu, navržený architektky: Jørgenem Bo a Vilhelmem Wohlertem.

Cílem těchto dvou architektů nebyl objekt, který by nás již zpovzdálí udivoval svojí pompézností, avšak jednoduchý odlehčený prostor, vyprojektovaný na základě pečlivého zkoumání terénu a zvážení každého stromu v krajině. Dříve než se pustili do díla, prochodili vybrané místo křížem krážem, až jim žádný kus této země nebyl cizí, ale naopak s každou nerovností v terénu, stromem či keřem počítali natolik, že bez nich by již jejich dílo nikdy nebylo takové, jaké je dnes.

Byli si vědomi toho, že objekt má rozněcovat lidskou představivost, provokovat mysl barvami, novými tvary, myšlenkami malířů, sochařů a dalších tvůrců, kteří zde budou vystavovat své objekty, a proto navrhli jednoduché, úzké, nízké prostory, které se různě člení až vyúsťují v menší výstavní sály. Takové prostory neodvádějí pozornost návštěvníka ani neunavují. Nová výstavba je jednopatrová a plně odpovídá záměru architektů spojit dokonalost přírodní scenerie s novou „Mekkou“ moderního umění.

Členité prosklené chodby, místy cloněné dřevěnými žaluziemi, dávají nahlédnout do velké zahrady, kde se nacházejí sochy známých umělců. A právě zde dochází k onomu nejpůsobivějšímu setkání: uměleckého díla, krajiny, architektury a pozorovatele. Tato výjimečná architektura umožňuje dialog nejen mezi návštěvníky galerie a vystavenými díly, ale také i s okolní krajinou, přírodou.

¹⁰⁸ Hensbergen, G. Gaudí. Praha: BB art, 2003, s. 177

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 25

Příkladem **7. principu**, tj. smysluplné, významuplné architektury je Bílkova vila v Praze, která představuje symbol obilného pole.

Architektonické návrhy své vily v Praze na Hradčanech zpracoval sochař Bílek v letech 1910-1911. V době svého vzniku představovala tato stavba ojedinělé řešení především v zakomponování mnoha symbolů. Obilné pole je zakresleno v půdorysu, sloupořadí v průčelí je stylizací zralých, ve snopy svázaných klasů. Obloukový tvar značí záběr kosy v obilném lánu. Autor se inspiroval nekonečně proměnlivými organickými tvary přírody, strukturou rostlin, živočichů a také lidskou postavou. Používal jazyk přírody k tomu, aby se co nepřesněji dotkl Božího díla. Proto se pokoušel narušit tyranii geometrie „vymýtit mrtvé čáry rovné a souměrně zakřivené“. Snažil se „opisovat přírodu řečí sdělitelnou bratřím“. I nábytek si sám navrhoval, vlastnoručně vyřezával a doplňoval citáty. Na stavbě můžeme obdivovat, jak se zde zajímavým způsobem snoubí světskost s duchovními náměty. Podle odlišných funkcí rozdělil interiér na ateliér a obydlí. Začlenění vily do svažujícího se terénu byl pro architekta oříškem. Nakonec jej vyřešil velmi zajímavě. Objekt se dynamicky zdvihá, když byl nejdříve svržen na kolena, a o chvíli poté, směrem k čelní zdi se překvapivě napřimuje. Je symbolem vítězství, vykoupení.

Inspirován přírodou proměnil Bílek obyčejnou stavbu ve svatyni. Tímto objektem vyjádřil své krédo: „Život je jako pole plné zralých klasů, skýtajících výživu bratří na každý den“. Osou stavby jest socha velkých rozměrů, Mojžíš, starozákonní hospodář, kol které stavba se tvoří ve smyslu obilného klasného pole. Mnohé klasy jsou svázané ve snopy, sloupy. Některé ze sloupů jsou nedostavěné, protože ničeho nenesou.“

Příkladem **8. principu**, tj. povznášející architektury, je kaple Notre Dame du Haut v Ronchamp, navržená architektem Le Corbusierem. Tato kaple byla postavena v letech 1950-55.

„Mariánská kaple v Ronchamp, postavená na místě rozstřílené novogotické svatyně, je zcela volně formovanou stavbou na půdorysu zohýbaného lichoběžníka. Lod' kaple, vyjadřující podle Le Corbusierových slov představu ‚nevyslovitelného‘ prostoru, kryje mocně zakřivená betonová skořepina, jejíž tvar prý několik let předtím architekt uviděl u lastury na pobřeží Long Islandu. Na dvou stěnách se k lodi pojí kaple osvětlené shora

jakými věžovými periskopy. Tvarování bílých zdí a věží kaple, působivě kontrastujících s šedohnědou betonovou střechou, má blízko k „nářečí“ lidového stavitelství severní Afriky. Celek stavby připomíná lodní příď, letícího ptáka; Jencksovo známé přirovnání ke kápi jeptišky v knize *The Language of Post-modern architecture* (1977) však už pravděpodobně míří mimo rámec Le Corbusierovy obrazotvornosti.¹¹⁰

Příkladem **9. principu**, tj. organické, celostní, komplexní architektury, dokonale propojené s okolním světem je „Vila nad vodopádem“, navržená roku 1936 Frankem Lloydem Wrightem. Tento architekt se intenzivně zajímal o duchovní podstatu vesmíru, o to, co spojuje jeho jednotlivé složky. Ve své tvorbě dospěl k organické architektuře, která plně harmonizuje s okolním prostředím.

„Vila nad vodopádem (Falling Water) byla vtělením Wrightovy představy ideálního místa pro život splývající s přírodou. Východiskový bod zde opět umožnil najít železový beton. Teprve zde bylo extravagantní pojednání konzoly dotaženo k hranici šílenství. Vila Falling Water trčela ven z přírodní skály, v níž byla zakotvena, jako volně plující plošina zavěšená nad drobným vodopádem. Toto dramatické konstrukční gesto, vymyšlené v jediném dni, bylo posledním Wrightovým romantickým počinem. Terasy tohoto domu, neomezované už šířící se linií země, jak tomu bylo u jeho domů prairie, se jevily jako aglomerace plošin visících zázračně v prostoru v různých výškách nad stromy hustě zalesněného údolí. Tak, jak je vila připoutána k úbočí přímými železobetonovými trámy teras, vzdoruje fotografickému zachycení. Její splynutí s krajinou je úplné. Bez ohledu na rozsáhlé horizontální skleněné plochy prostupuje příroda celou strukturou. Interiér domu připomíná spíše atmosféru jeskyně zařízené nábytkem než obytný dům v tradičním smyslu. Pocit, že stěny z hrubého kamene a dlážděné podlahy vyjadřují jakousi primitivní poctu místu, vyvolávají též schody, které sestupují z podlahy obytné místnosti k vodopádu dole. Jejich jediným účelem je přivést člověka k intimnější komunikaci s vodopádem.“¹¹¹

¹¹⁰ Švácha, R. *Le Corbusier*. Praha: Odeon, 1989, s. 70-74

¹¹¹ Frampton, K. *Moderní architektura, Kritické dějiny*. Praha: Academia, 2004, s. 221

3. Analýza městského prostředí

3.1 Metody rozboru

Město je možné rozebírat nejrůznějšími způsoby. Díky jeho nesmírné pestrosti a členitosti se na jeho funkci a významech podílí velké množství aspektů. Někteří se snaží rozebrat jej s matematickou přesností založenou na statistických analýzách, jiní upřednostňují méně exaktní přístup a své výzkumy zakládají spíše na hlubším, individuálním a více komplexním rozboru vnímání městského prostředí.

Sociologický výzkum v architektuře je postaven na vědeckém přístupu a snaží se získat přesné informace o sociálních charakteristikách životního prostředí. Metody výzkumu jsou pestré, proto je nutné předem stanovit plán výzkumu, závazný pro celý výzkumný postup. Nejdříve je třeba definovat zkoumanou problematiku na různých úrovních, tak, aby nedocházelo ke shromažďování neužitečných, neorganizovaných informací. Je nutné položit si základní otázku: Proč jsou informace požadovány a jaké bude jejich využití? Z důvodu efektivity výzkumu a eliminace zbytečných informací je potřeba stanovit odpovídající metodu.

„Mezi kritéria volby technik při sběru informací patří zejména:

- 1) charakter zkoumaných jevů
- 2) charakter výzkumné akce, pro kterou sběr informací v terénu provádíme
- 3) vnější ekonomické a organizační faktory“¹¹²

„Vědecké zkoumání v oblasti humanitní umožňují tyto tři skupiny metod:

I/empirické

II/ teoretické

III/historicko-srovnávací

Ad I/ Empirické metody zkoumají humanitní jevy přímo v praxi. Jsou to metody pozorování, dále metody experimentální (testové), dotazníkové, rozhovorové a metody obsahové analýzy různých dokumentů.

¹¹² Schmeid, K a kol. Sociologie v architektonické a urbanistické tvorbě. Brno: PC-DIR spol. s.r.o., 1997, s. 215

Ad II/ Teoretické metody umožňují vypracování vědecké teorie jako strukturovaných znalostí o objektivních zákonech a dalších obecných vztazích objektivní skutečnosti.

Jsou to:

- a) analýza
- b) syntéza
- c) indukce
- d) dedukce
- e) modelování a simulace¹¹³
- f) formalizace.¹¹⁴

Ad III/ Historicko-srovnávací metody umožňují sledovat vývojové zákonitosti humanitních jevů. Sledují tedy humanitní jevy a srovnávají je ve vývoji.

Genetická (historická, kazuistická) metoda sleduje vysvětlení (interpretaci) jevů a procesů z hlediska jejich vzniku, vývoje a zániku.

Srovnávací metoda umožňuje zjistit a popsat shody a rozdíly sledovaných jevů a procesů. Nesleduje přitom vysvětlení těchto shod a rozdílů. Genetická i srovnávací metoda přitom využívá symbolizace, deskripce a vysvětlování, resp. vyvíjení teorie. Symbolizace znamená převod zkušeností do symbolů (např. do slov, slovních znaků, čísel). Užívají se např. slova z běžného jazyka, ale také konstrukty, které si badatelé tvoří sami. Využívá se přitom často latiny a řečtiny. Deskripce neboli popis konstatuje výskyt jevů. resp. charakteristických znaků na zkoumaných jevech nebo dějích.¹¹⁵

„Z vědeckého hlediska je důležité, aby tyto výzkumné metody byly objektivní, standardní, spolehlivé, platné (validní), kvantitativně i kvalitativně interpretovatelné a úsporné“¹¹⁶.

Mezi nejčastější formy výzkumu patří: dotazování, sémantický diferenciál, interview, dotazník, mapování. Z těchto metod je velice zajímavý sémantický diferenciál. Provádí se tak, že je nejdříve architektura zaznamenána různými technikami (na fotografii, diapozitiv, film, video či počítačové animace) a posléze je slovně hodnocena

¹¹³ Modelování a simulace je reprodukce vybraných vlastností studovaného objektu na modelu, tj. na analogickém objektu simulujícím chování a vlastnosti původního objektu.

¹¹⁴ Formalizace je metoda poznání, kdy obsah je odhalován a upřesňován systematizací formy (např. i řeči, písma)

¹¹⁵ Schmeid, K a kol. Sociologie v architektonické a urbanistické tvorbě. Brno: PC-DIR spol. s.r.o., 1997, s. 218

¹¹⁶ Úspornost znamená, že metoda má být pokud možno časově nenáročná a také nenáročná na vyhodnocování.

vybranými respondenty. K hodnocení se používá sémantický diferenciál, což je kombinace asociačních a škálových metod.

„Asociace k posuzovanému objektu jsou usměřňované dvojicemi adjektiv přesně opačného významu a respondenti na několikastupňové škále vyznačují, ke kterému z těchto adjektiv (ke kterému pólu, jestliže je nazveme bipolárními) má asociovaný význam blíže a do jaké míry se k němu významově blíží. Větší počet těchto dvojic se škálami se používá ve formě dotazníku, který respondenti jednoduchým způsobem vyplňují. Označení asociovaného významu (a jeho míry) se nazývá skóre. Komplexní vyjádření skóre pro celý soubor škál vytváří polaritní profil. Nejčastěji se využívá jeho grafická forma. Interpretace výsledků sémantického diferenciálu spočívá v analýze a případném porovnání polaritních profilů pro různé objekty, různá městská prostředí atd. Na tomto základě můžeme potom vyslovovat hodnotící soudy. Při této interpretaci sémantického diferenciálu však jde jen o subjektivní hodnocení, i když exaktně zpracované.“¹¹⁷

Jedním z prvních českých výzkumníků, který použil metodu sémantického diferenciálu byl R. Kittler (1970), který zkoumal vztah mezi fyzickými vlastnostmi prostředí a jeho subjektivním působením. Později byl především využíván jako nástroj sémiotického výzkumu v architektuře, k analýze superznaků v konkrétních podmínkách a ve významové komplexnosti, např. k odhalení vlastností obytného prostředí, k výzkumu vlivu prostředí na chování, k získání informací o lidských potřebách vzhledem k prostředí atd.

Představitelem zcela odlišných metod výzkumu, soustředěných na komplexní rozbor je Američan Kevin Lynch, teoretik environmentální urbanistické tvorby. Pracuje s pojmem „image“ a také zavádí kategorii imageability. Ve svém základě je image „psychický otisk reality subjektivně přepracovaný do formy dojmu, obrazu skutečnosti“¹¹⁸. Lynch „image“ chápe v souladu s touto definicí, jako produkt dvousměrného procesu, který probíhá mezi pozorovatelem a jeho okolím. Prostředí je

¹¹⁷ Schmeid, K a kol. Sociologie v architektonické a urbanistické tvorbě. Brno: PC-DIR spol. s.r.o., 1997, s. 226

¹¹⁸ Akademický slovník cizích slov, Praha: Academia, 1998

souhrn odlišných prvků a vztahů mezi nimi, které člověk vstřebává a uzpůsobuje podle svých osobních zájmů. Každý jednotlivec proto vnímá jednu skutečnost odlišným způsobem. Image je tvořen ze tří komponentů, z identity, struktury a významu. Právě tyto složky se podílejí na čitelnosti městského prostředí. V čitelném prostředí je snadné se zorientovat a skryté symboly se stávají srozumitelnými. Potřeba pohybovat se v jasně strukturovaném prostředí je společná všem živočichům.

„Schopnost identifikace a strukturování prostředí je existenčním vybavením každého zvířete. Zvíře užívá poznávacích kapacit jako je smysl pro barvu, tvar a pohyb, rozlišuje světelnou intenzitu, chuť, zvuk a hmatové vjemy. Vycítí těžiště věcí a snad vnímá i elektrické a magnetické pole. Tento orientační smysl vede stejně ptáky i mořské plže, putující mikrokrajinou povrchu skal, jak o tom píše odborná literatura.“¹¹⁹

Lidé se orientují tak, že používají a třídí smyslové podněty, které jsou vysílány z vnějšího světa. Opak orientace je ztráta. Již samotné slovo ztráta v nás vyvolává velké obavy a strach. Tyto pocity jsou opodstatněné. Každý živý tvor se nutně potřebuje orientovat, aby se dostal do svého úkrytu, rozeznal nebezpečí, aby našel svoji potravu atd. Proto i město všemožně pomáhá lidem prostřednictvím informačních tabulí s plánem města, letáků s mapkami, aby se v tak složitém prostředí neztratili. Je výzkumy ověřeno, že přehledné prostředí má vliv i na duševní zdraví člověka, který si tak lépe utváří obraz o sobě samém. V přehledném prostředí se snižuje míra kriminality a obyvatelům hrozí menší riziko propadu na sociální dno.

Krajina s výraznými prvky podporuje paměť a meziskupinovou komunikaci. Primitivní národy zapojovaly výrazné prvky krajiny do děje mýtů, a tak lidem zprostředkovávaly odpovědi na základní lidské otázky. Čitelné prostředí má pro člověka význam nejen z hlediska praktického, ale také mu poskytuje citovou oporu. Pokud se řád, kterým se vyznačuje láska, vyskytuje i v městské krajině, pomáhá lidem udržovat stabilnější citová pouta. Lidé se rádi rozpomínají na charakteristické, jasné rysy prostředí, které si pamatují např. ze svého rodného města a tyto vzpomínky jim pomáhají i při navazování nových citových pout. Čitelnost prostředí ovšem neznamená, že by se z něj měla zcela vytratit tajemnost, labyrinty a nečekaná

¹¹⁹ Lynch, K. *Obraz města*. Praha: Polygon, 2004, s. 3

překvapení. Právě naopak. Lidé se rádi ztrácejí ovšem za předpokladu, že z těchto labyrintů vede v určitém místě jasná cesta ven. Je tedy žádoucí, aby město jako celek působilo přehledně, avšak na určitých místech může docházet ke „vzrušujícím“, chtěným ztrátám např. v zrcadlových bludištích.

Kategorie imageability vyjadřuje souhrn vlastností pozorovaného objektu, které se podílejí na utváření jeho silné image. Tyto vlastnosti zahrnují barvu, tvar, upravenost, unikátnost, tj. cokoli, co poutá na objektu naši pozornost. Výrazné objekty se podílejí na zřetelnosti a čitelnosti celého okolního prostředí. Motivují nás k tomu, abychom poznávali věci kolem sebe více do hloubky, lákají nás k dalším objevům. Umožňují nám chápat město jako celek, jako síť pevně propojených částí.

Rozbor města podle Kevina Lynche je průkopnický a je tudíž soustředěn především na rozvíjení nových koncepcí a metod. Rozbor byl proveden ve třech centrálních oblastech amerických městech: v Bostonu ve státě Massachusetts, v Jersey City v New Jersey a v Los Angeles v Kalifornii. Tato tři města byla vybrána po pečlivém zvážení, kvůli svým výrazným odlišnostem v oblasti imageability.

„U každého zmíněného města jsme vypracovali dva základní rozborů:

1. Školený pozorovatel provedl systematický průzkum přímo v terénu. Zmapoval přítomnost rozmanitých prvků i jejich zřetelnost. Hodnotil silné a slabé stránky jejich image, spojitosti i nespojitosti a další vzájemné vztahy. Všímal si zvláštních kladů a záporů ve struktuře image. Tato subjektivní hodnocení vznikala na základě bezprostředního vnímání prvků v prostředí.
2. S malým vzorkem místních obyvatel jsme vedli dlouhé rozhovory, v nichž jsme se snažili evokovat jejich vlastní představy o konkrétním prostředí. Rozhovor zahrnoval popis, určení polohy, skicování a imaginární vycházky. Dotazování byli nejen ti, kdo v daném prostředí bydlí nebo zde již dlouhou dobu pracují, ale i lidé, kteří se do místa svého bydliště či pracoviště touto zónou přepravují.“¹²⁰

Boston je obchodní centrum a má metropolitní význam. V hustě obydlených oblastech žijí lidé z rozdílných sociálních vrstev; najdeme tu blízko sebe slumy i rezidence pro vyšší třídy. Pro všechny dotázané představuje Boston osobité město s typickými

¹²⁰ Lynch, K. *Obraz města*. Praha: Polygon, 2004, s. 15

čtvrtěmi propojenými křivolakou a matoucí sítí cest. Boston je vnímán jako místo, kde se starobylé, historické budovy mísí s několika novými prvky. Výsledky výzkumu ukázaly, že téměř žádný Bostňan nezná své město do větších podrobností, mnoho detailů jim uniká. Na vině je zmatená, beztvará kompozice jednotlivých čtvrtí. Situace by se pravděpodobně zlepšila, pokud by čtvrtě získaly výraznější a jasnější strukturu. Za hlavní problém v image města Bostnu je považován: zmatek, vyplývající z nevyhraněných lokalit, vágně naznačené hranice a izolovanost, přerušovaná kontinuita, dvojsmyslnost, nedostatek charakteru. Výskyt „silných“ míst je chápán jako velký potenciál image.

Další rozebírané město je Jersey City. Toto město již na první pohled nepůsobí nijak pozoruhodně, máte spíše pocit, že se tudy pouze projíždí, než, že se zde bydlí. Neláká nikoho k zastavení. Nemá jeden střed, ale čtyři až pět středů. Procházka ulicemi je nepříjemná, protože vás nutí vstřebávat fádnot, pach a špínu města. Z výzkumu vyplynulo, že ačkoliv zde někteří lidé bydlí již mnoho let, nemají o městě ucelenou představu. Ve skicách plánu města byla často zakreslena bílá místa a většina území nebyla prokreslena do detailů. Jeden z dotazovaných označil za nejbolestnější skutečnost v Jersey City, že se zde nenachází nic, o čem by cizinec mohl říci, že je to krásné.

„Zjevně nedostatečná imageabilita se projevuje i v pocitech obyvatel města, byť tu žijí už dlouhou dobu. Bývá to provázeno rozmrzelou neschopností zorientovat se, stejně jako rozlišit a popsat části celku. A přece má toto chaoticky působící seskupení svůj systém. Vytvářejí ho sami lidé tím, že se soustředí na malé záchytné body, i tím, že přesouvají svoji pozornost z viděné reality na jiné aspekty.“¹²¹

Poslední z této zkoumané trojice měst je Los Angeles. Dotazovaní lidé byli s vybranou částí města velmi dobře obeznámeni, protože zde pracovali jako zaměstnanci místních úřadoven a obchodů.

„Jádro metropole je nabitá různými významy a aktivitami. Je zastavěno velkými významnými budovami v téměř pravidelné uliční síti. Avšak některé jeho rysy vytvářejí méně vyhraněný image než třeba v Bostonu. Především je tu patrná jistá

¹²¹ Lynch, K. *Obraz města*. Praha: Polygon, 2004, s. 32

decentralizace metropolitního regionu, přičemž jeho ústřední část se dá jen s nadsázkou nazvat centrem města. Ale vedle toho je tu několik dalších základních jader, podle nichž se lidé mohou orientovat. Střední část města žijící čilým obchodním ruchem ale již nepředstavuje to nejlepší místo k nákupu. Proto sem mnoho obyvatel ani nevstoupí, jak je rok dlouhý. Za druhé tu stereotypní a nerozrůzněné schéma ulic neumožňuje bezpečně nacházet to, co hledáme. A za třetí jsou hlavní aktivity tak roztahané v prostoru a tak proměnlivé, že to oslabuje jejich účinek. Identifikace, která vzniká jen kontinuitou historického procesu, je narušena stálou přestavbou.¹²²

Neustálou přestavbou se lidé snaží vtisknout městským prvkům jedinečný charakter, přesto se jim to nedaří. Ačkoliv místa nejsou příliš osobitá a jsou tedy snadněji zaměnitelná, nepanuje zde takový chaos jako v Jersey City. Centrum města je přirozeně uspořádané. Téměř jedinou ulicí, kterou každý z dotazovaných dokázal přesně určit, je ulice Broadway. Soustřeďují se v ní největší obchodní aktivity ve středu města. Ulicí proto proudí denně velké davy lidí, kteří využívají služeb místních obchodů, biografů atd. Ve středním úseku bydlí v domech příslušníci etnických menšin a lidé s malým příjmem, přes den zaplňují celou část této ulice. Ostatní obyvatelé mají toto místo spojené se strachem, a tak se mu snaží pokud možno vyhnout. Nejvíce se však v této nákupní ulici vyskytuje elitní enkláva a vyšší střední vrstva.

„Střed Los Angeles se hodně liší od vizuálního chaosu Jersey City a je celkem bohatý i na budovy, které slouží jako významné prvky. A přece, vyjma abstraktně pojatou, spíše monotónní uliční síť, je těžké si vše srovnat a představit si město jako určitý celek. Chybí zde silné zevšeobecňující symboly. Broadway a Pershing Square (uzel tvořený dvěma nákupními ulicemi – Broadway a 7. ulicí) mají nejvýraznější image, ale lidem ze střední třídy se jeví jako cizí a málem hrozivé místo. Vlastně je nikdo nepopisuje jako příjemné a krásné. Přitom malá zanedbaná Plaza (uzel, historický záchytný bod města) a objekty, které plní nákupní a zábavní funkci v horní části 7. ulice, jsou jediné významné prvky, které mají lidé skutečně rádi.

Jeden tázaný se vyjádřil, že stará Plaza na jednom konci a nový Wilshire Boulevard na straně druhé jsou jediné části města, které mají opravdu osobitý charakter. Tím i

¹²² Lynch, K. *Obraz města*. Praha: Polygon, 2004, s. 32-33

jakoby shrnul celý image Los Angeles. Místnímu image chybí hodně čitelného charakteru, stability a příjemného obsahu centrálního Bostonu.“¹²³

Cílem tohoto zkoumání bylo zjistit míru imageability v odlišných městech. Vysoká míra imageability, která je obyvateli většinou vnímána velice pozitivně a je tedy i pro město žádoucí, může mít v některých případech negativní vliv na další společenský rozvoj. V každém městě jsou totiž potřeba i místa s nízkou zřetelností, aby motivovala společnost k dalšímu růstu.

„Chceme-li, aby prostředí vyvolávalo bohaté a živé image, je také nutné, aby tyto image byly sdělitelné a schopné přizpůsobovat se praktickým potřebám, rozvíjet se v nových souvislostech, s novými významy a s novou poezií. Cílem tohoto vývoje bude prostředí s velkou imageability, které ale zároveň bude mít možnost dalšího vývoje.“¹²⁴

Míru imageability v městském prostředí je možné zkoumat, jak již bylo naznačeno, následujícími způsoby: prostřednictvím interview, spojeného se skicováním mapy města s detailním popisem svých cest (za prací, na nákup atd.) a charakteristikou nejvýraznější a nejživější městské části podle své představy. Výsledky dotazování byly porovnávány s poznatky z průzkumů v terénu, které provedli sami autoři této metody. Jako nejnáročnější část výzkumu se ukázala fáze verbálního popisu výrazných znaků města. Přes některé obtíže spojené s technickým vybavením (nedokonalé snímání záznamů při průzkumu v terénu), výsledky této studie potvrdily existenci konzistentního image města.

„Průběžné přestavování města způsobuje lidem problémy, protože musí přizpůsobovat image vnějším změnám. Osídlení má čím dál více prvků proměnlivosti a nestálosti, takže je mimořádně důležité vědět, jak udržet kontinuitu image během těchto převratných změn. Jak se image uzpůsobuje změnám a jaké jsou meze těchto změn? Kdy je skutečnost ignorována nebo deformována, aby byla zachována dosavadní rozvržení? Za jakých okolností dochází k úplnému rozbití image a co to může pro

¹²³ Lynch, K. *Obraz města*. Praha: Polygon, 2004, s. 42-43

¹²⁴ Tamtéž, s. 143

člověka znamenat? Jak se můžeme vyhnout tomuto zhroucení zachováním fyzické kontinuity a jak by se pomohlo utváření nového image, když už se zhroucení předešlého image stalo skutečností?¹²⁵

V praxi zkoumání imageability může přispět ke zkvalitnění městského plánování. Možnosti této metody jsou stále otevřené a je možné, že v budoucnosti se její uplatnění ještě rozšíří.

3.2 Vlastní rozbor míst v Praze spojený s výsledky asociačního výzkumu

Ve svém rozboru míst jsem se soustředila na duchovní dimenzi architektury- genia loci. Všechna pražská místa, o kterých píši, osobně znám a měla jsem možnost vnímat jejich působení v průběhu dosavadního svého života. To je dostatečně dlouhá doba, na to, aby člověk skutečně zakusil a procítil pravou atmosféru těchto míst.

Svůj rozbor jsem doplnila o poznatky od svých přátel získané prostřednictvím krátkého dotazníku, založeného na výzkumu volných asociací, vzpomínek spojených s jednotlivými místy atd. Tento výzkum nebyl zaměřený na získání objektivních fakt, ale poukazuje na rozmanitost vnímání jednoho místa. Cílem výzkumu bylo odhalit, jakým způsobem různí lidé vnímají charakter vybraných míst.

Originální zadání úkolu:

Prosím, rozeberte tato vybraná místa v Praze:

1. Pražský hrad
2. Park Letná
3. Sídlíště Jižní město
4. Klementinum

Úkol:

1. napište číslo místa
2. Krátce se zamyslete a popište v 1-6 větách vaše vzpomínky spojené s tímto místem, emoce, asociace, osobní setkání, činnost, které jste se zde věnoval, či věnujete, znalosti o tomto místě, funkci vybraného místa v městském organismu, atd.

¹²⁵ Lynch, K. *Obraz města*. Praha: Polygon, 2004, s. 163

3. Na základě předchozích vět vyvodte tři charakteristické znaky tohoto místa

4. každý znak označte, podle tohoto jak jej vnímáte:

kladně +/++/+++

negativně -/--/---

neutrálně 0

(více + = více pozitivní (maximum 3); to samé platí v případě negativního hodnocení)

5. Napište své osobní informace: pohlaví, zaměstnání či studovaný obor, věk

6. Takto postupně rozeberte místa (1-4)

Pro lepší představu jsem uvedla tento příklad z Kodaně:

1. Kobmagergade ulice

2. Je to nejlepší místo, když chcete objevit Kodaň. Upomíná mě na vánoce a jiné svátky, protože se vždy skvěle přizpůsobí jejich obsahu. Kobmagergade bylo vždy důležité centrum transakce v Kodani. Ulice kolem Kobmagergade se vždy specializovaly na určité druhy produktů. Například na Silkegade se koncentrovaly obchody zaměřené na prodej hedvábí.

3., 4.

Spojnice Kodaně 0

Odráží staré živnosti Kodaně ++

Transformace +

5. muž, ekonomie, 22

Průzkumu se zúčastnilo celkem 12 respondentů, 6 žen a 6 mužů, ve věkovém rozpětí od 21 let -55 let. Jako zaměstnání (nebo studium) uvedli: vrcholový IT manager, studentka kulturologie, designer virtuální reality, student doktorského programu aplikované ekologie v lesnictví, studentka filologie, medik, knihovnice, student, studentka, učitelka výtvarné výchovy, student humanitního oboru, práce v rozhlasovém vysílání. Hodnotící škála vnímání (+/-/0) mohla dosáhnout maxima 99 (ať už pozitivního, neutrálního či negativního působení). Některé dotazníky nebyly přesně vyplněny podle zadaného úkolu, i tak ovšem neztratily vypovídací hodnotu. Vyplněné dotazníky je možné najít v kapitole číslo 7. Ze slovního hodnocení jsem vybrala a podtrhala věty, které poukazují na negativní či pozitivní faktor, ovlivňující

percepci daného místa. Krátké zhodnocení výsledků asociačního dotazníku je uvedeno u každého místa zvlášť vždy pod svým vlastním rozbořem genia loci.

3.2.1 Pražský hrad

Svatovítská katedrála je symbolem českého státu. Je jeho pýchou i pokorou zároveň. Pýchou k tomu, co všechno jeho národ dokázal a pokorou k Božskému. Ústředním bodem, průsečíkem čar. Krásně o ní píše Jan Čep:

„Nikdo z nás si nedovede představit Prahu bez Svatovítské katedrály. Stojí na svém místě, jako by z něho přirozeně vyrostla a vypjala se k nebi. Naši předkové uhadovávali se zvláštním smyslem pro ráz krajiny, její tep a rytmus místa svých velkých staveb; nemá ústa země se jimi náhle otevírají k zřetelnému slovu a k velkolepé písni, kterou odpovídá země nebesům, čas věčnosti. Svatý Vít patří přirozeně a nutně k podobě Prahy a české země. Je utvořen z její látky, shrnuje v sobě její charakteristické rysy a vtěluje v svůj tvar hluboký život jejích obyvatelů, jejich skrytý sen a oživující touhu. Duch se tu zmocňuje hmoty a přesahuje živým tvarem z oblasti věcí hmotných do světa, který je domovem naší nesmrtelnosti.“¹²⁶

„Celá česká země je rozprostřena pod ním a okolo něho; její minulost, přítomnost i budoucnost jsou mu podnožím. Vyrůstá z jejich látky, z hlubokých vrstev zetlelých životů, zpráchnivělých radostí a žalů, které nepřestávají znít v citlivém kamení jeho ozvučných zdí, snoubíce se s hlasy a touhami pokolení přicházejících. Ční jako bdělý strážce nad tokem našich dní, zachycuje jejich barvu a světlo, jejich tíhu a jejich smích, a vrhá k nám dolů, na dlažbu našich ulic a do neklidného čeření našich srdcí, světlá i temná poselství výšin. Jako by byl obklopen propastí ticha, a hovoří ustavičně nesčíslnými hlasy, které probouzejí v každém z nás ozvěny nejdůvěrnější.“¹²⁷

Katedrála již od svých počátků je místem průzračně čistým, spojeným s tryskající radostí. Na její stavbě se podílelo mnoho význačných lidí a byla dokončována dlouhá staletí.

¹²⁶ Čep, J., Rouček, R. Chrám sv. Víta v obrazech Jiřího Jeníčka. Praha: Universum, 1947, s. 10

¹²⁷ Tamtéž, s. 11

„Na francouzské půdě se zrodily a rostly velké katedrály, vrchol všeho středověkého, románského a gotického myšlení i tvoření. A podle Karlova přání byl také pražský chrám sv. Víta založen a zbudován jako katedrála. Nebylo to tedy všední událostí, když nad základním kamenem, položeným králem Janem, jeho syny Karlem i Janem Jindřichem a dále prvním pražským arcibiskupem Arnoštem, začal stavěti chrám Matyáš z Arrasu, rodilý Francouz, mistr povoláný z papežského Avignonu. Matyáš zanechal své dílo nedokončené, vystavěl v osmi letech pouze část přízemního chrámového závěru. Jeho nástupce Petr Parlář ze švábského Gmündu, doporučený Karlovi i svým otcem Jindřichem, tehdy také již významným stavitelem, pokračuje v začatém katedrálním typu, ale staví již zcela jiným slohem, slohem nové vývojové etapy: připravuje přerod a převrat pozdní gotiky. Parlář se ujímá stavby ještě velmi mlád, ve svých třidvaceti letech, pracuje na ni však bezmála celé půlstoletí. Dokončil dolní kaplovou část, staví nad kaplemi vysoký kůr, smělou a zdobnou opěrnou soustavu a posléze velkou věž, kterou v posledních letech života a pak po jeho smrti dostavují Parlářovi synové Václav a Jan v duchu parlářovské pozdně goticky rozvíjené architektury.“¹²⁸

Citlivé ruce umělců daly vyniknout její nádheře. Jejich osobité dílo dodnes udivuje.

„S výstavbou katedrály je nerozlučně spjata sochařská a malířská výzdoba. Se sochami a obrazy svatých, duchovně tu přítomných, si dokresluje zprvu středověk, a pak i renesance a barok svůj vnitřní svět. S postavami zesnulých, zpodoběných na náhrobcích, se pojí víra ve vykoupění za časnou branou smrti. Jako memento zatracení se šklebí ze svorníků a konsol, s říms a portálů d'ábelské zjevy, draci a nestvůry; na výsměch lidské slabosti tesá gotický sochař znetvořené obličejy, modeluje ne bez humoru a drsného žertu divé muže, zmetky, obhroublé výjevy a spolu s tímto mravoličným světem také zvířecí motivy, pravdivé, odpovídající skutečnosti i vybájené, fantastické. V sošné výzdobě katedrál čteme jako v knize plné miniatur; v ní je vytesáno gotické ‚divadlo světa‘, svatí a lidé, podivné zjevy, zvířata i rostliny, zdobící stavební články – motivy vznešené a opět groteskní. Petr Parlář zbudoval a vyzdobil svůj chrám tak jako ostatní středověcí stavitelé. Nicméně i v sošné dekoraci

¹²⁸ Čep, J., Rouček, R. Chrám sv. Víta v obrazech Jiřího Jeníčka. Praha: Universum, 1947, s. 13

se odvážil čehosi výjimečného – první vytvořil galerii sochařských podobizen, portrétoval s mistry své hutě budovatele chrámu. A na přání největšího z nich, císaře Karla, zřídil jeho knížecím a královským předchůdcům náhrobky se sochami, rozestavené v ochozových kaplích.¹²⁹

Genius loci Svatovítské katedrály je prodchnut – trvalostí, stálostí, tepem srdce, labiryntem významů. Trvalost je znakem velkých hodnot. Jsou místa, která na významu časem získávají. Toužíme, aby taková místa neměnila svůj charakter, aby nebyla drasticky pozměněna. Těšíme se z jejich stálosti. Dnešní doba umožnila velkému počtu lidí cestovat. A tato ohniska velkých hodnot byla zasažena. Nyní je katedrála pulsujícím srdcem, do kterého přitékají a odtékají davy turistů.

Do tohoto místa bylo vetkáno velké množství příběhů, námětů, obsahů. Je to labyrint významů, kam můžeme vejít a ztratit se, nebo zažít pravý opak – naleznout správnou cestu.

Slovní vyhodnocení asociačního dotazníku:

Celkově bylo uděleno 66 známek, z toho 53 kladných, 10 záporných, 3 neutrální.

V asociačních větách respondenti zdůrazňovali především pozitiva Pražského hradu, tedy, že se jedná o dominantu s nádhernou až sladkobolnou atmosférou, místo dýchající historií, reprezentační, sváteční, významné pro celý národ; cíl, kam vedou všechny cesty; cíl rodinných výletů, jeden ze symbolů 1. republiky, místo bohaté, avšak neokázalé, harmonické. Mezi negativa Pražského hradu uvedli: místo, navštěvované mnoha dotěrnými turisty; škrobené, připomíná Disneyland, povinná školní procházka, návštěva z donucení, chladná architektura, turistické centrum Prahy, pro normálního obyvatele nezajímavá oblast.

Při vyvozování charakteristických znaků se většina respondentů shodla na tom, že se jedná o důležité historické místo (dominanta, symbol Českého státu, reprezentativnost, královská pamětihodnost, důvod hrdosti atd.). V menšině byla uváděna negativní charakteristika jako: chlad, pompéznost, sterilita.

Z celkového hodnocení vyplývá, že Pražský hrad je vnímán výrazně kladně, jako velká kulturně-historická hodnota pro celý národ. Jako hlavní negativní faktor je chápána

¹²⁹ Čep, J., Rouček, R. Chrám sv. Víta v obrazech Jiřího Jeníčka. Praha: Universum, 1947, s. 18

záplava turistů, kteří znemožňují většině respondentů vychutnat si krásy této památky a prožívat bezprostředně jeho okolí.

3.2.2 Sídliště Jižní město

Podíváme-li se na jakékoli sídliště, musíme si všimnout jeho výrazné pravidelné struktury. Ta plyne ze symetrie jednotlivých panelových bloků, oken, vchodů a jiných sídlištních prvků. Je to, jako bychom se dívali na mnohokrát zmnožený jediný prvek, opakovaný v tak jemných obměnách, že je nejsme téměř schopni postihnout. Pozorujeme-li toto místo zpovzdálí, ztrácíme možnost nalézt jeho individualitu. Ovšem každý jemný detail si i v této stejnorodosti zachovává svoji jedinečnou tvářnost. Je to způsobeno jeho obyvateli. Každému člověku je totiž dána touha po originalitě, a ti se s ní musí ve sterilitě sídliště nějak vyrovnat. V detailu odhalíme, že každý panelák má své drobné charakteristické znaky – různé malůvky, graffiti na zdech, v oknech odlišné předměty, závěsy, rozdílně vybavené balkóny, všelijak upravené předzahrádky.

Nedostatek řádu, vyváženosti, se odráží v chaosu, který se zvětšuje spolu s ubýváním osobitosti místa.

„Slovo ‚sídliště‘ je v oblasti, kterou se zabýváme, jen jedním z příkladů obohacení našeho současného slovníku pojmy, které třeba i nechtěně přestávají být neutrálními a nesou s sebou určitý problematický přízvuk. Poslechněme si, jak charakterizuje tyto nové sídelní útvary na základě sociologických i jiných rozborů nedávná studie pařížského regionu:

- rychlá výstavba mnoha bytů vede k soustředění velkého počtu nových obyvatel.
- Pro většinu rodin je přesídlení brutálním zásahem, vede ke změně celého rodinného rozpočtu, k opuštění životních zvyklostí a jedním slovem k vykořenění;
- blízké kontakty jsou nahrazeny anonymitou kolektivní instituce, která zasahuje podstatně do celého života;

- uniformita a monotónnost architektonického a urbanistického řešení vyvolává u obyvatel pocit, že jsou stejně jako jejich byt jen jednotkami, reprodukovanými ve velkém počtu stejných exemplářů;
- pocit člověka ztraceného v davu je posilován obtížností orientace a nedostatkem prostorů pro hry a sdružování dětí. Člověk je opuštěn ve městě a naopak ve svém bytě není dostatečně izolován od okolních hluků;
- ‚velké soubory‘ dávají jen velmi dílčí představu o městě. Jejich obyvatelstvo je tvořeno jen určitou sociální vrstvou. Nejsou zde ani bohatí, ani chudí. Je tu málo starých lidí i mládeže;
- sociální segregace se promítá i v oblasti zaměstnání, a někdy jsou celé budovy obydleny jen zaměstnanci jednoho podniku. Příčinou tohoto stavu je často způsob financování;
- ‚velké soubory‘, situované v předměstích, se skládají jen z bytů a jen zřídka obsahují ostatní funkce, jako je výroba, kanceláře, obchodní domy, divadla, vyšší školy a zábavní zařízení. Během dne – když zaměstnaní odjíždějí brzy ráno a vracejí se pozdě večer – zde potkáme jen matky a děti;
- společné vybavení je nedostatečné a je stavěno po příchodu obyvatel, kterým je určeno. To se týká jak veřejných zařízení (školy, sportovní zařízení), tak i obchodů a služeb.¹³⁰

Sídliště je skutečně problematickým místem k životu. A přesto jeho genius loci je velmi silný. Najdou se lidé, kteří jej vyhledávají a vyhovuje jim jeho specifická atmosféra. Tito lidé se těší z genia loci, jehož znakem je skrytá individualita, přírodně pravidelné organické struktury a chaos.

Slovní vyhodnocení asociačního dotazníku:

Celkově bylo uděleno 69 známek, z toho 15 kladných, 52 záporných, 2 neutrální.

V negativním hodnocení se většina respondentů shodla na tom, že se jedná o „noclehárnu“, odosobněný, omezený, šedý, nudný prostor, „skladiště“ na lidi; řešení, jak na malém prostor ubytovat co nejvíc lidí; děti s klíči na krku, špína, děsivá masa betonu, místo, kde se není možné schovat před deštěm, neradost, kolečko v obrovském soukolí. Někteří zde dokonce zažili útoky a násilí.

¹³⁰ Hrůza, J. Hledání soudobého města. Praha: Obelisk, 1973, s. 62

Za pozitivní se dá chápat skutečnost, že je zde prostor pro vývoj. Překvapivě paneláková (anti)estetika působí na některé respondenty kladně: nechávám se fascinovat absencí estetiky, kosmické město. Další pozitiva: čistý vzduch, centrum na dosah, artotéka, místní městská knihovna, je vnímána jako ostrůvek v moři arogance paneláků. Z charakteristických znaků nejvíce převažovalo: Odkladiště nocležníků, anonymita, deprese, cizota.

Z celkového hodnocení jednoznačně vyplývá, že sídliště Jižní město je vnímáno výrazně negativně, přesto mnozí dotazovaní připouští, že má své rezervy a prostor pro růst.

3.2.3 Park Letenské sady

Letenské sady jsou jedním z míst, které nás lákají příjemnou atmosférou, prosvětlenou zelení a lahodným výhledem do širokého okolí. O Letné jsou zachovány záznamy až z dávné minulosti, kdy sloužila k tak významným událostem, jako byla např. korunovace krále.

„Letná či Leteň se připomíná již v 11. století. Roku 1261 tu byla korunovační slavnost Přemysla II.“¹³¹

Více než půl tisíciletí čekala Letná, aby se znovu silně vepsala do myslí Pražanů jako místo pro trávení volného času her a zábavy.

„Minulé století vneslo do zeleně Prahy nový, lidovější ráz. Jestliže totiž 18. století bylo věkem palácových zahrad a šlechtického zámeckého parku, pak už konec tohoto věku a počátek 19. století otevírá zahradu veřejnosti; zeleň se ve velkých prostorech stává neodmyslitelnou existenční složkou výstavby města. V šedesátých letech minulého století byly například vysázeny sady na Letné, když roku 1867 koupila tato místa pražská obec.“¹³²

Letenské sady překvapují návštěvníky pozoruhodnou kompozicí.

¹³¹ Poche E., Janáček J. Prahou krok za krokem. Praha: Orbis, 1963, s.233

¹³² Jenšík M. Toulky Prahou. Praha: Práce, 1973, s. 127

„Podélná kompozice parku je dispozičně založena na dvou promenádních trasách. Jednak při koruně svahu, jednak historickou trasou směřující od letenského zámečku k Písecké bráně. Její kontinuita je však v současné době narušena. V prostoru mezi osami je rozmístěna řada svébytných drobných krajinářských partií propojených systémem alejí a architektonizovaných vegetačních celků. Do tohoto systému je vložen nesourodý technicistní nástup k bývalému Stalinovu pomníku, jehož tvrdé linky dostředných radiál a monumentální schodiště na úbočí svahu zcela vytlačily původní koncept parkové úpravy.

Z promenádní cesty na okraji stráně se otevírá řada atraktivních pohledů na Vltavu se soustavou mostů a na Staré Město s přilehlými čtvrtěmi. Řada vyhlídek je však nyní zarostlá vegetací.

Východní část parku, založená Františkem Thomayerem, je charakteristická osou víceřadé aleje platanů javorolistých (*Platanus hispanica*), která je zakončena plasticky modelovaným paloukem s malebnými solitéry lísek tureckých (*Corylus colurna*), lip malolistých (*Tilia cordata*) a platanů javorolistých (*Platanus hispanica*). Při kraji je zvýrazněna vertikálou sloupovitého dubu letního (*Quercus robur* 'Fastigiata') a zrcadlově koncipovanými skupinami okrasných jablek (*Malus* sp.).¹³³

Vůně kvetoucích stromů dodává Letenským sadům slavnostní atmosféru a snad právě proto se zde odehrávají mnohé soukromé slavnosti. Velká rozloha parku poskytuje prostor pro nejrůznější činnosti, ať už se jedná o divadelní představení či hru na hudební nástroj nebo cvičení v šermu. Letenské sady jsou natolik velké, že se nikdo nemusí obávat toho, že by zde rušil svoji činností někoho jiného rušil. Lidé jsou příjemně rozmístěni v prostoru, tak, že park nepůsobí přelidněně, ale ani liduprázdne. Stromy netvoří v zorném poli bariéry, a tak je zde vždy možnost pozorovat činnost ostatních lidí, nebo se do ní přímo zapojit. Svobodný duch Letenských sadů se projevil v tom, že je zde dovoleno ležet na trávniku a vychutnávat si její měkkost. Je to místo pro všechny generace. Potkáme zde maminky na kolečkových bruslích s kočárkem, babičky hlídající svá vnoučata, lidi v saku zaměstnané malými přenosnými počítači;

¹³³ Pacáková-Hošťálková B. a kol. Pražské zahrady a parky. Praha: Společnost pro zahradní a krajinářskou tvorbu, 2000, s. 274

studenty, kteří si zde dali školní sraz. Svoji otevřeností nás toto místo vybízí k integraci všech věkových i společenských skupin, k navazování nových přátelství. Znakem genia loci Letenských sadů se stala: přátelskost, odpočinek a hravost.

Slovní vyhodnocení asociačního dotazníku:

Celkově bylo uděleno 57 známek, z toho 47 kladných, 8 záporných, 2 neutrální.

Z asociačních vět vyplývá, že park Letenské sady je využíván k mnoha příjemným relaxačním aktivitám: procházce se zvířaty, pouštění draka, poležení v trávě, posezení ve venkovní hospůdce, kochání se nádherným výhledem, setkávání s přáteli. Dalšími klady jsou opravené cesty (místo díky tomu prokouklo), funkce regulátoru hluku a zachycovače prachu.

Mezi negativa respondenti uvedli: působí na mě cize, je zde velká kriminalita, nepříjemná spojitost se Stalinovým pomníkem v minulosti, temné kouty křovin; obyčejnost, málo kouzla.

Výraznými charakteristickými znaky tohoto místa jsou: příroda, setkávání, relaxování.

V celkovém hodnocení je park Letenské sady vnímán kladně, umožňuje příjemně odpočívat v centru města, rozvíjí mezilidské kontakty, stále se vyvíjí.

3.2.4 Klementinum

Bývalá jezuitská kolej Klementinum leží v samotném srdci Prahy. Už po dlouhá staletí je jedním z hlavních center intelektuální bohatství celého národa. Ačkoliv řád jezuitů je vnímán širokou veřejností spíše negativně a je považován vzhledem k pálení proticírkevní literatury v minulosti za tmářský, je toto místo stále chápáno jako živý pramen moudrosti a duchovní víry.

„Největší a nejstarší jezuitská kolej v Čechách vytváří rozlehlý komplex složený z obytných prostor, školní budovy, knihovny, tiskárny, ale i kostelů sv. Salvátora a sv. Klimenta a trojice kaplí. Podobně jako u jiných jezuitských staveb v Čechách nebylo při novostavbě využito-až na nepatrné fragmenty-starší zdivo, pocházející z významného dominikánského konventu, předcházejícího koleji.“¹³⁴

¹³⁴ Vlček P., Sommer P., Foltýn D. Encyklopedie českých klášterů. Praha: Libri, 1998, s. 523

„V roce 1773 byl jezuitský řád zrušen a tím byla uvolněna jeho největší středoevropská residence, Klementinum. Podle dvorského dekretu z r. 1775 měla být přestěhováním obou světských fakult, právnické a lékařské, z Karolina v Klementinu soustředěna celá universita. Karolinské fakulty však úspěšně vzdorovaly po 27 let a mezitím byla bývalá kolej obsazována jinými zájemci. Do Klementina, v němž trvale zůstala bývalá řádová knihovna byl přestěhován arcibiskupský seminář- jak zní nápis na mramorové desce nad hlavním vstupem z Křižovnického náměstí, provedené Ignácem Palliardim. V budově byly ještě umístěny filosofická fakulta, obrazárna Společnosti vlasteneckých přátel umění, malířské akademie, Stavovská inženýrská škola, akademické gymnasium a krátce, ale blahodárně v letech 1813 až 1816 působící zde i pokusný cukrovarnický ústav Hospodářské vlastenecké společnosti. Ve velkém refektáři konala se i první průmyslová výstava a vystupoval W. A. Mozart.

Dvorským dekretem z 6. února 1777 byly spojeny v jednu společnou státní knihovnu: knihovna do té doby v Karolinu, převzaté knihy zrušených klášterů v Čechách a knihovny hrabat Kinských. To byl základ k nepřetržitému narůstání knihovního fondu postupně zabírajícího jiným uživatelům věnované místnosti.“¹³⁵

Po uvolnění Klementina jezuitským řádem se naskytla možnost na nové využití těchto prostor. Nakonec se stala Universitní a technickou knihovnou a toto hlavní využití přetrvává až do dnešní doby. Dnes však řešíme otázku, kam uskladnit nové knihy, které se již do budovy Klementina nevejdou. Jaký tedy bude další osud Klementina, vzhledem k přeplněné kapacitě knižního fondu, zda se budou stěhovat do nově navržené knihovny od architekta Kaplického, či ne, to je zatím stále nejasné. Doufejme však, že genius loci nové budovy bude časem stejně silný jako v Klementinu.

Genius loci Klementina se pojí s vytrvalostí, moudrostí a duchovní štedrostí.

Slovní vyhodnocení asociačního dotazníku:

Celkově bylo uděleno 72 známek, z toho 62 kladných, 9 záporných, 1 neutrální.

Klementinum je vnímáno jako příjemné místo, plné hezkých slečen, podílí se na utváření komunity studentů, vzpomínky na mládí naplněné hledáním, místo plné energie a tajemství, klid a ticho.

¹³⁵ Wirth Z., Müllerová A. Architektura v českém národním dědictví. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1961, s. 847

Negativní hodnocení: všechno tam působí staře, odtazité vědeckým dojmem, turistický ruch, ušmudlanost, neupravenost, knihovna má stále zkostnatělý systém.

Vybrané charakteristické znaky: komunita, meditační a uklidňující pocit, dávné časy.

Z celkového hodnocení vyplývá, že Klementinum je vnímáno velmi pozitivně, pouze v současné době panuje obava, že bude Národní knihovna přesunuta do nového objektu a funkce Klementina se tak omezí na pouhou turistickou atrakci.

3.2.5 Rozbor unikátní čtvrtě v Kodani – Christianie

Čtvrť Christianii v Kodani jsem měla možnost navštěvovat v průběhu 6 měsíců. Moje první dojmy z tohoto místa jsou velmi silné:

Když jsem se poprvé ocitla na Pusher street v Christianii, vyhlášeném „Hippies mini státu“ ve státu Dánsko, projel mnou intenzivní pocit dávných věků. Kolem barelů s ohněm tu postávaly hloučky lidí zakuklených v černých kapucích a nepálských zářivě pruhovaných čepicích. Mísila se tu jihoamerická španělština s ukrajinštinou, ruštinou, angličtinou a samozřejmě i dánštinou a grónštinou. Barevné graffiti na zdech, jimiž je Pusher street doslova zaplavená, tu zajímavě harmonizovaly s veselými, drsnými tóny hlasu lidí – prodavačů z místního malého trhu, nabízejících šperky vyrobené z barevných skleněných korálků či rybích kostí, nepálské hračky, oblečení a všelijaké jiné drobnosti.

Pusher street je tepna, hlavní žíla Christianie, je to ulice, kterou vstupujete do eldoráda, rajske země, která vás láká svojí divokostí, přírodním kouzlem, svobodným duchem, do jejichž základů jsou vetkány ideály štěstí a lásky. Ovšem právě fenomén svobody na Pusher street se neomezuje jen na idealistický obsah, hodně místních lidí, které potkáte právě zde, má za sebou křivolaký osud, jsou lůzou města, někteří si za svoji situaci mohou sami, jiní jsou pouze oběťmi životních peripetií; jedno však mají společné – cestu ke svobodě hledají skrze drogy. Pusher street je proto zasažena chorobným strachem. V minulosti vládla vypisovala odměny za to, když jí některý turista přinesl usvědčující fotografii právě z tohoto místa, proto je na této ulici i v současnosti místními zakázáno fotografovat.

Historie Christianie

Christianie má více než třicetiletou minulost. Její počátek je spojen s přelomem roku 1969/70, kdy bylo oplocení na rohu ulic Prinsessegade a Refshalevej ve čtvrti Christianshavn zničeno a místní lidé tak získali přístup na armádní území. Důvodem této akce byl nedostatek zeleně a plochy na hraní pro děti ze sousedství. Navzdory této úspěšné akci byl i v dalších letech plot několikrát znovu obnoven z vládní iniciativy. Naposledy byl plot stržen roku 1971 a od této chvíle vojenské objekty postupně obsazovala komunita hippies, squatterů a dalších, kterým vyhovoval nový jednoduchý způsob bydlení. Zpočátku jich bylo kolem dvou set, ovšem jejich počet neustále narůstal. Jejich způsob života se rychle formoval a spolu s tím se měnilo i místo, které nově obývali. Mnoho času noví obyvatelé vynaložili na různé opravy domů, věnovali se třídění odpadu, vznikaly zde řemeslné dílny, místa pro odpočinek - kavárny, důležitá centra pro každodenní praktický chod –obchody a v neposlední řadě i plochy pro kulturní vyžití – koncertní sály, divadla a galerie. Protože se jedná o způsob života ve společenství, vznikala zde tak specifická zařízení jako jsou například veřejné lázně či vlastní školka. Brzy se jejich úsilí dočkalo uznání. V roce 1975 vydalo Národní muzeum knihu, zabývající se alternativní městskou architekturou v Christianii a řada významných architektů se s nadšením vyjadřovala k tomuto sociálnímu projektu. Ve stejném roce se v jednom z koncertních prostorů, nazvaném Opera, konala vánoční párty pro všechny, kteří byli opuštěni a neměli s kým slavit vánoce.

V roce 1981 založili Sportovní klub, zajišťující celou řadu sportovních aktivit. Naneštěstí Christianie se proslavila i z méně pozitivní stránky, vešla ve známost jako drogové centrum severní Evropy. Přesto roku 1987 vláda navrhla několik cest, jak legalizovat a normalizovat Christianii. Byl to nový obrat v dialogu s autoritami. Plán svobodného města zahrnoval podporu zelených ploch, města založeného na ekologických principech – recyklace vody, kompost z kuchyňského odpadu, obnovitelná energie, dostupné ubytování pro mladé lidi (bydlení z ekologických materiálů s použitím hlíny).

V současné době se stala Christianie nejen centrem alternativy, ale i velkým turistickým lákadlem, což se projevilo na jejím celkovém vzezření a přístupu většinové společnosti k tomuto fenoménu.

Individualita na dlani

Tvarem z ptačí perspektivy Christianie připomíná výsek mléčné dráhy či prstence, její největší část se táhne z obou stran podél řeky a je obloukovitě zakřivena.

Poloha Christianie je unikátní právě v tom, že leží téměř v srdci města, poblíž moderní architektury. Díky tomu zde dochází k zajímavému kontrastu, na jednom místě se setkává dokonalá architektura, ve které se uplatnily nejnovější technologie a chladné, odolné materiály- sklo, ocel atd. s jemnou barevnou architekturou lidského měřítka, spojenou se životem ve volné v přírodě. Naprostá symetrie zachovaná v technicky dokonalých stavbách se téměř dotýká se svobodně nahodilými křivkami jednoduše avšak vtipně a vynalézavě postavených chat a srubů v Christianii. Luxus, který můžete pocítit při pohledu na moderní objekty zajišťující maximální komfort, je pouhým odleskem skutečného luxusu, jaký si můžete dopřát v centru města, tedy bezprostřední kontakt člověka s přírodou, který poskytuje právě propojení christianské architektury s duchem jednoduchosti, smysluplnosti, který je obsažen již v samotné přírodě.

Všechny objekty jsou lahodně zakomponovány do krajiny a poskytují svým obyvatelům požitky pro všechny smysly.

Pro ilustraci jsem vybrala několik míst, které jasně ukazují charakteristické rysy christianské architektury:

1. místo sjednocení

Kamenná postavička, kterou jsem pracovně pojmenovala „Sjednotitel“ se nachází na jedné z frekventovaných ulic. Tělo postavičky tvoří iglů a hlava je zakončena lehce deformovanou egyptskou pyramidou. Od vrcholku pyramidy jsou nataženy na všechny světové strany tibetské vlaječky. Místo sjednocení je ohraničeno nízkou zdí. Vzhledem k jeho jasně bílé barvě, poselství vlajících modliteb a inspirací z různých světových kultur, se tento objekt stává symbolem demokratických principů, míru a snášenlivosti.

2. místo pro osobnosti

Každý člověk je jedinečnou osobností, nadaný kreativitou a předpokladem k osobnímu růstu. Žádná architektura by tuto skutečnost neměla opomíjet. Obydlí v Christianii se vyznačují velkým množstvím individuálních charakteristik, jako je např. drobná soška anděla uvězněného v kleci, umístěná na zahrádce před jedním domkem. Většina

materiálu, z kterého jsou tato díla vyrobena, byla původně odpadem. Dochází tedy k recyklaci surovin, ochraně přírody a následovně i k osvěžení lidského ducha.

3. místo pro setkání

Snad žádný objekt nemá oplocenou plochu kolem sebe. Pokud ve výjimečných případech ano, pak jsou dvířka neustále otevřená a zvou k návštěvě. Téměř u každého domu je prostor pro setkání lavice, židličky stůl, které čekají na svého hosta a příjemné posezení ve večerním tichu. Soukromé plochy jsou přirozeně odděleny rostoucími keři a květinami.

4. místo otevřené novým podnětům

Atmosféra interiéru těchto chat je spojena s charakteristikou otevřenosti. Celková volba doplňků upřednostňuje teplé odstíny, osobitý nábytek, ke kterému má majitel velmi vřelý vztah, ať už je to proto, že si jej sám vyrobil, či proto, že ho někde našel vyhozený. A tak se v jediném pokoji můžeme setkat s tak bizarními kusy nábytku jako je zubařské křeslo, originálně navržený stůl od moderního návrháře či skříň z 80. let nalezená na smetišti.

Jaký význam má zachovat Christianii v původní podobě?

Christianie představuje v městském celku neopakovatelný element. Jedná se o skutečnou možnost pocítit v centru města různorodost a tedy i názorovou pestrost. Christianie tak není pouze místem svobodně žijících lidí, ale především ukázkou, že celá společnost je otevřena alternativním názorům, že je to myslící kreativní celek nikoli stroj, který vše přetváří z hlediska pouhé funkčnosti či užitekosti. Právě různorodost míst umožňuje obyvatelům města účinně relaxovat, sbírat energii, inspiraci, je důležitá z hlediska obnovy sil člověka. Prostředí Christianie dává možnost k otevřenému dialogu mezi lidmi odlišných názorů. Je zde stejný prostor pro tříbení myšlenek a meditaci jako pro vstřebávání nových vjemů a informací.

Je to místo občerstvení, setkávání a zhmotnění určitých ideálů. Bohužel v současné době vláda není příliš otevřena novým názorům a to se projevuje i v nechuti dále tolerovat mini stát Christiania. Přestože je budoucnost tohoto místa ohrožena, místní obyvatelé neustále plánují, co budovat dál. Chtějí zde postavit dům pro seniory a

universitu zaměřenou na umělecké obory, pořádat workshopy, které by rozvíjely tvůrčí složky osobnosti.

4.Závěr

Městské prostředí je velmi rozmanité a je tedy možné jej zkoumat z mnoha pohledů. Na počátku své práce jsem se zamýšlela nad vztahem religiozity a životního prostředí. Náboženství nám zprostředkovává kontakt se světem, pomáhá nám plně uskutečnit náš život. Náboženství také určuje to, jakým způsobem se vztahujeme ke svému okolí, klade různá omezení nebo naopak doporučuje způsob, jakým s přírodou máme nakládat. Tam, kde lidé žijí skutečně hluboce duchovním životem, má náboženská nauka velký vliv na životní prostředí. Současný západní svět se však od intenzivního náboženského života spíše odklání a hledá jinou cestu. Přesto není správné se domnívat, že je vliv náboženství v ateisticky orientovaných zemích nízký či přímo nulový. Vztah člověka a životního prostředí je utvářen i minulostí národa. To znamená, že v Evropě se na něm podílelo výrazným způsobem křesťanství. Tento vliv přetrvává v lidech dodnes. Křesťanství sice vydělilo člověka z přírody a dalo mu nad ní moc, ovšem jen s tou podmínkou, že o ni bude náležitě pečovat. Tak vlastně náboženství stanovilo základní podmínku, za které může vztah mezi člověkem a přírodou fungovat.

Náboženstvím a filosofií je prochnuta i architektura. Ta může mít posvátný či profánní charakter; může sloužit duchovním i světským účelům, přesto vždy čerpá z duchovního odkazu své doby. Zakoušení posvátného prostoru nám pomáhá přenést se přes všednodenní starosti a naplnit náš život hlubším smyslem. Světské prostory naopak uspokojují naše každodenní potřeby. Pro náš život je důležité, aby vznikala vyvážená místa, poskytující prostor jak pro světské, tak i sakrální stavby. V souvislosti s posvátným prostorem poznamenal architekt Frank Lloyd Wright, že takový prostor je možné vytvářet jedině tím, že navážeme na jednoduché organické tvary přírody a použijeme je i v architektuře. Organická architektura však pro Wrighta znamenala mnohem víc -oslavení Božského tvořivého principu. Používal v architektuře jazyk, kterým hovořil až do duše člověka, otevíral nové pohledy na člověka a svět kolem něj. Inspiroval se filosofií Lao-c'á, učením o Tao. V jeho díle se odrážela především tato věta: Tao je cesta, po které člověk kráčí. Jeho objekty tedy nejsou místem, kde bychom

se měli navždy ukotvit, ale jsou jen lehkým přístřeším pro poutníka, který se vydal na dlouhou cestu. Věřil, že přebýváním v Tao se stáváme rovni s každým prvkem vesmíru. Wright je příkladem architekta, který si plně uvědomil pevné spojení mezi architekturou a filosofií.

Nejen architektura, ale také umění, sloužící ke zvelebení veřejného prostoru, může povznášet. Umělecké dílo zastavuje člověka v čase a prostoru a pokládá mu základní životní otázky: Odkud jsme přišli? Kdo jsme? Kam jdeme? Tyto otázky si kladl i slavný umělec Paul Gauguin, který je dokonce na svůj obraz napsal. Většinou však takové otázky zůstávají v díle ukryté a my je odkrýváme na pozadí nádherných maleb, soch, či jiných uměleckých předmětů. V době, kdy umělecká tvorba měla převážně náboženský rozměr, se mohl člověk setkávat s uměním denně v exteriéru i interiéru kostelů, ve výzdobě veřejného prostoru, na hřbitovech atd. Světské motivy ustupovaly sakrálním. V dnešní době je tomu naopak. Umění nás více baví a méně povznáší. Tak ztratilo i svoje výsostné postavení v každodenním životě člověka.

Architekti ve 21. století nespolupracují s umělci do té míry, jak by bylo optimální. Vznikají veřejné prostory jen málo poznamenané uměním. To zanechává v lidech pocit prázdnoty a beznaděje. K nápravě je třeba znovu se obrátit do minulosti, tak, jak to udělal architekt Camillo Sitte, který se inspiroval středověkými a renesančními městy. Organicky rostlá, nepravidelná kompozice těchto měst na nás působí lahodně. Camillo Sitte se snažil ve svých urbanistických plánech navrhovat prvky antického města. Byl si vědom toho, že dnešnímu rostoucímu městu chybí vhodné prostory k setkávání. Bojoval proti pravidelné parcelaci měst, která unavuje obyvatele svojí všedností, monotónností. Tvrdil, že není důležitá rozloha plochy, ale její správné rozvržení. Dobře rozvržené město počítá s lidmi a jejich potřebami, tj. potřebou mezilidského kontaktu, integrace různých věkových a společenských kategorií atd. Touto problematikou se zabýval v 60. letech 20. století architekt Jan Gehl. Vycházel z předpokladu, že možnost trávit čas mezi lidmi přispívá k pocitu štěstí. Jeho výzkumy vedly k výraznému zkvalitnění městského plánování. Podobným tématem se zabývala o deset let dříve i novinářka Jane Jacobsonová. Dospěla k závěru, že rozmanitost městského prostředí je jedním z předpokladů bezpečného a spokojeného života.

Člověk jako duchovní bytost touží po dalším hlubším uspokojení prostřednictvím míst, prahne po poznání genia loci, ducha místa. Tímto fenoménem se zabýval v 70. letech 20. století norský historik a teoretik architektury Christian Norberg –Schulz.

Uvědomoval si, že genius loci usnadňuje člověku bytí ve světě, jeho přináležitost k místům. Genius loci způsobuje, že se člověk na určitá místa rád vrací, nebo že se někde cítí jako doma. Duch prozařuje jednotlivá místa, dává vyniknout jejich vnitřnímu obsahu, tj. jejich historií, emočnímu působení atd.

Architektura společně s geniem loci pomáhá člověku dosáhnout i určitých duchovních ideálů. Etické principy prostupují každou stavbu, která slouží lidským účelům a přispívá k dobru, proto jsem stanovila devět etických principů, ke kterým jsem našla příklady ve světové i domácí architektuře.

Městské prostředí je možné zkoumat exaktně, tj. prostřednictvím sociologických výzkumů s důrazem na „tvrdá data“ nebo skrze kvalitativní výzkumy zohledňující lidskou individualitu. Příkladem kvalitativního výzkumu je teoretik environmentální urbanistické tvorby Kevin Lynch, který se zabýval výzkumem imageability, tj. psychického otisku reality, subjektivně zpracovaného do formy dojmu, obrazu skutečnosti. Svoji unikátní metodou ovlivnil řadu dalších teoretiků městského prostředí.

Ve vlastní analýze městského prostředí zhodnocuji kromě svého pohledu také názory dalších 12 lidí. Můj výzkum tedy v žádném případě není reprezentativní, pouze poodhaluje to, jakým způsobem jednotliví lidé vnímají působení různých míst. Zadání úkolu bylo velice snadné, jednalo se o vypsání asociací spojených se čtyřmi konkrétními pražskými místy a ohodnocení jejich působení, jako pozitivní, neutrální či negativní. Výsledky tohoto výzkumu potvrzují hypotézu, že místa jsou vnímána rozdílně, přesto v nich převažuje jeden či více prvků, které chápou dotazovaní jako dominantní a vnímají je převážně stejně.

V závěru své práce jsem rozebrala velice specifické místo – čtvrť Christianii v Kodani a dospěla k jeho čtyřem charakteristickým rysům: přispívá ke sjednocení, k růstu osobnosti člověka, dává prostor k setkávání, je otevřené novým podnětům. Takové místo ve svém základu přispívá k obohacení celé společnosti.

Cílem mé práce bylo poodhalit základy vztahu člověka a prostředí, ve kterém žije; odkrýt charakter jednotlivých míst, to jak na člověka působí. Věřím, že se mi tento cíl podařilo ve své práci naplnit a doufám, že jsem přispěla k tomu, aby v budoucnu v městském prostředí vznikala taková místa, která uspokojí duchovní i fyzické potřeby člověka.

5. Abstract

Urban environment is varied and it is possible to peruse it from many points of view. At the beginning of my work I was thinking about the relation between religion and living environment. The religion specifies our relationship to the surroundings, places the restrictions or recommends how to treat the nature. In the countries where people live really deep spiritual life, religion has an important impact on living environment. The contemporaneous western world diverts from intense religious life and looks for another way. Nevertheless it is not right to assume that the religious influence in atheist countries is low or none. The relationship between the human and the living environment is formed by the past of the nation too. It means that in Europe the Christianity basically formed the relationship between people and environment. Christianity superordinated human beings above nature provided that human beings will look after it appropriately. The religion provided the basic condition of convenient relationship between human beings and nature.

The religion affects also the fact what kind of architecture is projected. Secular architecture and sacred architecture always draws from spiritual testament of relevant era. It is important for our life to give rise to well - balanced secular and sacred places. An American architect Frank Lloyd Wright fully realized the connection between architecture and philosophy. He was inspired by the Chinese philosophy Lao Tse by the doctrine about Tao.

Not only the architecture itself but also different objects of art in public space can uplift human beings. At the time when artistic activity was largely of sacred character, one could meet art everywhere, in churches, in cemeteries, in the decoration of squares etc. Profane motives were remitted by sacred ones. Nowadays it is vice versa. The art is more enjoyment than spiritual perception. The works of art have been hidden to the exhibition halls. Contemporary man is impoverished of everyday contact with art. The lack of artistic impression was improved by an architect Camillo Sitte, who was inspired by medieval and renaissance towns. Organically grown irregular composition of this town has a pleasant effect on us. Well designed towns count with people and their needs which means interpersonal contacts, integration of various age and sociable categories. Architect Jan Gehl occupied himself with this theme in in the 60^{ties} of the 20. century. His research contributed to the significant improving the quality of urban

planning. Journalist Jane Jacobson had engaged in a similar theme ten years earlier. She deduced that the variety of urban environment is one of several presumptions of safe and satisfied life.

A human as a spiritual being longs for much deeper satisfaction than physical and social needs. Spiritual component could be satisfied by means of cognition of “genius loci”. This term was perused by a Norwegian historian and theorist of architecture Christian Norberg Schulz in the 70^{ties} of 20. century. Genius loci causes that a man enjoys coming back to certain places or he feels there like at home. Genius loci glitters thru the particular places and emphasizes their inner contents, their history, emotional field etc. Quality architecture which serves in good sense comprises ethical principles.

I made an analysis of urban environment perception with twelve respondents. I analysed four places in Prague from the point of view of their association connected with these places. The results of this investigation confirmed the hypothesis that the places are perceived differently according to the personality of respondents, nevertheless there prevails one or more dominant elements, that are perceived in a similar way.

The aim of my thesis was to explain the principles of the relation between a human and his living environment, unfolds the character of individual places and their effects on human beings. I hope that I fulfilled the main theme of my thesis and that I contributed to the more quality urban planning.

6. Literatura

- Augé, M. Antropologie současných světů. Praha: Atlantis, 1999
- Bible, Ekumenický překlad. Praha: Ekumenická rada církví v Československu, 1985
- Bílý, J. Základy etiky, estetiky a religionistiky. Praha: Bohemia, 2005
- Cílek, V. Krajina vnitřní a vnější. Praha: Dokořán, 2005
- Makom. Praha: Dokořán, 2004
- Čep, J., Rouček, R. Chrám sv. Víta v obrazech Jiřího Jeníčka. Praha: Universum, 1947
- Day, Ch. Duch a místo. Brno: ERA, 2004
- Eliade, M. Posvátné a profánní. Praha: Česká křesťanská akademie, 1994
- Frampton, K. Moderní architektura, Kritické dějiny. Praha: Academia, 2004
- Gehl, J. Život mezi budovami. Užívání veřejného prostranství. Brno: Nadace partnerství, 1996
- Gombrich, E. H. Příběh umění. Praha: Mladá fronta, 1995
- Heidegger, M. Básnický bydlí člověk. Praha: Oikoymenh, 1993
- Hensbergen, G. Gaudí. Praha: BB art, 2003
- Hrůza, J. Hledání soudobého města. Praha: Obelisk, 1973
- Jacobsová, J. Smrt a život amerických velkoměst. Praha: Odeon, 1975
- Jenšík M. Toulky Prahou. Praha: Práce, 1973
- Kožešník, J. a kol. Ilustrovaný encyklopedický slovník I. Praha: Academia, 1981
- Ilustrovaný encyklopedický slovník II. Praha: Academia, 1981
- Kratochvíl, P. O smyslu a interpretaci architektury. Praha: Vysoká škola umělecko-průmyslová, 2005
- Lynch, K. Obraz města. Praha: Polygon, 2004
- Norberg-Schulz, Ch. Genius loci, K fenomenologii architektury. Praha: Odeon, 1994
- Pacáková-Hošťálková B. a kol. Pražské zahrady a parky. Praha: Společnost pro zahradní a krajinářskou tvorbu, 2000
- Palmer, M. "The encounter of religion and conservation". In J.R. Engel and J.G. Engel (eds.): Ethics of Environment and Development. Global Challenge, International Response, pp. 50-62. London: Belhaven Press, 1990
- Pavličková, K. (ed.). Umělecké dílo ve veřejném prostoru. Praha: SCSU, 1997
- Pi Joan, J. Dějiny umění / 9. Praha: Odeon, 1983
- Poche E., Janáček J. Prahou krok za krokem. Praha: Orbis, 1963

Schmeid, K a kol. Sociologie v architektonické a urbanistické tvorbě. Brno: PC-DIR spol. s.r.o., 1997

Sitte, C. Stavba měst podle uměleckých zásad. Praha: Arch, 1995

Störig, H. J. Malé dějiny filozofie. Praha: Zvon, 1991

Švácha, R. Le Corbusier. Praha: Odeon, 1989

Vlček P., Sommer P., Foltýn D. Encyklopedie českých klášterů. Praha: Libri, 1998

Wirth Z., Müllerová A. Architektura v českém národním dědictví. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1961

Wright, F. L. Natural house. New York: New American Library of World Literature, 1954

The future of architecture. New York: New American Library of World Literature, 1963

7. Odpovědi respondentů asociačního výzkumu

Značení (styl podtržení): negativně vnímáno, pozitivně vnímáno

Respondent číslo 1

1. Pražský hrad

Bezpochyby se jedná o dominantu Prahy. Je to jedno z nejdéle osídlených míst ve městě a stále se zde dá něco objevovat. Můj pocit z místa se vytvořil kombinací katedrály s průčelím s prázdnou rozetou, tereziánského klasicismu a hladké deskové dlažby. Nádherná, sladkobolná atmosféra dávno ztracených světů, které nikdy neexistovaly, panuje ve zdejších zahradách. Pochopitelně je Hrad plný turistů.

3.,4.

Důležité historické místo +

Turistická památka 0

Zahrady +++

2. Sídliště Jižní město

Jižák je moje místo, můj domov, váže se k němu spousta mých pocitů a nálad. Poskytuje solidní bydlení na čerstvém vzduchu s rychlým spojením do centra. Tady jsem prožil nejhezčí chvílky s kamarády i se svými láskami, tady jsem taky dostal do držky od nácků. V létě nad námi zvoní jasná obloha, voní lesopark a holky v plavkách chodí od přehrady, na podzim a na jaře je nebe jak z oceli, pod ním se rozléhá křik poštolek a louže zrcadlej nekonečnej pohyb mraků. Jižák se skládá z vertikál a horizontál, širokých prostranství a parku.

3.,4.

Solidní bydlení +++

V noci trochu nebezpečno ---

Estetický dojem +++

3. Park Letná

V parku Letná se cítím trochu cize - jednoho známého tam šikanovali náckové a mojí přítelkyni tam někdo ukradl kabelku. Nalevo se dá posedět u piva a koukat na Prahu. Jinak se hned vedle konají demonstrace proti komunistům, kam chodí spousta nadšenců, které ani nenapadlo přečíst si něco od Marxe a svým záparem připomínají komsomolce z 50. let.

3.,4.

Posezení +

Nebezpečí ---

Demonstrace ---

4. Klementinum

Masivní barokní komplex, založený Jezuiti. Jezuiti, ne Jezuiti, Klementinum miluji: knihovna je fantastická, tajemná, plná hezounkejch slečen s brejličkami, všechno tam působí prastaře - i tenovej bufet, co tam teďka postavili. Bohužel knihy nejsou tak snadno přístupné, jako v městský, ale na druhou stranu tam mají i míň frekventované věci. Viděl jsem i starou jezuitskou knihovnu a dostal chuť naučit se latinsky. Snad to

nepřestěhují do toho chrchlu (Kaplický).

3.,4.

Slečny +++

Knihovna +++

Chrchel (plány na přestěhování) ---

5. muž, student humanitního oboru, 28

Respondent číslo 2

1. Pražský hrad

Je to místo dýchající historií, ale i místo navštěvované mnoha dotěrnými turisty.

Jeden ze symbolů Prahy i České republiky a dominanta Prahy nad městem. Krásná nejen gotická architektura. Místo, kde se nachází mnoho nádherných míst, spletnost nádvoří, kašny, zahrady kolem Pražského hradu, Jelení příkop,... Když se řekne Pražský hrad vybaví se mi také kámen, chrlič, zelená, Chrám sv. Víta, světlo svíček kostela, děsivá majestátnost

i štěbetání turistů, vzpomínám na procházky v zahradách, na nudící se servírky před luxusní restaurací. Také na mé dětství a návštěvy Šternberského paláce, na hradní stráž, na televizní přenosy zabírající davy lidí, toužících uvidět alespoň na chvíli korunovační klenoty. Také určitá škrobenost.

3.,4.

Symbol Českého státu (místo, kde prošla historie, důstojnost) +

Setkání s uměním, kulturou +++

Cíl turistů -

2. Sídliště Jižní město

Noclehárna pro 200 tisíc lidí. Šedivé paneláky na okraji města v polích.

Artotéka – ostrůvek v aroganci paneláků. Graffiti a sídlištní party, omyl stavařů z doby komunismu. Se sídlištěm Jižní město nemám moc zkušeností, neznám nikoho, kdo by tam bydlel, ale jezdila jsem tam do artotéky, ta je bezvadná, milí lidé, jinak je toto sídliště pro mě depresivní. Takže vlastně ambivalentní postoj, myslím, že bylo postaveno v 70. letech.

3.,4.

Odkladiště nocležníků --

Graffiti a artotéka ++

Šed' a arogance, odcizení ---

3. Park Letná

Park Letná je jednoznačně místem setkávání, a to jak setkávání lidí mezi sebou, tak i setkávání s přírodou, se sportem (in-line, skate-board), s krásným výhledem na celou Prahu od Letenského zámečku a od zahrádky, kam chodí posedět hodně Pražanů. Místo, kde se dá v klidu a s přáteli posedět na pivo, projít se, ale i přemýšlet, místo mladých lidí. Ale také místo, kde dříve stál Stalinův pomník. Letná má pro mě neopakovatelnou uvolněnou atmosféru.

3.,4.

Setkávání +++

Výhled na město ++

Příroda +

4. Klementinum

Toto je místo v centru města, blízko Staroměstského náměstí, je to sídlo Národní knihovny.

Knihovna působí trochu odtažitě vědeckým dojmem, určitou výlučností, byla jsem zde několikrát, ale raději mám Městskou knihovnu. Jde o komplex historických budov, soustřeďují mnoho svazků, mívá se zde mnoho lidí, kteří samostatně studují tlusté svazky před zkouškami.

3.,4.

Fundus knih +

Přílišná vědeckost -

Klid na studium +

5. žena, učitelka výtvarné výchovy a umění, 28

Respondent číslo 3

1. Pražský hrad

Dominanta nad řekou, reprezentační místo, dědictví národa, pohřebiště a sídliště králů, duchovní místo, klenotnice. Vybavuje se mi moje cesta po schodech k hradu když mi bylo 17 let, bylo studené únorové ráno a já šla „za školu“ s knížkou, kterou jsem koupila svému tehdejšímu příteli. Povídala jsem si tam s nějakým člověkem.

3.,4.

Dominanta +++

Reprezentativnost +++

Královská pamětihodnost +++

2. Sídlíště Jižní město

„Noclehárna“ pro lidi, sídlíště, 80. léta, kosmické město, anonymita, řešení jak na malém prostoru ubytovat co nejvíce lidí. Vítězství kvantity nad kvalitou, smutek, lítost, nervozita, nedůvěra k místu, tvrdá realita, „bronx“, pestrost schovaná za jednotvárnými zdmi. Naděje na zlepšení, šance pro architektky jak „rehabilitovat“ prostor. Víra, že se to změní.

3.,4.

Domov - -

Relax - -

Naděje ++

3. Park Letná

Místo relaxace, uvolnění, procházka se zvířaty, otevřenost prostoru, místo, které vždy lákalo k přestavbě /odstraněný památník, v budoucnu možná Chobotnice/, pouštění draka, ořechová vůně listů na podzim.

3.,4.

Relax ++

Kontakt s přírodou ++

Místo oddechu ++

4. Klementinum

Knihovna, vzdělávací instituce, podpora studentů. Pocit domova, chodím studovat do studovny Klementina. Jsou tam lidé převážně podobného věku, a podobných zájmů – studovat - připadají mi všichni skoro jako „komunita“ – medicí, právníci, humanitně zaměřeni jedinci. Píšu tam diplomku a je mi tam strašně dobře. Nechci, aby se jednou celá tahle úžasná knihovna se svými studovnamí přestěhovala do moderní „Chobotnice“ na Letnou. Nechápu, proč chtějí z prostor Klementina udělat nějaký „Multifunkční kulturní centrum“. Bojím se, že se tak ale stane. Skvělé umístění na Mariánském náměstí, které je sevřeno Městskou knihovnou a Magistrátem – uprostřed centra. Tiché místo uprostřed ruchu.

3.,4.

Domov +++

Komunita +++

Meditativní a uklidňující pocit +++

5. žena, rozhlasové vysílání, 27

Respondent číslo 4

1. Pražský hrad

Velký význam pro národ, historii národa i mě osobně: od dětských procházek se sourozenci a s výkladem od rodičů o všech zajímavých věcech, budovách, věžích, Zlaté uličce i o všech jejích dávných obyvatelích až po dobu nedávnou - nejlepšího období co se týče mého zaměstnání po r. 1989 v kanceláři prezidenta republiky, vše znovu objeveno zevnitř, dlouhé chodby po kterých jsem chodila, kde dřív "kráčely dějiny", ze kterých jsem pozorovala našeho pana prezidenta i prezidenty jiných států, střídání stráží, plesy ve Španělském sále, slavnosti, vánoční bohoslužby v Chrámu Sv. Víta, novoroční vycházka...

3.,4.

Důležité místo našeho národa +++

Důvod hrdosti +++

Místo příjemných schůzek a toulek +++

2. Sídlště Jižní město

Omezený život, omezená společnost tj. nevyrovnané složení generací, studená výstavba po době životnosti, ovoce socialismu, děti s klíčem na krku, špinavé výtahy, chodby, jen v bytech za prahy bytů velká snaha o útulnost!/? Přes rekonstrukce vnitřní i vnější.

3.,4.

Anonymita--

Beton--

Nevkus--

3. Park Letná

Pouštění draků dnes jako kdysi, dříve i tráva k poležení, vojenské přehlídky před socialistickou elitou a davy, bombastická socha Stalina, pak potichu odstřelený pomník, nyní upravený park, kterému

se říká "u Stalinových podrážek", stále stejný kolotoč s koňmi (bez zvonkohry) pro další a další generace dětí, příjemná hřiště, kolečkové brusle, cesty s kočárky, zastavení u bufetu, při občerstvení posezení nad vyhlídkou Prahy u Letenského zámečku, svatební hostina v Letenském zámečku, modlitební začátek pochodu pro Ježíše, konečně bez Švorcové a Grebeníčka, osvěta o vlivu komunismu u nás i ve světě... nyní obří zařízení staveniště pro nájezdy
Blanka...

3.,4.

Blízké rodné okolí (dětství) ++

Místa slunce a odpočinku ++

4. Klementinum

místo klidu, ticha a chladu, příjemné studijní prostředí a vzpomínky na doby hledání - studentská léta na technice...

3.,4.

Hledání a tiché studování ++

Svědék času ++

5. žena, knihovnice, 55

Respondent číslo 5

1. Pražský hrad

Místo, kde staletí chybí král. Disneyland a palác obětí handlířů, hlučné místo v chrámu. Dech Prahy a láska, kam vedou všechny cesty. Vystupuji nahoru v mysli i za pomoci nohou, propojení s nebem.

3.,4.

Handlíři ---

Doma +

Výstup vzhůru ++

2. Sídliště Jižní město

Děsivá masa betonu, rovinaté pláň králíkáren a mystika dekadence. Panelákový puch shnilého zelí, asphalt a dusno. Procházím se zde v touze zažít pocit měsíční krajiny. Marginální oblast, které se vyhýbám, avšak kde se nechávám fascinovat esencí absence estetiky.

3.,4.

Beton --

Měsíční krajina 0

Margo marginalis +

3. Park Letná

Hospůdka, temné kouty v křoviskách, lehký děs, který pramení z toho, že jsme na kopci nad řekou, kde není nic než nebe. Jediná záchrana je nastoupit do tramvaje, hlavně sejít od kyvadla, které připomíná čas, co nás všechny čeká, dolů mezi lidi. Stalinova společnost jistě nic nezlepšovala.

3.,4.

Posmrtné residuum v kyvadle +

Zákoutí v křovinách 0

Samota -

4. Klementinum

Bývalá jezuitská kolej, kde miluji se s knihami za zvuků ticha studoven mezi starými zdmi a postávám u zazděných dveří, kudy proudí energie tajemství. Slyším zvony, kočáry tažené koňmi a hluk z Karlových lázní a procházím se o pauzách na nádvoří věčné čtenářky s kelímkem kávy nebo na Karlově mostě nad labutěmi.

Svět je stále nově bizarní.

3.,4.

Procházka tichem světa knih +++

Hukot Karlových lázní --

Dávné časy, kam patřím ++

5. muž, medik, 21

Respondent číslo 6

1. Pražský hrad

„sváteční místo“, cíl rodinných výletů, místo spojené s českým patriotismem..

+++

2. Sídliště Jižní město

Lokalita, ve které mam momentálně přechodné bydliště.. Na první pohled místo nehostinné, sympatie k Jižnímu městu se nehledají lehko.. Na druhou stranu: - čistý vzduch, množství parku, pocit, že můžete dýchat, venkov na dosah a stejně tak i centrum Prahy díky metru linky C.

++

3. Park Letná

Letna = nejlepší pivní zahrádka v cele Praze a snad na celém světě

Místo spojené veskrze pouze s pozitivními asociacemi a jarní až letní náladou..proste

Letna

+++

4. Klementinum

Místo se zajímavou atmosférou, v poslední době spojené s turistickým ruchem...

Bývala to knihovna, tedy živoucí místo...

Momentálně je to pro mě spise turistická atrakce, bohužel.

++

5. žena, studentka, 25

Respondent číslo 7

1. Pražský hrad

Pražský hrad- první dojmy jsou ze základky učitelka nás vede ke katedrále, prší, občas si myslím, že na hradě jenom prší. peknej vopruz. vzpomínám si jak na mne působil ten obelisk- bylo to dost tvrdý a studený, stejně jako geometrický členění celého prostoru. vím, že jsem jednou babičce řekl, že před tou katedrálou jsou panelaky, protože to pro mne tak vypadalo, prostě jsem to nerozlišoval. ta tereziánská přestavba má něco z tvarosloví reálného socialismu, možná tu vůli zhora, příkaz v jeden moment něco změnit. na hradě jsem byl vždy jenom z donucení, mám pocit, že je mi to nějak vzdálené. opravdu se mi nelíbí, ať si pražáci o tom myslíte co chcete, kdyby nebyl tak mě to ani nemrzí. už se těším na chobotnici od kaplického:)

myslím, že je to pouze lákavý obal něčeho, co my nikdy nemůžeme zjistit.

3.,4.

Chlad ---

Pompéznost -

Sterilita ---

2. Sídliště Jižní město

tenhle Siedlung mi připomíná nějaké bájně sídliště všech sídlišť. (tech socialistickéj) vždycky mi to asociuje nějaký film z komunistický ery. když se tam ocitnu, tak se pohybuju v takový tom utopický optimismu lepšího zítřku. mizerie a nuda v prostoru. kde vůbec nic není, kde se nemá kam schovat před sluncem ani deštěm, kde ale zároveň čekáš, že se to nějak automaticky samo zlepší. ulet. přesto mám sídliště nevím proč rád. já v takový prostředí vyrůstal a jako dítě jsem dokázal ocenit všechny ty zbytky nedostavěných budov a zbytky materiálu. stejně jako stopy člověka...uprostřed lesa je náhle kanál, nebo rozvodná elektrina.

3.,4.

Nuda ---

Deprese --

Cizota ---

3. Park Letná

Letná by z tohoto hodnocení vyšla asi nejlepe. supr místo. pivko, zahrádka, huleni, posezení s kámošema a skvělej výhled. je to taky supr místo z toho pohledu, že tam máš stále co objevovat. a jediná velká zelen v centru Prahy! navíc na kopci. miluju kopce. úplně to vybízí posedet a pokochat se. klidně bych si tam dokázal představit tech hospod vic:) mohl by se tam udelat labyrint, nebo nějaký hospodský centrum Prahy. jenom pro Čechy, cizáci ať si sedej dole ve městě.

3.,4.

Pohoda +++

Relax ++

Pivko +++

4. Klementinum

Klementinu mě vždycky dostalo, jak se ta budova otevře, když překročíš branu. náhle je člověk v jiným světě. klideček a ticho, narozdíl od toho silnýho přechodu ke Karlovu mostu. skvělej prostor...jen doufám, že tam nebude nějaký obchodák, bo něco jinýho. tenhle prostor jsem vyhledával i když jsem nesel do knihovny, jen tak si tam posedet na ty lavice a delat, že čtu. taky tam chodí okolo dost studentek, takže člověk mohl i oko potesit. vzpomínky jsou vesměs spojeny s touto činností.

3.,4.
Meditace ++
Únik +++
Pěkná stavba ++

5. muž, designer virtuální reality, 25

Respondent číslo 8

1. Pražský hrad

Součást turistického centra Prahy, pro normálního rezidenta ale celkem nezajímavá oblast.

3.,4.
Turisté --
Nezajímavé –
Centrum -

2. Sídliště Jižní město

Paneláky, paneláky, paneláky – nudná rezidenční zóna s velkým počtem nedostatků. Nerad tam jezdím, je to pro mě ošklivé. V šedi domů jsou jen odporné ocelokolny s nízkou komerční 3.,4.

Špatně naplánovaná lokalita ---
Chrámy postmoderny ---
Šed' ---

3. Park Letná

Místo odpočinku a vyžití v centru Prahy. Zelené plochy s klasickými nedostatky městských parků. Špatně přístupné.

3.-4.
Relaxace +
Nepořádek –
Zeleň ++

4. Klementinum

Klementinum – chodím tam pro knihy do národní knihovny. Klidné místo v rušném centru. Místo kultury a výstav.

3.,4.
Knihy ++
Ticho +++
Architektura-kultura ++

5. muž, student, 23

Respondent číslo 9

1. Pražský hrad

Do jisté míry ho považuji za 1 ze symbolů republiky, je zde krásná vertikální (neo)gotická architektura, velká nádvoří, katedrála; nejlepší je chodit sem v pozdě večer za nepřilíh přívětivého počasí, neboť jen tehdy je místo bez turistů. Místo je

situované poměrně nedaleko mého bydliště, a tato blízkost domova hraje velkou roli v mém vnímání místa – pojí se k němu celoživotní vzpomínky.

3., 4.

Gotická architektura + + +

Mnoho turistů -

Sídlo prezidenta 0

2. Sídliště Jižní město

Periferie, místo ne-architektury, odcizený prostor, kde lidé nežijí, pouze přespávají – a podle toho jejich vztah k tomuto místu také vypadá; místo, kde bych nikdy nechtěla žít. Jdu sem pouze tehdy, musím-li. Co tady taky jinak?

3., 4.

Periferie 0

Chybějící městská dispozice - - -

Odcizení - - -

3. Park Letná

Oblast domova, jedno z velmi blízkých míst. Takových, která už moc nevnímám, když jimi procházím – jsou běžná. Lidé sem chodí na procházky, na kolečkové brusle, posedět na vyhlídku, která je tu na starou Prahu opravdu pěkná. Za teplých letních večerů tu bývá velmi rušno. Cesty a okolí v celém dlouhodobě opravují a vůbec celé místo prokouklo, škoda jen poničeného pavilonu Expo 68, navenek ho opravili pěkně, ale zničili interiéry.

3., 4.

Místo setkávání +++

Vyhlídku na město +++

Zeleň ve městě +++

4. Klementinum

Národní knihovna. Během studií velmi často navštěvovaná budova. Mám ji ráda, a překvapivě i studovnu. V exteriéru jsou umístěny sympatické objekty současných sochařů a probíhají zde nějaké opravy, takže je naděje na příjemnější prostředí.

3., 4.

Místo studia ++

Studovna +

Služby 0

5. žena, kulturologie, 27

Respondent číslo 10

1. Pražský hrad

příjemné, skvělá architektura p. Plečnika, rande, procházka, pocit prostoru, hrdost na národní ikonu, harmonie, bohatost avšak neokázalost, respekt

++

2. Sídliště Jižní město

jsem nikdo, jeden z mnoha, šed' života, trmáceni se za každodenními maličkostmi, neradost, kolečko v obrovském soukolí, čím se liším od ostatních?

--

3. Park Letná

velký výhled fajn, ale nějak to nemá potřebné kouzlo, jde to
0

4. Klementinum

ušmudlanost, neupravenost v kontrastu s tak obrovským intelektuálním bohatstvím

-

5. muž, vrcholový IT manager, 37 let

Respondent číslo 11

1. Pražský hrad

Jedna z nejoblíbenějších památek v Praze. Krásný prostor ať už pro nasávání české historie, nebo jen tak plácnutí se někam stranou na lavičku či trávnik (poblíž Letohrádku). Rozsáhlý a slušně zachovalý historický komplex, mimo jiné díky tradičnímu sídlu prezidenta, potažmo vlády. Doporučuji pro každé roční období, fakt místo s jedinečnou atmosférou, bohužel s příliš mnoho turisty.

3., 4.

Historická památka +++

Místo pro ponaučení i odpočinku ++

Symbol Prahy ++

2. Sídliště Jižní město

Pro někoho šílený paskvil bydlení, pro někoho pak celoživotní osud, pro někoho umělecky tvůrčí prostředí. Sídliště Jižní město je nedělitelná součást nové Prahy, bydlíštěm mnoha lidí, kritizované za to jak vypadá i za to že vůbec je. Několikrát jsem jej navštívil a moje dojmy jsou různorodé. Určitě je co vylepšovat.

3., 4.

Bydliště pro velké množství obyvatel Prahy ++

Socialistický experiment výstavby bytů ve velkém bez estetiky - -

Neosobní bydlení -

3. Park Letná

Park na Letné mám ve velké oblibě, neboť poskytuje kromě krásného výhledu na Prahu další pozitiva – např. v létě je tam v provozu pivní zahrádka, pořádají se tam čas od času zajímavé akce, hodně lidí jej využívá na běhání, bruslení a další sporty (třeba i tai-chi). Místo proslulé také sochou Stalina, kde svého času bývalo oblíbené místo na ježdění na skejtu. Nejen pro lidi bydlící poblíž, ale i pro další příjemné místo k odpočinku poblíž centra.

3., 4.

Příjemné prostředí k odpočinku +++

Přirozený regulátor hluku, klimatu – vlhkosti v této části města, zachycovač prachu
+++

Známa a oblíbená pražská lokalita +

4. Klementinum

Původní jezuitská kolej, nyní Národní knihovna ČR. Úžasný komplex který je spolu s Pražským hradem asi nejzajímavější a taky co do velikosti nejzachovalejší historickou památkou. Nachází se zde kromě barokního knihovního sálu taky zrcadlová kaple nebo astronomická věž – observatoř. V Klementinu jsem byl všehovšudy asi dvakrát, ale zanechalo na mě výrazný dojem, měl bych se tam asi jít podívat někdy znova.

3., 4.

Významná pražská památka, astronomické a jiné měření +++

Dnes už nedílná součást staré Prahy ++

Národní knihovna +

5. muž, student doktorského programu, aplikovaná ekologie v lesnictví, 28

Respondent číslo 12

1. Pražský hrad

První věc, kterou chce snad každý vidět při návštěvě Prahy. Dominanta, která ční nad celým městem. Naposledy jsem tam byla minulý týden se svým známým z Anglie. Bylo to jakési centrum turistů, měla jsem z toho takový pocit, že Pražský hrad máme k naší reprezentaci, je zaměřený na turisty, ale Češi se tam zas tak často neobjeví, protože jim samotným možná mnoho nenabízí.

3., 4.

Dominanta +++

Turistické centrum 0

Reprezentace++

2. Sídliště Jižní město

Určitě se nijak nehrnu, když mám navštívit tuto čtvrť, vlastně jsem tam ani tolikrát nebyla. Sice jsem tam bydleli, ale byla jsem ještě hodně malá, tak si z toho moc nepamatuji. Když se řekne Jižní město, vybavím si paneláky a jednu pár let starou zprávu v novinách, kde se psalo, že je to v poslední době jedna z nejnebezpečnějších částí Prahy.

3., 4.

Paneláky –

Kriminalita ---

3. Park Letná

Letnou mám ráda a to hlavně v létě, je to takové místo setkání, kam si můžete jít dát pivo a sednout si s nim na trávu nebo si třeba zajezdit na bruslích. Mám ráda i různé akce, které se na Letenské pláni konají, i když by jich zde mohlo být i víc. Bydleli zde moji prarodiče, takže jsem občas chodili na Spartu, na Letenskou pláň i do parku.

3., 4.

Místo setkání+++

Kulturní akce ++

4. Klementinum

Krásná budova, pro mě jakési centrum vzdělanosti. Jen si myslím, že by mělo být více otevřeno veřejnosti, jakoby fungovalo jen pro zasvěcené vědátory a ne pro obyčejné lidi. Např. knihovna má podle mě stále trochu kostnatý systém.

3., 4.

Historický prvek +++

Centrum vzdělanosti+++

Uzavřenost veřejnosti --

5. žena, studentka filologie, 22

8. Obrazová dokumentace (Foto autorka)

Zeleň umožňuje obyvatelům města účinně relaxovat (Petřínské sady)

Místa s osvěžením jsou důležitá především v parných dnech (Petrínské sady)

Kavárny v ulicích města jsou vítaným oživením (centrum Prahy)

Pouliční hudebníci dodávají místům specifickou atmosféru (Národní třída)

Obrubník u cesty se může stát dobrým alternativním místem k sezení (Staroměstské náměstí)

Reklamy v centru města působí chaoticky (Staroměstské náměstí)

Trh je skvělým místem k rozvíjení mezilidských kontaktů (trh na Havelském náměstí)

Pítko na Malostranském náměstí slouží nejen k občerstvení, ale také k dětským hrám

Pomníky zemřelých u cest upozorňují na nebezpečná místa (pomník v blízkosti Břevnovského kláštera)

Umělci nabízející své obrazy v ulicích města se podílejí na vytváření přátelské atmosféry (pod Strahovským klášterem)

Lenonova zeď na Kampě umožňuje obyvatelům města volně vyjádřit své pocity

Genius loci: Pražský hrad

Genius loci: Klementinum

Genius loci: Park Letenské sady

Genius loci: Sídliště Jižní město – Artotéka

Unikátní čtvrť v Kodani – Christianie

